

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการแรงงานไทยคืนถิ่นกับโรคเอดส์ : กรณีหญิงไทยกลับจากญี่ปุ่น

โดย ดร. อัญชลี จงอร จันทาโก

สิงหาคม 2548

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการแรงงานไทยคืนถิ่นกับโรคเอดส์ : กรณีหญิงไทยกลับจากญี่ปุ่น

ดร. อัญชลี จงอร จันทาโก
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

ในช่วง 2–3 ทศวรรษที่ผ่านมา มีแรงงานไทยเดินทางไปทำงานต่างประเทศปีละนับแสนคน และแรงงานเหล่านี้ได้เดินทางกลับคืนถิ่นหลังทำงานต่างประเทศปีละไม่น้อย การเดินทางไปทำงานต่างประเทศนี้ก่อให้เกิดผลทั้งในแง่บวกและลบหลายประการ ปัญหาประการหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการย้ายถิ่นอย่างชัดเจนคือ ความเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชายบริการทางเพศ ซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับแรงงานไทยคืนถิ่นกับการติดเชื้อเอชไอวี ยังคงมีการศึกษากันน้อย ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา วิจัยเรื่อง “แรงงานไทยคืนถิ่นกับโรคเอชไอวี กรณีหญิงไทยกลับจากญี่ปุ่น” เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการช่วยเหลือดูแลแรงงานไทยคืนถิ่นมากยิ่งขึ้น

งานวิจัยนี้ สำเร็จลุล่วงได้โดยการสนับสนุนเงินทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยรู้สึกประทับใจและขอขอบคุณในความร่วมมือของกลุ่มตัวอย่างหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่นทุกท่านที่ได้สละเวลา แบ่งปันประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ จนทำให้งานวิจัยนี้บรรลุผลได้ด้วยดี และขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลหลักทุกท่านจากโครงการส่งเสริมศักยภาพ ผู้หญิงแรงงานข้ามชาติ จังหวัดเชียงราย ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ชมรมผู้ติดเชื้อเอชไอวี จังหวัดนนทบุรี นครสวรรค์ เชียงใหม่ และเชียงราย มูลนิธิศุภนิมิต จังหวัดเชียงราย ที่ได้กรุณาให้ข้อมูลที่ทำให้งานวิจัยนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ ดร.พรชัย มงคลวนิช อธิการบดีมหาวิทยาลัยสยาม ที่ได้ให้โอกาส และสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้วิจัยทำวิจัยในครั้งนี้ สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.สุภาภรณ์ จันทวานิช ผู้อำนวยการสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำอย่างใกล้ชิดด้วยความเมตตาตลอดมา

อัญชลี จงอร จันทาโก

สิงหาคม 2548

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ TRG 4680017
 ชื่อโครงการ แรงงานไทยคืนถิ่นกับโรคเอดส์ : กรณีหญิงไทยกลับจากญี่ปุ่น
 ชื่อนักวิจัย ดร. อัญชลี จงอร จันทาโก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม
 ระยะเวลา 2 ปี (กรกฎาคม 2546 – สิงหาคม 2548)

การวิจัยเรื่องแรงงานไทยคืนถิ่นกับโรคเอดส์ : กรณีหญิงไทยกลับจากญี่ปุ่น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการย้ายถิ่นไปญี่ปุ่นของหญิงไทยและการคืนถิ่นกลับเมืองไทย การติดเชื้อของหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่น การปรับตัวสู่ชุมชนรวมทั้งปัญหาและผลกระทบจากการย้ายถิ่น การวิจัยนี้ดำเนินการเก็บข้อมูลในพื้นที่ศึกษาคือจังหวัดเชียงราย โดยการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์เชิงลึกรวมทั้งสนทนากลุ่มกับหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่น เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธี snowball sampling technique วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ การย้ายถิ่นของผู้หญิงไทยไปญี่ปุ่น มีสาเหตุหลัก จากความด้อยโอกาสทางสังคม เริ่มย้ายถิ่นเนื่องจากมี “นายหน้า” ชักชวนให้ไปทำงานร้านอาหารในญี่ปุ่น เหตุผลที่ตัดสินใจไปทำงาน เพราะรายได้ดี งานสบาย ครอบครัวยินดีสนับสนุน และที่สำคัญคือมีผู้อำนวยความสะดวกให้ไปถึงญี่ปุ่นได้โดยไม่ต้องจ่ายค่าบริการจัดหางานล่วงหน้า ได้งานทำแล้ว จึงค่อยหักเงินใช้ “หนี้” เมื่อไปถึงญี่ปุ่นแล้ว ถูกบังคับให้ทำงาน “ขายบริการทางเพศ” ใช้นี้ จำนวนหนี้ ขึ้นอยู่กับการกำหนดของ “มามา” หนี้ครั้งแรก ประมาณ 5 แสนถึง 1 ล้านบาท การทำงานและสภาพความเป็นอยู่ ภายใต้การควบคุมของกลุ่มมาเมีย ต้องถูกบังคับให้ทำงานใช้นี้ ใช้สารเสพติด ถูกทำร้ายร่างกายอย่างรุนแรง และเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอดส์เป็นอย่างยิ่ง เพราะส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้ถุงยางอนามัย เข้าไม่ถึงบริการสุขภาพ ส่วนหนึ่งทำงานใช้นี้เกือบหมดแล้วต้องถูก “ขายต่อ” ให้ทำงานในสภาพที่เลวร้ายกว่าเดิม ต้องถูกคุมขังใน “ช่อง” ต่างจังหวัด หญิงไทยที่ทนความโหดร้ายไม่ได้ก็หาทางคืนถิ่น โดยหนีมาพบกับตำรวจ ขอความช่วยเหลือจากสถานทูตไทย และจากองค์กรเอกชนในญี่ปุ่น ให้ส่งตัวกลับเมืองไทย หญิงไทยจากญี่ปุ่นจึงคืนถิ่นมาด้วยความบอบช้ำทั้งร่างกายและจิตใจ ส่วนหนึ่งกลับมาพร้อมการติดเชื้อเอดส์ เมื่อคืนถิ่นกลับสู่ชุมชน แล้วส่วนใหญ่ไม่สามารถสร้างอาชีพได้ เนื่องจากไม่มีความรู้และประสบการณ์อื่น จึงต้องหาเลี้ยงชีพด้วยการขายบริการทางเพศทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย ใต้หวัน สิงคโปร์ ทั้ง ๆ ที่ติดเชื้อเอดส์ โอกาสในแพร่กระจายเชื้อเอดส์จึงมีสูงมาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งองค์กรภาครัฐและเอกชนจึงควรเร่งดำเนินการให้ความรู้แก่ชุมชน ทั้งในแง่ของการป้องกันหญิงไทยไปสู่การติดเชื้อเอดส์ โดยการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพการทำงานที่ญี่ปุ่น ความทุกข์ยากที่ได้รับ การให้ความรู้ความเข้าใจให้ลด ละพฤติกรรมกรรมการแพร่กระจายเชื้อเอดส์ รวมทั้งการส่งเสริมอาชีพให้สามารถดำรงชีพในชุมชนได้หลังกลับ และควรส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้หญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่นเหล่านี้ได้ใช้ประสบการณ์ให้เป็นประโยชน์ ในการช่วยแนะให้ข้อมูลแก่เยาวชนและชุมชน ให้รู้เท่าทันกระบวนการค้ามนุษย์ ร่วมกันป้องกันหญิงสาวถูกชักชวนหรือล่อลวงไปค้าประเวณีในต่างแดนต่อไป

คำหลัก : แรงงานไทยคืนถิ่น โรคเอดส์ หญิงไทยกลับจากญี่ปุ่น

Abstract

Project Code : TRG 4680017

Project Title : Thai returned migrant workers and HIV/AIDS : The case of Thai women returning from Japan

Investigator : Dr. Anchalee Jong-on Janta-po,
Graduate College, Siam University

Project Period : 2 years (July 2003 – August 2005)

Over the last two decades, Thai women migrated to Japan illegally to work in the entertainment business. Most of them were trafficked from rural area of the northern part of Thailand and were forced into debt-bondage to work in sex trade. They seeked to escape from cruel working conditions. Some could come back home with bad health conditions both mentally and physically. This research was conducted in Chiang-Rai, the northern province of Thailand by using In-depth Interview technique and focus group discussion with key informants, especially Thai women who returned from Japan. The objectives of this study were to examine the migration and reintegration process of Thai women from Japan and to look at the living condition and their adaptation to community of origin after returning to Thailand.

The research found that Thai women were trafficked to work in Japan by their friends or relatives. The trafficked Thai women could not repay the debts from trafficking fee and they were forced in to prostitution under the Yakuza. Their living and working conditions were vulnerable to HIV/AIDS infection. Those Thai women returned to Thailand by escaping from the Yakuza, being arrested by the police, and asking help from Thai embassy to sent them back to Thailand. Some returnees came to Thailand and suffered from HIV/AIDS infection. Infected returnees found it's difficult for them to adapt themselves into the Thai society, because they were not welcomed by the local people. They lived separately with limited contacts with other people. They also had suffering and painful experiences from Japan. Most of them were under HIV/AIDS medical treatment with free of charge sponsored by Thai government. Some women who are infected without HIV/AIDS symptoms continue working as prostitutes in the big cities of Thailand or neighbor countries such as Malaysia, Singapore and Taiwan. The women who work in these countries frequently travel back to Thailand which causes the HIV/AIDS virus spread further. The related organizations both government and private sector should urgently provide the accurate information about the actual and dangerous working conditions in Japan to the young girls in the villages and the women who work entertainment places in the big cities.

Keywords— Thai Returned Migrant Workers; Thai Women Returning from Japan; Migrant Workers and HIV/AIDS

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	i
บทคัดย่อภาษาไทย	ii
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	iii
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
บทที่ 3 ผลการวิจัย	35
บทที่ 4 สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ	49
หนังสืออ้างอิง	58
ภาคผนวก	
1. การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่น	68
2. การนำเสนอผลงานวิจัย	82

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเคลื่อนย้ายแรงงานไปยังต่างประเทศในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก เริ่มเกิดขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษ 1950 เป็นต้นมาและต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน การย้ายถิ่นมีมากขึ้นเนื่องจากสถานการณ์เศรษฐกิจตกต่ำที่เกิดขึ้น ซึ่งยังเป็นแรงผลักดันให้แรงงานเกิดการเคลื่อนย้ายไปยังแหล่งที่มีงานและรายได้สูงกว่าในประเทศที่แรงงานอยู่ ในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก มีแรงงานย้ายถิ่นจากประเทศต้นทางใหม่ เช่น เวียดนาม จีน ฟิลิปปินส์ รวมทั้งแรงงานไทยเดินทางไปทำงานทั้งในตะวันออกกลาง อเมริกาและยุโรป แรงงานจำนวนไม่น้อยที่ไปโดยผิดกฎหมายและต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ นานัปการ แรงงานย้ายถิ่นเหล่านี้เสี่ยงต่อความไม่มั่นคงในชีวิตหลาย ๆ ด้าน อาทิ การถูกหลอกลวง การล่วงละเมิดสิทธิ การล่วงละเมิดทางเพศและการเอารัดเอาเปรียบ ทั้งจากนายหน้าและบริษัทจัดหางานก่อนไปทำงาน รวมทั้งจากนายจ้าง เมื่อไปทำงานในต่างประเทศแล้วยังต้องเผชิญกับปัญหาการได้รับค่าแรงต่ำ การทำงานหนักและทำงานติดต่อกันนานหลายชั่วโมงในแต่ละวัน สภาพความเป็นอยู่ ที่พักอาศัยไม่ถูกสุขลักษณะ แรงงานย้ายถิ่นต้องอยู่รวมกันอย่างแออัดยัดเยียด เสี่ยงต่อปัญหาด้านต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาสุขภาพ ความเจ็บป่วย การแพร่กระจายโรค ในแต่ละปีมีแรงงานไทยจำนวนไม่น้อยที่ถูกหลอกลวงให้ไปทำงานตกทุกข์ได้ยากอยู่ต่างประเทศ และปัจจุบันการหลอกลวงแรงงานย้ายถิ่นได้ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จนบางกรณีเป็นการค้ามนุษย์ข้ามชาติ

สำหรับการย้ายถิ่นของแรงงานไทย จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องของประเทศไทยในช่วงกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้ประเทศไทยเพิ่มบทบาทจากการเป็นประเทศต้นทางผู้ส่งออกแรงงาน กลายเป็นทั้งประเทศผู้ส่งและผู้รับแรงงาน สถานการณ์แรงงานย้ายถิ่นในประเทศไทยในด้านการเป็นประเทศผู้ส่งแรงงานนั้น ในช่วงสิบปีที่ผ่านมา ได้มีกระแสการเดินทางของคนไทยเพื่อไปทำงานต่างประเทศอย่างต่อเนื่องปีละประมาณ 2 แสนคน คนงานกว่าครึ่งเดินทางไปทำงานที่ไต้หวัน สิงคโปร์ บรูไน ญี่ปุ่นและมาเลเซีย (กรมการจัดหางาน 2546) ตัวเลขนี้แสดงถึงจำนวนแรงงานไทยที่ไปทำงานต่างประเทศอย่างถูกกฎหมายเท่านั้น ยังมีคนไทยเป็นจำนวนหลายหมื่นหรืออาจถึงแสนคนที่ลักลอบออกไปทำงานอย่างผิดกฎหมาย ญี่ปุ่นเป็นประเทศหนึ่งที่มีคนไทยลักลอบออกไปทำงานอย่างผิดกฎหมายมาก มีแรงงานหลายกลุ่มที่เข้าไปทำงานในญี่ปุ่นตั้งแต่แรงงานระดับวิชาชีพจนถึงแรงงานไร้ฝีมือที่เข้ามาฝึกงาน ส่วนใหญ่มาจากเอเชียเช่น จีน ฟิลิปปินส์ ไทยและมาเลเซีย กลุ่มใหญ่ที่สุดเป็นผู้หญิงที่มาทำงานด้านบันเทิง สถานการณ์ของแรงงานต่างชาติที่ผิดกฎหมายในญี่ปุ่น เพิ่มจำนวนขึ้นเมื่อ 5 ปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จะถูกจ้างมาเป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรม แรงงานที่ผิดกฎหมายจะเข้ามาในรูปแบบนักท่องเที่ยว และอยู่เกิน

กำหนดที่กฎหมายอนุญาต ผู้จ้างแรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของกลุ่มอาชญากร มีการคาดประมาณโดยใช้ตัวเลขผู้ที่ถูกจับได้ และตัวเลขคนเข้า-ออกพบว่า ในปี 2534 มีแรงงานผิดกฎหมายที่ทำงานอยู่ในประเทศญี่ปุ่นประมาณ 300,000 คน ส่วนมากทำงานในสถานที่ก่อสร้าง โรงงานอุตสาหกรรม ภัตตาคารและบาร์ คนงานเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากประเทศแถบเอเชีย กลุ่มใหญ่ที่สุดคือ เกาหลี บังคลาเทศ ฟิลิปปินส์ ปากีสถานและไทย สำหรับผู้ถูกจับกุมชาวไทยพบว่า 2 ใน 3 เป็นผู้หญิง และผู้เข้าเมืองผิดกฎหมายส่วนใหญ่ถูกนำเข้ามาทำงานบันเทิงในสถานบริการทางเพศ (กุศล สุนทรธาดา. แปล 2540) แรงงานไทยในญี่ปุ่นเมื่อปี 2537 มีจำนวน 63,812 คน (Nagayama 2000) ในปี 2538 ตัวเลขลดลงเหลือ 44,784 ซึ่งในจำนวนนี้มากกว่าครึ่งหนึ่งคือ ร้อยละ 55.65 เป็นผู้หญิงคือมีจำนวนถึง 24,828 คน ทั้งนี้คนที่ไปขอรับความช่วยเหลือจากสถานทูตไทยเพื่อกลับประเทศไทย เป็นผู้หญิงมากกว่าชาย 2 - 3 เท่า คนไทยที่มาทำงานที่ญี่ปุ่นส่วนใหญ่มีอาชีพขายบริการทางเพศ และมาจากภาคเหนือของไทย (พระไพศาล วิสาโล 2539; Mouli 2539 และเศกสิน ศิริวัฒนากุลกิจ 2545) ถูกบังคับให้ทำงานโดยกลุ่มมาเฟียญี่ปุ่น หรือแก๊งค์ยาภูเขา (Chunjitkaruna 2000) หญิงไทยจำนวนมากที่ถูกส่งลงไปทำงานต่างประเทศ ร้อยละ 83.33 ไปโดยนายหน้าชักชวนให้ไปทำงานสัญญาว่าจะได้งานทำในโรงงานหรือไม่ก็ร้านอาหารซึ่งได้รับค่าตอบแทนสูง หญิงสาวช่วงวัย 15 -16 ปีได้รับการสนับสนุนจากพ่อแม่ให้ย้ายถิ่นด้วยทัศนคติว่า ลูกสาวสามารถหารายได้ได้มาก การส่งลงหญิงสาวทางภาคเหนือไม่จำเป็นต้องมีการจ่ายค่านายหน้า ค่าใช้จ่ายทั้งหมดจะถูกรวมอยู่ในหนี้สินซึ่งได้รับทราบภายหลังเมื่อเดินทางออกนอกประเทศแล้ว หนี้สินที่ต้องชำระโดยรวมอยู่ระหว่าง 600,000 – 2,000,000 บาท (Scrobanek 1994) แรงงานไทยในญี่ปุ่นโดยเฉพาะหญิงอาชีพบริการทางเพศส่วนใหญ่มาจากภาคเหนือ จังหวัดเชียงราย และพะเยา ร่องลงมาคือภาคอีสาน ภาคกลาง ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา และเคยทำงานบริการทางเพศมาก่อนที่เมืองไทย ปัญหาของคนไทยในญี่ปุ่น (พระไพศาล วิสาโล 2539) ที่พบ คือปัญหาการถูกทารุณกรรม โดยเฉพาะผู้หญิงที่ถูกบังคับให้ขายบริการทางเพศ ปัญหาการถูกคนไทยด้วยกันแสวงหาผลประโยชน์ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาสุขภาพ ปัญหาการถูกนายจ้างเอาเปรียบ ปัญหาการติดอบายมุข ปัญหาความหละหลวมในความสัมพันธ์ทางเพศ ปัญหาครอบครัว และปัญหาถูกไม่มีสัญชาติ การส่งลงหญิงไทยไปขายบริการที่ญี่ปุ่นเป็นการค้ามนุษย์ข้ามชาติ เป็นปัญหาที่ทั่วโลกให้ความสนใจ และประเทศไทยถูกมองว่าเป็นประเทศต้นทางทางผ่านและปลายทางของการค้ามนุษย์และทุกวันนี้ยังคงมีหญิงไทยจำนวนมากที่ต้องประสบเคราะห์กรรมในต่างแดน

นอกเหนือจากประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีจำนวนแรงงานไทยไปค้าประเวณีจำนวนมากแล้วยังพบว่ามีการส่งลงหญิงไทยไปขายบริการทางเพศในประเทศอื่น ๆ เช่น สิงคโปร์ มาเลเซีย ดังที่กระทรวงต่างประเทศได้ประกาศเตือนหญิงไทยที่จะไปทำงานประเทศมาเลเซียว่าอาจถูกหลอกลวงได้ และพบว่าตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2545 เป็นต้นมามีหญิงไทยที่ถูกกักกันตัวในทัศนสถานหญิง

Kajang รัฐสลังงอร์ชานกรุงกัวลาลัมเปอร์ จำนวน 25 คนที่มีความคิดเกี่ยวกับการค้าประเวณี และยังมีหญิงไทยอีกจำนวนมากที่ไปขายบริการทางเพศ (<http://www.mfa.go.th>)

ปัญหาประการหนึ่งของผู้หญิงที่มีอาชีพขายบริการทางเพศ คือปัญหาสุขภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาโรคเอดส์ หญิงไทยที่ไปค้าประเวณีในต่างแดนก็เช่นกัน มีจำนวนไม่น้อยที่ต้องประสบกับปัญหาเอดส์ ในช่วงหลายปีที่ผ่านมามีคนไทยในญี่ปุ่น ล้มป่วยด้วยโรคเอดส์มากขึ้นซึ่งจะเกิดปัญหาค่าใช้จ่ายตามมา ต้องใช้เงินสูงมากในการรักษาถ้าไม่มีบัตรประกันสุขภาพและคนไทยกว่าร้อยละ 90 อยู่ในญี่ปุ่นอย่างไม่ถูกกฎหมาย ดังนั้นเมื่อมีปัญหาด้านสุขภาพ ทางออกที่ใช้กันคือส่งตัวกลับเมืองไทยด้วยความช่วยเหลือของคนญี่ปุ่น และปัญหาอีกประการหนึ่งคือปัญหาลูกไม่มีสัญชาติของคนไทยในญี่ปุ่น ปัญหานี้มีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้น ตามกฎหมายญี่ปุ่น เด็กที่คลอดออกมาจะได้สัญชาติญี่ปุ่นก็ต่อเมื่อมีพ่อเป็นคนญี่ปุ่นและมีหลักฐานการจดทะเบียนสมรสอย่างถูกต้อง คนไทยหลายคนที่มีพ่อแม่แยกทางกันก่อนที่ลูกจะคลอด เด็กจึงไม่ได้สัญชาติญี่ปุ่น และช่วงไม่กี่ปีมานี้ หญิงไทยไปทำงานญี่ปุ่นส่วนหนึ่งได้เดินทางกลับมาประเทศไทยทั้งโดยสมัครใจกลับบ้านและบางส่วนถูกตำรวจจับส่งกลับประเทศ (เศกสิน ศิริวัฒนานุกุลกิจ 2545) แรงงานคืนถิ่นเหล่านี้ส่วนหนึ่งกลับมาบ้านพร้อมปัญหาสุขภาพที่ติดตัวมา ดังที่เคยเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ที่สายการบินแห่งหนึ่งไม่ยอมให้หญิงไทยจากญี่ปุ่นซึ่งติดเชื้อเอดส์นั่งเครื่องบินกลับมาประเทศไทย รวมทั้งเด็กที่คลอดขณะอยู่ในญี่ปุ่นและไม่มีสัญชาติถูกส่งกลับมาเลี้ยงดูในหมู่บ้านชนบทเดิมของแรงงานหญิงไทย

สำหรับสถานการณ์โรคเอดส์ ในประเทศไทย นั้น ประเทศไทยพบผู้ติดเชื้อรายแรกเมื่อปี พ.ศ.2527 และติดตามด้วยการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ในภาคเหนือของประเทศไทย ปัจจุบันบริเวณนี้ก็ยังคงเป็นบริเวณที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคเอดส์สูงสุดแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชีย สำนักโรคติดต่อวิทยา กรมควบคุมโรค (http://epid.moph.go.th/epi32_aids.html) ได้รับรายงานผู้ป่วยเอดส์และผู้ติดเชื้อที่มีอาการทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตั้งแต่ พ.ศ. 2527 ถึงวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2545 รวมทั้งสิ้น 281,391 ราย และมีผู้เสียชีวิต 64,538 ราย โดยที่พบผู้ป่วยจากการมีเพศสัมพันธ์สูงสุด และจังหวัดที่มีอัตราป่วยต่อประชากรแสนคนสูงที่สุด 5 อันดับแรก ในปี 2544 คือ ระยอง พะเยา ตราด เชียงราย และลำปาง (<http://www.wryj.com/article/artstataids.html>) กองโรคเอดส์ได้วิเคราะห์สถานการณ์โรคเอดส์ในประเทศไทย (<http://www.aidsthailand.org/sathana.html>) พบว่าแนวโน้มของผู้ป่วยโรคเอดส์เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ สูงสุดในปี พ.ศ.2541 ถึง 44.46 ต่อประชากรแสนคน ผู้ป่วยเอดส์ส่วนใหญ่ อยู่ในกลุ่มอายุ 25-29 ปี เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง ร้อยละ 68.74 ซึ่งตรงข้ามกับกลุ่มอายุ 10-19 ปี เป็นกลุ่มเยาวชน ส่วนใหญ่พบว่าเพศหญิงมีอัตราป่วยสูงกว่าเพศชาย เพศหญิง ร้อยละ 55.32 สาเหตุการติดเชื้อเนื่องจากการมีเพศสัมพันธ์สูงสุด ร้อยละ 83.81 ผู้ป่วยเอดส์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป / ขับรถรับจ้าง / กรรมกร ร้อยละ 46.93 รองลงมาเกษตรกรรม ร้อยละ 20.78 แนวโน้มของผู้

ผู้ป่วยเอดส์ที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป และเกษตรกรรม ในแง่ของ พื้นที่ การระบาด สถานการณ์แนวโน้มของผู้ป่วยโรคเอดส์ที่ผ่านมา (พ.ศ.2527-2544) พบว่าอัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคเอดส์และเสียชีวิตจากโรคเอดส์ ส่วนใหญ่อยู่ในภาคเหนือ รองลงมาภาคกลาง ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้ 49.9, 43.3, 31.4 และ 17.3 ต่อประชากรแสนรายตามลำดับ ภาคเหนือพบอัตราป่วยมากที่สุดในจังหวัดพะเยา รองลงมาเชียงราย และลำปาง มีอัตราผู้ป่วยเอดส์ 138, 106 และ 94 ต่อประชากรแสนรายตามลำดับ ภาคกลางพบอัตราป่วยมากที่สุดในจังหวัดระยอง และตราด มีอัตราผู้ป่วยเอดส์ 144 และ 135 ต่อประชากรแสนราย ภาคใต้พบอัตราป่วยมากที่สุดในจังหวัดระนอง ภูเก็ต และสุราษฎร์ธานี 76.3, 59 และ 47.5 ต่อประชากรแสนราย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบอัตราป่วยมากที่สุดในจังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น และบุรีรัมย์ 25.6, 23.3 และ 22.7 ต่อประชากรแสนรายตามลำดับ การเฝ้าระวังเฉพาะพื้นที่พบว่า อัตราการติดเชื้อในกลุ่มหญิงขายบริการทางเพศทางตรงและกลุ่มหญิงขายบริการทางเพศแฝง ในช่วงก่อนปี พ.ศ.2537-2539 ทั้งสองกลุ่มมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหญิงขายบริการทางเพศโดยตรง มีอัตราความชุกสูงสุด

จากงานวิจัยที่ศึกษาชีวิตของผู้ติดเชื้อ (ศศิธร ไชยประสิทธิ์ 2537 จิราลักษณ์ จงสถิตมัน 2538 และปาเพญจิต แสงชาติ 2538) พบว่าเอดส์ยังเกี่ยวพันกับหญิงบริการทางเพศ แม้ว่าภาพรวมของประเทศจะสามารถลดหรือชะลออัตราความชุกของการติดเชื้อในกลุ่มประชากรทั่วไปลงได้บ้าง แต่กลุ่มผู้ขายบริการทางเพศ ความชุกของการติดเชื้อยังอยู่ในระดับสูง คือประมาณร้อยละ 12 - 20 ในหญิงบริการทางตรง และประมาณร้อยละ 2 - 5 ในหญิงบริการแอบแฝง (http://203.144.180.217/office/aids/new_aids/re-3.htm)

แม้ว่า ประเทศไทยจะสามารถประมาณการตัวเลขผู้ติดเชื้อ / ผู้ป่วยเอดส์ได้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุดแล้วก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงการสะท้อนปัญหาในภาพรวมกว้าง ๆ ของประเทศเท่านั้น ยังไม่ได้รวมถึงขอบข่ายประเด็นปัญหา ผลกระทบที่เกิดจากปัญหาเอดส์ทั้งหมด เอดส์เป็นปัญหาสุขภาพที่มีความซับซ้อน และมีความเชื่อมโยงกับระบบโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ การเมืองของประเทศที่รัฐบาลจะต้องเร่งดำเนินการแก้ไขปัญหาเอดส์ การช่วยเหลือ สนับสนุนการดูแลสุขภาพ ผู้ติดเชื้อ / ผู้ป่วยเอดส์ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงและโดยอ้อมแล้ว ยังหมายถึงผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาเอดส์ที่คุกคามด้วย เช่น คนชรา เด็กกำพร้า ที่เกิดจากบุตรหลาน หรือบิดา มารดา เสียชีวิตจากโรคเอดส์

สถานการณ์ของแรงงานไทยที่กลับจากทำงานต่างประเทศ ที่เกี่ยวกับโรคเอดส์ยังมีการศึกษากันน้อยมาก โดยเฉพาะแรงงานหญิงจากภาคเหนือ ซึ่งมีแบบแผนการย้ายถิ่นเฉพาะและส่วนใหญ่เป็นผู้ขายบริการทางเพศ อาชีพที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อเอดส์เป็นอย่างยิ่ง และปัจจุบันนี้แรงงานไทยเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้กลับคืนถิ่นซึ่งอาจจะกลับมาพร้อมกับโรคเอดส์ รวมทั้งเด็กซึ่งเป็น

ลูกที่เกิดในต่างประเทศไม่มีสัญชาติ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าแรงงานหญิงไทยที่ไปทำงานญี่ปุ่น ครั้งหนึ่งเป็นเพศหญิงมีอาชีพขายบริการ ซึ่งความชุกของการติดเชื้อเอดส์กับผู้ขายบริการอยู่ในระดับสูง และมีแนวโน้มว่าความชุกของการติดเชื้อจากการขายบริการจะมีแนวโน้มสูงขึ้น ในด้านของแรงงานชายที่ไปทำงานต่างประเทศนั้น การทำงานหนัก การอยู่ห่างไกลบ้าน ความเหงา และ ว้าเหว่ (วาทินี บุญชะลิกษ์ 2540 และกรมแรงงาน 2530) ส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาศึกษาเท่านั้น ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องเอดส์ รวมทั้งขาดความตระหนักในการป้องกันโรค การขาดความตระหนักนี้จะส่งผลให้ความรุนแรงของการระบาดกลับคืนมาอย่างรวดเร็ว กลุ่มแรงงานคีนคีนจึงเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของโรคเอดส์เป็นอย่างยิ่ง องค์การอนามัยโลก องค์การสหประชาชาติ องค์การนานาชาติ ตลอดจนรัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญต่อปัญหาโรคเอดส์เป็นอย่างมาก และถึงแม้ว่าประเทศไทยจะสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ได้ในระดับหนึ่ง โดยการระดมความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคมที่เกี่ยวข้องในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชาติ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ตำบล จนถึงหมู่บ้าน แต่ปัญหาเอดส์ในกลุ่มแรงงานคีนคีน ยังมีการศึกษากันน้อยมาก โครงการรณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ที่ภาครัฐและเอกชนได้ร่วมมือกันดำเนินงานนั้น จึงควรจะคำนึงถึงแรงงานคีนคีนเหล่านี้ด้วย การรณรงค์เพื่อกระตุ้นให้เกิดความตระหนักร่วมกันแก้ไขสถานการณ์เอดส์ในกลุ่มแรงงานคีนคีนจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง ปัญหาเรื่องเอดส์กับแรงงานคีนคีน จึงเป็นปัญหาที่น่าสนใจและสมควรติดตามศึกษาให้ได้ข้อมูลสำหรับการวางแผนป้องกันและการช่วยเหลือดูแลแรงงานไทยย้ายถิ่นต่อไป อีกทั้งปัจจุบันนี้ข้อมูลเกี่ยวกับแรงงานไทยคีนคีนกับโรคเอดส์มีน้อยมาก ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษางานไทยคีนคีนกับปัญหาโรคเอดส์ โดยเฉพาะแรงงานคีนคีนในภาคเหนือที่ย้ายถิ่นไปทำงานขายบริการอยู่ต่างประเทศ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษานี้จะทำให้ทราบรูปแบบการย้ายถิ่นและการคีนคีน การติดเชื้อเอดส์ของหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่น และการปรับตัวของหญิงไทยคีนคีนสู่ชุมชน ตลอดจนปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการหาแนวทางในการป้องกัน/ลดปัญหาการหลอกลวงหญิงไทยไปค้าประเวณีในต่างแดนรวมทั้งการป้องกันการแพร่กระจายเชื้อเอดส์และปัญหาอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษา

- 1 การย้ายถิ่นของแรงงานหญิงไทยที่ไปทำงานญี่ปุ่นและการคีนคีน
- 2 การติดเชื้อเอดส์ของหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่น
- 3 การปรับตัวของหญิงไทยคีนคีนสู่ชุมชน
- 4 ปัญหาและผลกระทบจากการย้ายถิ่น

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย พื้นที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้คือจังหวัดเชียงราย

ขอบเขตด้านประชากร แรงงานหญิงที่ไปขายบริการที่ญี่ปุ่นและคืนถิ่นกลับมาใน

ชุมชน

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาข้อมูลจากหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่นเกี่ยวกับกระบวนการย้ายถิ่นและการคืนถิ่น ตามแนวคิดการย้ายถิ่นระหว่างประเทศในเชิงสังคมวิทยาและการตัดสินใจย้ายถิ่น การตัดสินใจเอ็ดส์และการปรับตัวสู่ชุมชนของหญิงไทยคืนถิ่นจากญี่ปุ่น

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย กรกฎาคม 2546 – สิงหาคม 2548

ระเบียบวิธีวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลหญิงไทยที่กลับจากทำงานที่ญี่ปุ่น จากกรณีศึกษาทั้งในส่วนที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ ที่มีผู้รวบรวมข้อมูลไว้ จำนวน 6 ราย และข้อมูลปฐมภูมิ ที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่มผู้หญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่นจำนวน 7 ราย และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับหญิงไทยที่ไปญี่ปุ่น และหญิงไทยคืนถิ่นจากญี่ปุ่น ประกอบด้วยผู้ประสานงานชมรมผู้ติดเชื้อเอ็ดส์ในจังหวัดนนทบุรี นครสวรรค์ เชียงใหม่และเชียงราย ผู้ประสานงานโครงการส่งเสริมศักยภาพผู้หญิงแรงงานข้ามชาติ (Self Empowerment Program of Migrant Women : SEPOM) ผู้ประสานขององค์กรศุภนิมิตที่ทำงานด้านเอ็ดส์จังหวัดเชียงราย รวมทั้งครูอาสาและกรรมการหมู่บ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการย้ายถิ่นและการคืนถิ่นของหญิงไทยที่ไปญี่ปุ่น สภาพความเป็นอยู่และการทำงานในญี่ปุ่น การตัดสินใจเอ็ดส์และการปรับตัวสู่ชุมชนของหญิงไทยคืนถิ่น รวมทั้งปัญหาและผลกระทบจากการย้ายถิ่น

พื้นที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่ศึกษา ในจังหวัดเชียงราย เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีหญิงไทยคืนถิ่นจากญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก

กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้หญิงไทยที่กลับจากทำงานที่ญี่ปุ่นจำนวน 7 ราย และผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงไทยไปทำงานญี่ปุ่น ประกอบด้วยผู้ประสานงานเครือข่ายชมรมผู้ติดเชื้อจังหวัดนนทบุรี นครสวรรค์ เชียงใหม่ และผู้ประสานงานโครงการโครงการส่งเสริมศักยภาพผู้หญิงแรงงานข้ามชาติ (SEPOM) ผู้ประสานงานมูลนิธิศุภนิมิต จังหวัดเชียงราย ครูอาสาศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน 2 รายและกรรมการหมู่บ้าน 2 ราย เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธี

snowball sampling technique

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างประเด็นคำถามขึ้นเพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์การวิจัย ประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่น เป็นแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง ประเด็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล การย้ายถิ่นไปทำงานที่ญี่ปุ่นและการคืนถิ่น สภาพการทำงานและความเป็นอยู่ในญี่ปุ่น การติดต่อญาติและการปรับตัวสู่ชุมชน

2. สันทนากลุ่มกับหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่น ประเด็นคำถามเช่นเดียวกับการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย การตัดสินใจย้ายถิ่นไปญี่ปุ่น ขั้นตอนการย้ายถิ่น การทำงานและสภาพความเป็นอยู่ในญี่ปุ่นและการคืนถิ่น การติดต่อญาติและการปรับตัวเข้ากับชุมชน ปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นและคืนถิ่น รวมทั้งแนวทางการป้องกันหญิงไทยไปญี่ปุ่น

3. แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ทำงานเกี่ยวข้องกับหญิงไทยกับหญิงไทยที่ย้ายถิ่นไปทำงานสถานบันเทิงในญี่ปุ่น

ขั้นตอนการวิจัย

1. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. เลือกพื้นที่ศึกษา ในชุมชนภาคเหนือที่มีหญิงไทยกลับจากญี่ปุ่นมาก
3. เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับหญิงไทยที่ไปทำงานญี่ปุ่น สัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่าง คือหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่น
4. วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive)

นิยามศัพท์เฉพาะ

หญิงไทยไปญี่ปุ่น	หมายถึง	หญิงไทยที่ไปขายบริการที่ญี่ปุ่น
หญิงไทยคืนถิ่น	หมายถึง	หญิงไทยที่ย้ายถิ่นไปทำงานในสถานบันเทิงที่ญี่ปุ่นและกลับสู่ชุมชน

บทที่ 2

กรอบแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง แรงงานไทยคืนถิ่นกับโรคเอดส์ : กรณีหญิงไทยกลับจากญี่ปุ่น ผู้วิจัยได้ศึกษากรอบแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยแนวคิดว่าการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ แนวคิดว่าการตัดสินใจย้ายถิ่น : ผู้ย้ายถิ่นในฐานะผู้ตัดสินใจด้วยตนเอง (decision maker) และแนวคิดว่าการความสัมพันธ์ของการย้ายถิ่นกับสุขภาพอนามัยและปัญหาโรคเอดส์ สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นการประมวลงานวิจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของแรงงานไทยและหญิงไทยไปญี่ปุ่น รวมทั้งงานวิจัยเกี่ยวกับโรคเอดส์ ดังนี้

กรอบแนวคิดว่าการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ : สาเหตุและผลกระทบการย้ายถิ่น

การย้ายถิ่นข้ามประเทศ (international migration) หมายถึง การเคลื่อนย้ายของประชากรจำนวนมากข้ามพรมแดนจากประเทศที่ตนเป็นพลเมืองหรือพำนักอยู่ไปยังประเทศอื่นเพื่อดำรงชีวิตเป็นเวลานานต่อเนื่อง เพื่อกระทำการกิจกรรมที่ได้รับค่าตอบแทน โดยปกติหลักการสากลจะกำหนดว่าการดำรงชีวิตในอีกที่หนึ่งเป็นเวลานาน 1 ปีนับเป็นการย้ายถิ่น (international travel regulations) การกำหนดระยะเวลาเช่นนี้เป็นประโยชน์แก่การจำแนกผู้ย้ายถิ่น เพราะนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปยังประเทศหนึ่งในระยะเวลา 2 – 3 เดือนย่อมไม่ถือเป็นผู้ย้ายถิ่นโดยถาวร ในขณะที่เดียวกันก็จะมีพ่อค้าหรือนักธุรกิจที่เดินทางไป ๆ มา ๆ ระหว่างประเทศของตนกับประเทศที่ตนเข้าไปประกอบอาชีพ ลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยก่อน เช่นพ่อค้าชาวจีนที่เดินเรือไปค้าขายแล้วก็เดินทางกลับประเทศ ดังที่เรียกว่า ผู้เดินทาง (sojourner) อย่างไรก็ตามผู้ย้ายถิ่นจำนวนหนึ่งก็สามารถกลายสภาพเป็นผู้ตั้งถิ่นฐาน (settlers) ได้เมื่อเขาตัดสินใจปักหลักใช้ชีวิตในประเทศที่เขาเข้าไปประกอบอาชีพและดำรงชีวิตที่นั่นเป็นส่วนใหญ่ ทำให้มีสถานะเป็นผู้ย้ายถิ่นตามนิยามข้างต้น

การย้ายถิ่นอาจจำแนกได้ตามสาเหตุเป็น 2 ชนิดคือ การย้ายถิ่นที่มีสาเหตุจากภัยธรรมชาติ (natural disaster) และการย้ายถิ่นที่มีสาเหตุจากภัยที่เกิดจากการกระทำหรือจากน้ำมือมนุษย์ (manmade disaster) การจำแนกการย้ายถิ่นอีกแบบหนึ่งคือ การย้ายถิ่นแบบที่ผู้ย้ายถิ่นสมัครใจ ย้ายถิ่นเอง (voluntary migration) กับการย้ายถิ่นแบบที่ถูกบังคับให้ย้ายถิ่น (forced migration) ซึ่งได้แก่ การลี้ภัย (refuge) การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการย้ายถิ่นโดยความสมัครใจ

แนวคิดการย้ายถิ่นระหว่างประเทศนี้ นักเศรษฐศาสตร์และนักสังคมวิทยาได้วิเคราะห์สาเหตุของการย้ายถิ่นโดยสมัครใจในมุมมองที่แตกต่างกันดังนี้

ในแนวเศรษฐศาสตร์ กลุ่มนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกและกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองได้อธิบายสาเหตุของการย้ายถิ่นข้ามประเทศด้วยแนวทางที่ต่างกัน Borjas (1987) นักเศรษฐศาสตร์

นีโอคลาสสิก อธิบายว่ามนุษย์ตัดสินใจย้ายถิ่นด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ ดังนั้นผู้ย้ายถิ่นจึงเป็นผู้ย้ายถิ่นเชิงเศรษฐกิจ (economic migrant) หรือเป็นแรงงาน (labourer) นั่นเอง ปัจจัยดึงดูด (push factors) สำคัญที่ทำให้มนุษย์ย้ายถิ่น ได้แก่ ค่าจ้าง (wage) ที่สูงขึ้น และโอกาสการได้งานทำ (employment) กล่าวคือมนุษย์จะย้ายถิ่นจากประเทศที่มีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจน้อยไปยังประเทศที่มีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจมากกว่า นอกจากอัตราค่าจ้างแล้ว Castello-Freeman และ Freeman (1992) ยังได้เสนอว่า การเลือกเดินทางไปประเทศใดขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) ของประเทศต้นทาง และ GNP ของประเทศผู้รับแรงงานอีกด้วย กล่าวคือ อัตราการย้ายถิ่นจะสัมพันธ์ในเชิงบวกกับ GNP ของประเทศผู้รับ และสัมพันธ์ในเชิงลบกับ GNP ของประเทศต้นทาง การเลือกจุดหมายปลายทางของการย้ายถิ่นจึงขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงค่า GNP เหล่านี้ ตัวแปรที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นเพื่อทำงานยังได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และประเภทของงานที่จะได้ทำ (Cuthbert and Sterns 1981 และ Massey 1994)

Frisbie (1975) ได้กล่าวถึงสาเหตุของการย้ายถิ่นข้ามประเทศของแรงงานผิดกฎหมายไว้ว่า การลักลอบเข้ามาทำงานของแรงงานผิดกฎหมายเกิดจากค่าจ้างที่มีอัตราต่ำ ผลผลิตทางการเกษตรที่ตกต่ำ และอัตราการว่างงานสูงในประเทศต้นทาง ประกอบกับอัตราค่าจ้างที่สูงกว่า ผลผลิตทางการเกษตรที่สูง และอัตราการว่างงานต่ำกว่า ณ ประเทศผู้รับ นอกจากนั้นยังได้เสนอแนะว่าการประมาณการจำนวนแรงงานย้ายถิ่นผิดกฎหมายไม่ควรกระทำโดยพิจารณาจากจำนวนแรงงานที่ถูกจับกุม (Espenshade, 1990) เมื่อพิจารณาในระดับจุลภาค นักเศรษฐศาสตร์พบว่าตัวแปรรายได้ที่คาดหวัง (expected income) ที่แรงงานคาดว่าจะได้ในประเทศผู้รับ และตัวแปรจำนวนรายได้ที่ครอบครัวคาดหวังให้ส่งเสีย (expected contributions to household income) มีผลต่อการตัดสินใจย้ายถิ่นของปัจเจกบุคคลและครอบครัวของเขา (Taylor, 1992)

กลุ่มนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกพิจารณาสาเหตุการย้ายถิ่นจากปัจจัยระดับปัจเจกบุคคล และกลุ่มเป็นหลัก นักเศรษฐศาสตร์การเมืองซึ่งเล็งเห็นอิทธิพลของโครงสร้างเศรษฐกิจที่มีผลต่อการย้ายถิ่น ได้เสนอสาเหตุในระดับโครงสร้าง สาเหตุนั้นคือปัจจัยดึงดูดจากสภาพเศรษฐกิจในประเทศผู้รับ (host countries) ของผู้ย้ายถิ่น สภาพเศรษฐกิจในประเทศผู้รับที่มีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจสูงจะพัฒนาเป็นเศรษฐกิจที่มีโครงสร้างตลาดแรงงานสองระดับ (segmented labor market economy) กล่าวคือมีโครงสร้างตลาดแรงงานระดับปฐม (primary sector) ซึ่งเป็นระดับที่มีความก้าวหน้ามาก เป็นลักษณะงานวิชาชีพ (professional) ต้องการทักษะสูง มีค่าตอบแทนสูง และเป็นงานที่ไม่ใช้แรงกาย ในขณะที่เดียวกันก็มีโครงสร้างตลาดแรงงานระดับทุติย (secondary sector) ซึ่งเป็นตลาดแรงงานระดับรอง เป็นงานที่ไม่ใช่งานวิชาชีพ เน้นการใช้ทักษะทางร่างกายและการใช้แรงงาน มีค่าแรงต่ำกว่า เป็นงานที่เรียกว่า งาน 3 Ds คือ งานสกปรก (dirty) งานเสี่ยง (dangerous) และงานยากลำบาก (difficult) ในสังคมดังกล่าวประชากรของประเทศจะพยายามพัฒนาตนเองเข้าไปมีตำแหน่งงานในตลาดแรงงานระดับปฐม ทำให้เกิดการขาดแคลนคนที่

ทำงานในตลาดแรงงานระดับทุติยะ นักเศรษฐศาสตร์การเมืองพิจารณาว่าระบบทุนนิยมได้ทำให้ตลาดแรงงานในสังคมทุนนิยมพัฒนาขึ้นมาเป็นตลาดที่มีโครงสร้างสองระดับเช่นนี้เมื่อประเทศทุนนิยมเติบโตจนมีสภาพเศรษฐกิจดังกล่าวก็จะเกิดภาวะที่เป็นปัจจัยดึงดูดให้แรงงานจากประเทศที่มีพัฒนาการเศรษฐกิจ ชักย้ายถิ่นเข้ามาเพื่อแสวงหาตำแหน่งงานที่มีความขาดแคลนแรงงานในระดับทุติยะ แรงงานต่างชาติจึงมักเข้าไปทำงานที่พลเมืองของประเทศนั้นไม่ต้องการทำซึ่งได้แก่ งาน 3 Ds นั้นเอง ในกระบวนการนี้จะเกิดการลักลอบเข้าไปของแรงงานต่างชาติที่ผิดกฎหมายในที่สุด นักทฤษฎีที่เสนอแนวคิดนี้ได้แก่ Piore (1979) และ Taylor (1992) เขาเห็นว่าการย้ายถิ่นเชิงเศรษฐกิจมีสาเหตุมาจากปัจจัยดึงดูดด้านความต้องการแรงงานระดับทุติยะในประเทศผู้รับหรือประเทศปลายทางเป็นสำคัญ

นอกจากเงื่อนไขดังกล่าวแล้ว Sassen (1991) ยังได้เสนออีกว่า จากการที่ global city ดึงดูดแรงงานต่างชาติเข้าไปจนเกิดปัญหาการลักลอบเข้าเมืองอย่างหนัก รัฐบาลของเมืองใหญ่เหล่านี้ได้พยายามผลักดันนโยบายการลงทุนผลิตในประเทศชายขอบทุนนิยมแทนนโยบายนี้ เรียกว่า offshore production กล่าวคือ นำทุนไปลงในประเทศที่ก้าวหน้าทางเศรษฐกิจช้า เพราะจะได้ค่าแรงถูกกว่า ปัจจัยการผลิตอื่นๆ ก็มีต้นทุนต่ำกว่า อีกทั้งยังช่วยชะลอแรงงานให้ทำงานอยู่ในประเทศของตนแทนที่จะหลั่งไหลเข้าไปยัง global city Sassen ได้พบว่านโยบายดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จในระยะยาว เพราะสินค้าที่ผลิตในประเทศชายขอบทุนนิยมเป็นสินค้าคล้ายคลึงกับที่ผลิตอยู่แล้วในประเทศเหล่านั้นจึงแย่งตลาดกันเอง อย่างไรก็ตามนโยบายดังกล่าวได้ดึงดูดแรงงานสตรีจำนวนมากเข้าสู่โรงงาน (feminization) โดยไม่ให้โอกาสที่เท่าเทียมกันสำหรับแรงงานชาย แรงงานสตรีที่ได้สัมผัสกับลัทธิบริโภคนิยมจนเกิดความชื่นชมก็ไม่สามารถสร้างอำนาจการซื้อหรือมีรายได้ที่มั่นคงเพียงพอที่จะบริโภควัตถุต่าง ๆ ตามความต้องการได้ผลที่เกิดจาก offshore production จึงเป็นการสร้างคนกลุ่มใหม่ที่ขาดราก (uprooted) ทั้งในเชิงเศรษฐกิจและสังคมและคนเหล่านี้ก็พร้อมที่จะย้ายถิ่นไปเรื่อย ๆ เพื่อสนองความต้องการทางเศรษฐกิจของคน จะเห็นได้ว่าแนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ใช้อธิบายสาเหตุและทิศทางของการย้ายถิ่นเชิงเศรษฐกิจในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

การย้ายถิ่นในด้านสังคมวิทยานั้น นักสังคมวิทยาเห็นว่าการย้ายถิ่นเชิงเศรษฐกิจเป็นตัวแปรหนึ่งของระบบการย้ายถิ่น (migration system) เท่านั้น การย้ายถิ่นเป็นระบบที่ครอบคลุมปัจจัยทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม กฎหมาย และการเมืองระหว่างประเทศ นอกจากนั้นระบบการย้ายถิ่นยังรวมหมายถึงกระบวนการ นับตั้งแต่การตัดสินใจเดินทางออกจากประเทศต้นทางไปยังประเทศผู้รับ โดยผ่านเครือข่ายของผู้ย้ายถิ่นในประเทศต้นทาง เครือข่ายของผู้อำนวยความสะดวกระหว่างการย้ายถิ่น และเครือข่ายของผู้ย้ายถิ่นและผู้ว่าจ้างผู้ย้ายถิ่นในประเทศผู้รับ Castles and Miller (1993) ได้สรุปไว้ว่า กระบวนการย้ายถิ่นแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ ขั้นการเริ่มย้ายถิ่น ได้แก่ การตัดสินใจย้ายถิ่น ตัวแปรในขั้นนี้จะเป็นตัวแปรเกี่ยวกับสาเหตุของการย้ายถิ่น ขั้นตอนที่สองคือระหว่างการย้ายถิ่น ได้แก่ กระบวนการเดินทางและการอำนวยความสะดวกในการเดินทาง

ทาง ขั้นตอนที่สาม คือ ขั้นที่เดินทางถึงประเทศปลายทางแล้วจะได้พำนักอยู่ในประเทศนั้น ตัวแปรในขั้นนี้จะเป็นตัวแปรเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นเข้าไป ในด้านของระบบย่อย เราอาจแบ่งระบบย่อยของระบบการย้ายถิ่นออกได้เป็นระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง ระบบสังคม ระบบวัฒนธรรม และระบบกฎหมาย โดยที่ระบบเศรษฐกิจ การเมือง และกฎหมายครอบคลุมทั้งในระดับประเทศและระดับระหว่างประเทศ

ในขั้นตอนของการเริ่มย้ายถิ่น สาเหตุตัวแปรในระบบย่อยด้านเศรษฐกิจได้แก่ ความต้อยโอกาสทางเศรษฐกิจของผู้ย้ายถิ่น กล่าวคือ การไม่มีสิทธิครอบครองที่ดินหรือปัจจัยการผลิตอื่นๆ และการว่างงานในประเทศต้นทาง การได้ค่าแรงที่สูงกว่าและการได้งานทำในประเทศปลายทาง ตัวแปรทางการเมืองได้แก่ ความสัมพันธ์ดั้งเดิมหรือความสัมพันธ์พิเศษที่ประเทศต้นทางกับประเทศผู้รับมีต่อกัน เช่น การที่เคยเป็นอาณานิคม การที่เคยรับผู้ย้ายถิ่นเข้าไปพำนักในอดีต และการกำหนดนโยบายของรัฐประเทศผู้รับที่จะจ้างแรงงานต่างชาติมาทำงานในอาชีพที่มีความขาดแคลนแรงงาน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นงาน 3 Ds ในตลาดแรงงานระดับทุติยะ ตัวแปรในระบบย่อยด้านสังคมได้แก่การถูกชักนำโดยคนรู้จักให้ย้ายถิ่น การร่วมกันตัดสินใจย้ายถิ่นคนในระดับครอบครัวเครือญาติและท้องถิ่นเดียวกัน และการหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับย้ายถิ่นจากตัวแปรด้านวัฒนธรรม คือ ค่านิยมต้องการเดินทางโดยเฉพาะของคนหนุ่มสาวซึ่งอยู่ในวัยแรงงานที่จะย้ายถิ่นไปหางานในต่างประเทศหรือที่เรียกว่า “ไปชุดทอง” จนทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่เรียกว่า วัฒนธรรมแห่งการย้ายถิ่น (culture of migration) (Massey, 1994) ค่านิยมอีกประการหนึ่งคือค่านิยมแบบบริโภคนิยมในวัฒนธรรมแบบทุนนิยมที่แพร่กระจายมาจาก global city และมีอิทธิพลดึงดูดคนจากประเทศอื่นๆ ให้ปฏิบัติตามเลียนแบบ

ระบบย่อยสุดท้ายคือ ระบบกฎหมาย ตัวแปรสำคัญในเรื่องนี้คือ กฎหมายคนเข้าเมืองของประเทศต้นทางที่ส่งเสริมให้พลเมืองย้ายถิ่นไปทำงานได้ในต่างประเทศโดยไม่กีดกันหรือมีนโยบายส่งออกแรงงาน

ในขั้นกระบวนการย้ายถิ่น ซึ่งจะต้องมีการจัดการและการอำนวยความสะดวก ตัวแปรในระบบเศรษฐกิจได้แก่ค่าใช้จ่ายต่างๆ สำหรับการเดินทางอันประกอบด้วยค่าเดินทาง ค่านายหน้า และเงินค่าหัวที่ผู้ย้ายถิ่นจะต้องจ่ายให้แก่ผู้จัดการและผู้อำนวยความสะดวก เงินเหล่านี้สามารถทำกำไรได้มากจนทำให้ธุรกิจส่งออกแรงงานมนุษย์มีความรุ่งเรืองไม่ต่างจากการส่งสินค้าออก ตัวแปรในระบบการเมืองได้แก่ นโยบายของรัฐที่จะควบคุมการส่งออกแรงงานย้ายถิ่นหรือจะเปิดเสรีให้เป็นธุรกิจที่เอกชนสามารถแข่งขันกันได้ นอกจากนั้นยังรวมถึงมาตรการในการเตรียมตัวและปฐมนิเทศแรงงานที่กำลังจะเดินทางอีกด้วย ในกระบวนการนี้ตัวแปรทางการเมืองหมายถึงการรวมกลุ่มระหว่างประเทศด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจการค้าหรือเหตุผลอื่นๆ ซึ่งจะมีผลให้การเคลื่อนย้ายของประชากรในกลุ่มประเทศดังกล่าวเป็นไปได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น ส่วนใหญ่จะเป็นการรวมกลุ่มของ

ประเทศในภูมิภาคเดียวกัน เช่น กลุ่มอาเซียน กลุ่มสหภาพยุโรป หรือบางครั้งก็เป็นข้อตกลงระหว่างประเทศต้นทางกับประเทศผู้รับในการกำหนดจำนวน ผู้ย้ายถิ่นที่อนุญาตให้เดินทางเข้ามาได้ เช่น ข้อตกลงระหว่างประเทศมาเลเซียกับบังกลาเทศ และได้หวั่นกับฟิลิปปินส์ ตัวแปรในระบบสังคมได้แก่ ระบบการจัดหางานที่มีอยู่ทั้งโดยถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย ระบบวัฒนธรรม ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ย้ายถิ่นกับนายหน้า ค่านิยมความเชื่อถือเครือข่ายส่วนบุคคล (คนรู้จัก) มากกว่าเครือข่ายทางการ (บริการของรัฐ) ในการจัดการเดินทาง และตัวแปรในระบบกฎหมายได้แก่ กฎหมายคนเข้าเมืองของประเทศผู้รับที่เปิดโอกาสให้คนต่างชาติย้ายถิ่นเข้ามาทำงานได้ ตลอดจนกติการะหว่างประเทศที่เอื้อให้มีการย้ายถิ่นเพื่อการทำงาน อีกทั้งยังคุ้มครองผู้ย้ายถิ่นเพื่อการทำงาน เช่น อนุสัญญาขององค์การแรงงานระหว่างประเทศและสหประชาชาติ

ในขั้นตอนที่สาม เมื่อผู้ย้ายถิ่นเดินทางถึงประเทศผู้รับและดำรงชีวิตโดยการทำงานในประเทศดังกล่าว ผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นในด้านเศรษฐกิจคือการได้งานและได้ค่าจ้างที่สูงขึ้นของผู้ย้ายถิ่น การทำสัญญาจ้างงานซึ่งกำหนดระยะเวลาที่จะทำงานและอาศัยอยู่ในประเทศผู้รับได้ การส่งเงินออมกลับประเทศต้นทางให้แก่ครอบครัวหรือญาติพี่น้องของแรงงานย้ายถิ่น ตลอดจนกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่แรงงานย้ายถิ่นกระทำซึ่งมีความเชื่อมโยงต่อเนื่องกันเป็นเครือข่ายทางเศรษฐกิจที่รองรับซึ่งกันและกัน ในแง่โครงสร้างของเศรษฐกิจในประเทศผู้รับ ผลกระทบของการย้ายถิ่นจะทำให้เกิดการพึ่งพาแรงงานต่างชาติโดยเฉพาะในเศรษฐกิจระดับทุติยะ ดังได้กล่าวมาแล้วในประเทศที่เป็นศูนย์กลางของทุนนิยมโลก ส่วนในประเทศที่มีได้เป็นศูนย์กลางทุนนิยมโลก แต่มีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจมากกว่าประเทศอื่นๆ รอบข้าง การเข้ามาของแรงงานต่างชาติก็จะเกิดผลกระทบทำให้ระบบการผลิตในประเทศดังกล่าวเป็นการผลิตแบบใช้แรงงานจำนวนมาก (labour intensive) มากกว่าใช้เทคโนโลยีหรือใช้ข้อมูลข่าวสาร (technology/information intensive) ผลกระทบทางการเมืองของการย้ายถิ่นจะปรากฏในนโยบายของรัฐซึ่งอาจปรับเปลี่ยนไปตามสภาพความขาดแคลนแรงงานโดยอาจมีนโยบายต้อนรับหรือขับไล่แรงงานต่างชาติสุดแต่อุปสงค์และอุปทานของแรงงานในชาติเป็นหลัก นโยบายดังกล่าวจะมีผลกระทบต่อแนวทางการให้สิทธิและการกำหนดหน้าที่ของผู้ย้ายถิ่นว่าจะใกล้เคียงกับสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองของประเทศผู้รับมากน้อยเพียงใด

ในระบบสังคมผลกระทบของการย้ายถิ่นก็คือ การเกิดชุมชนทางชาติพันธุ์ (ethnic enclave) ซึ่งเป็นชุมชนของผู้ย้ายถิ่นที่เป็นชาติพันธุ์เดียวกัน ใช้ภาษาพูดและมีขนบธรรมเนียมประเพณีร่วมกัน ชุมชนนี้จะสร้างกลไกเพื่อการติดต่อสื่อสารภายในกลุ่มและเพื่อขัดเกลาสมาชิกกรุ่นเยาว์ของกลุ่ม จึงมักจะจัดทำหนังสือพิมพ์ จดหมายบอกข่าวหรือโทรทัศน์วงจรปิดของตน และมีการจัดชั้นเรียนสอนภาษาของตน มีสถานที่เพื่อปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาและประเพณีร่วมกัน นอกจากนั้นสมาชิกในชุมชนยังจะมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องและสืบเนื่องซึ่งกันและกัน ทำให้การผลิตและการบริโภคจำนวนไม่น้อยหมุนเวียนอยู่ในชุมชนของตน หมายถึงเครือข่ายทางสังคมของผู้ย้ายถิ่นใน

ประเทศปลายทางอีกด้วย เครือข่ายนี้ไม่จำเป็นต้องอยู่เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน แต่ขึ้นอยู่กับกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตของผู้ย้ายถิ่น เช่น การใช้บริการส่งเงินกลับ (remittance) การส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนท้องถิ่น การเปิดบัญชีเงินฝากในธนาคาร การมีเพื่อนต่างเพศหรือคู่ครอง การไปใช้บริการรักษาพยาบาล ฯลฯ เครือข่ายนี้จะทำให้การดำรงชีวิตของผู้ย้ายถิ่นในต่างแดนมีความลงตัวมากขึ้นเรื่อยๆ จนเกิดความพยายามจะหาช่องทางตั้งถิ่นฐานเป็นการถาวรในประเทศปลายทางในเวลาต่อมา สำหรับตัวแปรในทางวัฒนธรรม ผลกระทบจากการย้ายถิ่นทำให้เกิดสภาพสองประการ ได้แก่ การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของประเทศปลายทางและการธำรงเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของผู้ย้ายถิ่น ตัวแปรทั้งสองนี้ดูเหมือนจะขัดแย้งกัน แต่ก็เกิดขึ้นพร้อมๆ กันในความเป็นจริง กล่าวคือ ผู้ย้ายถิ่นจำเป็นต้องปรับตัวเองให้ดำรงชีวิตอยู่ได้และสามารถทำงานได้ในประเทศปลายทาง ทักษะที่จำเป็น เช่นการรู้ภาษาเพื่อสื่อสารกันได้ การรู้กฎระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องของตน การเดินทางและการใช้บริการสาธารณะ ตลอดจนทักษะในการทำงาน ในขณะเดียวกันผู้ย้ายถิ่นก็มีแนวโน้มจะยึดถือเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนไว้ตามปกติวิสัย ถ้ามีการรวมตัวเป็นชุมชนทางชาติพันธุ์ การธำรงและแสดงออกของเอกลักษณ์ก็ง่ายและชัดเจนขึ้นกว่าการอยู่ตามลำพัง การแสดงออกทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ง่ายคือภาษาและอาหาร ผู้ย้ายถิ่นจะพูดภาษาของตนและกินอาหารที่ปรุงแบบของตน การรักษาคุณภาพระหว่างปรับตัวและการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจะคงอยู่ในตัวผู้ย้ายถิ่นจนกว่าจะมีตัวแปรอื่นๆ เข้ามาแทรกแซงหรือเบี่ยงเบนทิศทางให้เปลี่ยนแปลงไป

ผลกระทบในระบบสุดท้ายคือระบบกฎหมาย ตัวแปรที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ย้ายถิ่นคือกฎหมายแรงงานของประเทศปลายทาง ข้อกำหนดในกฎหมายดังกล่าวจะระบุสถานภาพของผู้ย้ายถิ่น ตลอดจนสวัสดิการสังคมที่พึงได้รับ เช่นการคุ้มครองสิทธิของแรงงานต่างชาติ มาตรฐานการจ้างงาน ฯลฯ ข้อกำหนดดังกล่าวอาจได้รับการเปลี่ยนแปลงตามนโยบายของรัฐที่มีต่อคนต่างชาติ กฎหมายอีกฉบับหนึ่งคือกฎหมายสัญชาติ การอนุญาตให้ผู้ย้ายถิ่นได้มีสิทธิโอนสัญชาติเป็นพลเมืองของประเทศนั้นและเงื่อนไขที่ระบุไว้ย่อมมีผลต่อพฤติกรรมของผู้ย้ายถิ่นที่คาดหวังว่าจะตั้งถิ่นถาวร

สุภาวศ์ จันทวานิช (2543) ได้สรุปแนวคิดว่าด้วยระบบการย้ายถิ่น ไว้ดังต่อไปนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างขั้นตอนในกระบวนการย้ายถิ่นกับระบบย่อยต่างๆ ของระบบการย้ายถิ่น

ระบบย่อย ขั้นตอน	เศรษฐกิจในและ ระหว่างประเทศ	สังคม	วัฒนธรรม
1. การเริ่มย้ายถิ่น : <u>สาเหตุ</u>	ความต้อยโอกาสใน ทางเศรษฐกิจกับ ประเทศต้นทาง ค่าแรง และโอกาส การทำงานใน ประเทศปลายทาง	การชักนำโดย คนรู้จัก ครอบครัว เครือข่าย และคนจาก ท้องถิ่นเดียวกัน	ค่านิยมต้องการเดิน ทาง อิทธิพลของ วัฒนธรรม ทนุนิยม จากศูนย์กลาง เศรษฐกิจโลก
2. ระหว่างย้ายถิ่น : <u>กระบวนการ</u> <u>และการอำนวยความสะดวก</u>	เงินค่าหัว ค่านายหน้า ค่าเดินทาง	ระบบการจัดหางาน ทั้งถูก-ผิดกฎหมาย	ความสัมพันธ์กับนาย หน้า ค่านิยม เชื่อถือ เครือข่ายส่วนบุคคล
3. การเดินทางถึง ประเทศปลายทาง : <u>ผลกระทบ</u>	ระยะเวลาจ้างงาน เงินส่งกลับ กิจกรรม ทางเศรษฐกิจใน ประเทศปลายทาง โครงสร้างเศรษฐกิจ ของประเทศปลายทาง	การเกิดชุมชนชาติ พันธุ์ (ethnic enclave) เครือข่าย ทางสังคมในประเทศ ปลายทาง ความ พยายามตั้งถิ่นฐาน ถาวร	การปรับตัวทาง วัฒนธรรม การสร้าง เอกลักษณ์ทางชาติ พันธุ์

แนวคิดว่าด้วยการตัดสินใจย้ายถิ่น : ผู้ย้ายถิ่นในฐานะผู้ตัดสินใจ

แนวคิดว่าด้วยการตัดสินใจย้ายถิ่นหรือแนวคิดคุณค่าและการคาดหวัง (value - expectancy model) เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจาก cognitive theories และ decision making approaches ในทางจิตวิทยา ที่กล่าวถึงความตั้งใจที่จะกระทำการใด ๆ มักขึ้นอยู่กับความคาดหวัง ถึงผลอันจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ และคุณค่าของผลนั้นในความรู้สึกของผู้กระทำ ในด้านของการย้ายถิ่นตามแนวคิดนี้ กล่าวถึงความตั้งใจที่จะย้ายถิ่นฐานนี้มีพื้นฐานมาจากความต้องการที่จะปรับสถานภาพหรือคุณภาพชีวิตของตนเอง หรือของครอบครัวให้ดีขึ้น ในการตัดสินใจเพื่อย้ายถิ่นเป็นเรื่องของคุณค่าและเป้าหมายเฉพาะบางอย่าง รวมทั้งความคาดหวังจากผลที่ได้รับ ในการย้ายถิ่นว่าจะเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้เพียงใดเข้ามาเกี่ยวข้อง แรงจูงใจที่ย้ายถิ่นจึงเป็นผลสรุปของการพิจารณาเปรียบเทียบคุณค่าและความคาดหวังในเชิงจิตพิสัย (subjective) ของปัจเจก

ต่าง ๆ นั่นคือ แต่ละคนจะมีเป้าหมายส่วนบุคคลที่ตั้งไว้ หรือให้คุณค่าไว้ ซึ่งเป้าหมายนี้อาจจะบรรลุโดยการย้ายถิ่นหรือไม่ย้ายถิ่น จากการประเมินปัจจัยต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงเกี่ยวพัน ซึ่งก็คือการคาดหวังว่าการย้ายถิ่นหรือทางเลือกอื่น จะทำให้บรรลุเป้าหมาย การตัดสินใจจึงมีพื้นฐานมาจาก "cognitive calculus" คือการคำนวณตามความรู้ความเข้าใจ อันขึ้นอยู่กับความรู้สึกนึกคิด

De Jong และ Fawcett (1981) ได้ประมวลคุณค่าและความคาดหวังต่าง ๆ ไว้ 7 กลุ่ม ดังนี้

1. ความมั่งมี (Wealth) เกี่ยวกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ หมายถึงค่าจ้าง แรงงาน รายได้ที่ดี ค่าครองชีพที่ดี โอกาสในการได้งานทำ การมีสิทธิครอบครองทรัพย์สิน
2. สถานภาพ (status) หมายถึงสถานภาพทางสังคม เกียรติยศ ความมีหน้ามีตา
3. ความสะดวกสบาย (comfort) หมายถึงการมีชีวิตที่ดีขึ้น หรือการได้งานที่ดีขึ้น
4. แรงจูงใจ (stimulation) หมายถึงกิจกรรมหรือประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ดี
5. ภาวะอิสระ (Autonomy) การได้ใช้ชีวิตในแบบอย่างที่ต้องการ หลุดพ้นจากการครอบงำทางครอบครัว
6. สัมพันธภาพ (affiliation) การได้อยู่กับเพื่อนหรือญาติพี่น้องที่ย้ายถิ่นไปก่อน หรือย้ายถิ่นเพื่อได้คู่ครอง
7. หลักศีลธรรม (morality) ระบบความเชื่อ กฎระเบียบทางสังคม ที่กำหนดวิถีการดำรงชีวิตว่าดีหรือไม่

กระบวนการตัดสินใจคือการพิจารณาความสำคัญของคุณค่าและเป้าหมายที่ตั้งไว้รวมถึงความคาดหวังในการบรรลุเป้าหมาย อย่างไรก็ตามการตัดสินใจนั้นไม่ได้มาจากการปัจจัยด้านแรงจูงใจเท่านั้น ยังมีอิทธิพลจากปัจจัยภายนอก อันได้แก่ด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านโครงสร้างทางโอกาส ปัจจัยด้านครอบครัว และปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่ง De Jong และ Fawcett (1981) ได้อธิบายความสัมพันธ์ของปัจจัยระดับมหภาคกับกระบวนการตัดสินใจ โอกาสทางด้านพื้นที่ พื้นที่ที่ต่างกันมีโอกาสในการบรรลุเป้าหมาย ข่าวสารเรื่องราวเกี่ยวกับพื้นที่ต่าง ๆ เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยในการเปรียบเทียบและการตัดสินใจ

สิ่งสำคัญของแนวคิดนี้คือความสัมพันธ์ติดต่อทางสังคม (social contact) ระหว่างญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ความสัมพันธ์นี้แสดงให้เห็นถึงเครือข่ายของข่าวสาร ความเกื้อกูลทางสังคมและเศรษฐกิจระหว่างพื้นที่ อันเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจย้ายถิ่นข้ามชาติ

แนวคิดว่าด้วยความสัมพันธ์ของการย้ายถิ่นกับสุขภาพอนามัยและปัญหาโรคเอดส์

Hendriks (1991) ได้เสนอแนวคิดในเรื่องความสัมพันธ์ของการย้ายถิ่นกับโรคเอดส์ ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ มิติด้านกฎหมายของโรคเอดส์กับผู้ย้ายถิ่น มิติด้านสุขภาพของการย้าย

ถิ่น และยุทธศาสตร์การป้องกันโรคเอดส์เฉพาะสำหรับผู้ย้ายถิ่น ในแนวคิดที่ว่าด้วยมิติทางกฎหมาย Hendriks ได้เสนอว่าการตรวจตราและกักกันกรองผู้ป่วยโรคเอดส์มิให้เดินทางเข้าประเทศ (international travel regulations) กับระเบียบว่าด้วยอนามัยระหว่างประเทศ (international health regulations) ผู้ย้ายถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการดูแลรักษาเมื่อเจ็บป่วย รัฐที่เป็นประเทศปลายทางมีหน้าที่จะต้องให้ความรู้เรื่องเอดส์แก่ผู้ย้ายถิ่นโดยคำนึงถึงภูมิหลังทางสังคมวัฒนธรรมและภาษาของคนเหล่านั้น ในส่วนที่ว่าด้วยมิติทางสุขภาพ ไม่มีหลักฐานใดยืนยันว่าผู้ย้ายถิ่นมีความเสี่ยงมากกว่าประชาชน โดยทั่วไปในประเทศปลายทางในการติดเชื้อเอดส์ ผู้ย้ายถิ่นจึงไม่ใช่กลุ่มเสี่ยงสูงในแง่ นี้ แต่การที่ผู้ย้ายถิ่นมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องเอดส์น้อยกว่าประชาชนโดยทั่วไปทำให้ผู้ย้ายถิ่นมีโอกาสจะมีพฤติกรรมที่ทำให้เสี่ยงต่อการได้รับเชื้อเอดส์ นอกจากนั้นยังเสี่ยงที่จะถูกสังคมรังเกียจและเลือกปฏิบัติโดยอ้างเหตุผลว่าคนกลุ่มนี้เป็นผู้แพร่เชื้อ การที่ผู้ย้ายถิ่นมีความรู้เรื่องเอดส์น้อยและเข้าถึงบริการสาธารณสุขได้ยาก เขาจะต้องได้รับการป้องกันเป็นพิเศษในเรื่องโรคเอดส์ ผู้ย้ายถิ่นมีสิทธิจะได้รับบริการทางการแพทย์และการส่งเสริมสุขภาพเช่นเดียวกับคนทั่วไป ปัจจุบันหรือเงื่อนไขที่ผู้ให้บริการแก่ผู้ย้ายถิ่นต้องพิจารณาเป็นพิเศษ ได้แก่ การเดินทางติดต่อของผู้ย้ายถิ่นกับประเทศต้นทาง การอยู่ตามลำพังหรืออยู่กับครอบครัวของผู้ย้ายถิ่น กลไกการควบคุมทางสังคมที่จะช่วยควบคุมพฤติกรรมเสี่ยงของผู้ย้ายถิ่นขณะอยู่ในประเทศปลายทาง และสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ย้ายถิ่น

สำหรับรายละเอียดของความสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นโรคเอดส์มีดังนี้ Decosas (1996) ได้ยืนยันว่ามีความสัมพันธ์กันระหว่างการเคลื่อนย้ายของมนุษย์กับการแพร่กระจายของโรคเอดส์ และได้ระบุความสัมพันธ์นี้เกิดขึ้นจากเงื่อนไข และโครงสร้างของกระบวนการย้ายถิ่นมากกว่าการแพร่กระจายของเชื้อไวรัสโดยตรงตามพรมแดนที่มีการย้ายถิ่น การวิจัยที่เหมาะสมจึงควรวิเคราะห์ว่าการเคลื่อนย้ายทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการติดเชื้ออย่างไร Decosas ได้อธิบายว่าโดยปกติคนที่เดินทางหรือเคลื่อนย้ายที่มีอยู่มีอัตราการติดเชื้อสูงกว่าคนที่ไม่เคลื่อนย้าย ดังได้พบไว้ในเซเนกัล ดอนเหนือ ผู้ชายที่เดินทางไปประเทศอื่นๆ ร้อยละ 27 และคู่สมรสของคนต่างชาติที่อาศัยอยู่ในเซเนกัลอีกร้อยละ 11.3 เป็นผู้ติดเชื้อ มีตัวอย่างในประเทศอื่นๆ ได้แก่ กานา เม็กซิโก โคโลดิวาร์ และบูร์กินาฟาโซ ๔ ที่พบแบบแผนนี้เช่นกันอย่างไรก็ตามงานวิจัยเหล่านี้มีปัญหามากเพราะเน้นไปที่ตัวผู้ย้ายถิ่นไม่ใช่การย้ายถิ่น จึงยังจำเป็นจะต้องศึกษาให้ชัดเจนว่าการย้ายถิ่นเกี่ยวข้องกับ การแพร่กระจายของโรคอย่างไรในทศวรรษ 1980 และ 1990 การเคลื่อนย้ายของประชากรทั่วโลกเป็นไปอย่างกว้างขวาง สหประชาชาติและธนาคารโลกระบุว่ามีผู้ย้ายถิ่นถึง 125 ล้านคนทั่วโลก คนเหล่านี้มีทั้งแรงงานย้ายถิ่น ผู้ลี้ภัย ผู้ตั้งถิ่นฐานประเทศใหม่ ผู้ย้ายถิ่นภายในประเทศ และผู้เดินทางข้ามพรมแดนเป็นประจำ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นและการคืนถิ่นของแรงงานไทย

การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของแรงงานไทยในระยะแรกไม่ปรากฏชัดเพราะเป็นการย้ายถิ่นด้วยตนเอง และส่วนใหญ่เป็นการย้ายถิ่นไปทำงานในประเทศตะวันตกเช่นสหรัฐอเมริกา ผู้ย้ายถิ่นเป็นผู้ที่มีความรู้เช่น แพทย์ พยาบาล วิศวกร จนกระทั่งปี 2516 มีแรงงานไทยไปทำงานต่างประเทศเป็นจำนวนมาก มีบริษัทจัดหางานเกิดขึ้น ดำเนินการจัดส่งแรงงานไปทำงานต่างประเทศอย่างเป็นระบบ มีการกำหนดพระราชบัญญัติจัดหางานและคุ้มครองคนหางาน พ.ศ. 2528 ขึ้นมาบังคับใช้ การไปทำงานต่างประเทศนี้ มีทั้งที่จัดหางานอย่างถูกกฎหมายและมีการลักลอบจัดหางานไปต่างประเทศ จากข้อมูลของกรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงานพบว่า มีแรงงานที่ไปทำงานต่างประเทศอย่างถูกกฎหมาย ปีละเกือบ 200,000 ราย นอกจากนี้แรงงานไทยที่ลักลอบไปทำงานต่างประเทศแม้ว่าจะไม่มีสถิติที่บันทึกไว้ แต่ประมาณว่ามีจำนวนไม่น้อยกว่าที่ไปอย่างถูกกฎหมาย สำหรับประเทศที่แรงงานไทยไปทำงานอย่างถูกกฎหมาย 7 อันดับแรก ในปี 2542 - 2546 คือ ไต้หวัน สิงคโปร์ ออสเตรเลีย บรูไน ชองกง ญี่ปุ่นและมาเลเซีย

การย้ายถิ่นของแรงงานไทยไปทำงานต่างประเทศในระยะแรก หลังปี 2516 ส่วนใหญ่ไปทำงานในภาคก่อสร้าง เนื่องจากประเทศตะวันออกกลางต้องการพัฒนาประเทศแต่ขาดแรงงาน จึงว่าจ้างแรงงานไทยไปทำงานโดยผ่านกระบวนการจัดหางาน การย้ายถิ่นของแรงงานไทยไปทำงานต่างประเทศเป็นจำนวนมากนี้เริ่มในปี 2516 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันได้มีการจัดส่งคนงานออกไปทำงานกันเป็นจำนวนมากในหลายสาขาอาชีพ การเคลื่อนย้ายแรงงานไทยไปสู่ต่างประเทศนั้นแยกออกเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงที่ย้ายถิ่นไปทำในประเทศกลุ่มตะวันออกกลางโดยเฉพาะซาอุดีอาระเบียและช่วงต่อมาแรงงานไทยได้ย้ายถิ่นไปทำงานประเทศในเอเชีย โดยเฉพาะไต้หวัน ซึ่งทั้งสอง ประเทศนี้เป็นประเทศที่รับคนงานไทยเข้าไปทำงานมากที่สุด (วงศ์ จันทอง 2537)

การไปทำงานต่างประเทศของแรงงานไทยในตะวันออกกลางนั้นพบว่า แรงงานที่ไปทำงานนั้นมีทั้งแรงงานมีฝีมือ กึ่งฝีมือและไร้ฝีมือ อาทิ ช่างเครื่องยนต์ ช่างไฟฟ้า ช่างทาสีและพนักงานทำความสะอาด พ่อครัว และคนงาน (labourer) ในระยะแรกนี้การไปทำงานต่างประเทศคนงานไทยได้รับค่าแรงที่สูงกว่าค่าแรงในประเทศไทยมาก และการเดินทางไปทำงานต่างประเทศนั้น ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย นายจ้างเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายให้ ในกรณีที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางเองก็เสียตามค่าใช้จ่ายจริง เช่นค่าโดยสารเครื่องบิน ค่าตรวจโรค ไม่มีค่านายหน้า ทำให้แรงงานที่ไปทำงานต่างประเทศในช่วงนี้มีส่งเงินกลับประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เป็นสาเหตุให้คนไทยเดินทางไปทำงานต่างประเทศมากขึ้นเรื่อย ๆ (Phuaphongsakorn 1982; พิระ ชัยชาญ 2529; พิรเทพ รุ่งชิวินและคณะ 2525) เมื่อคนงานไทยต้องการไปทำงานต่างประเทศมากขึ้น คนงานที่

ไปทำงานในระยะต่อมา จึงเป็นแรงงานไร้ฝีมือ เป็นแรงงานในภาคเกษตร ส่วนใหญ่มีความรู้ระดับประถมศึกษา มาจาก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือมากเป็นอันดับหนึ่งและอันดับสอง ไปทำงานต่างประเทศโดยไม่มีการเตรียมความพร้อม (อัญชลี จงอร จันทาโก 2546) ทำให้มักจะประสบกับปัญหาต่าง ๆ ทั้งปัญหาทางด้านภาษา ความเป็นอยู่และ สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ รวมทั้งสภาพแวดล้อม อื่น ๆ จนถึงความว้าเหว่และคิดถึงบ้าน (กรมแรงงาน 2530; Thosanguan and Chalamwong 2534; อมรา พงศาพิชญ์ 2540 และ Tingsabadh 1991) แม้ว่าจะเริ่มมีปัญหาจากการทำงานต่างประเทศ แต่ความต้องการที่จะไปทำงานต่างประเทศยังคงมีมากขึ้น ทำให้มีการจัดหางานเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง มีบริษัทจัดหางานผิดกฎหมายเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหาในการจัดหางานหลายประการ ในรูปการขูดรีดเอารัดเอาเปรียบ หลอกหลวงหรือฉ้อโกง เป็นผลให้แรงงานไทยถูกหลอกหลวงเป็นจำนวนมาก การหลอกหลวงนี้มีตั้งแต่ก่อนเดินทาง ขณะทำงานในต่างประเทศ มูลค่าความเสียหายหลายร้อยล้านในแต่ละปี (Pongsapich 1986 และสุภาวศ์ จันทวานิชและคณะ 2548)

ระยะต่อมาการจ้างงานในตะวันออกกลางเริ่มซบเซา ในขณะที่ความต้องการแรงงานต่างชาติในประเทศเอเชียเพิ่มมากขึ้น แรงงานไทยจึงเริ่มมีการย้ายถิ่นไปทำงานในประเทศทางเอเชีย โดยเริ่มจากประเทศสิงคโปร์ (ศรัญญา บุญนาคและเสาวภา ชัยมุสิก 2528; Ratanakomut 2000) บรูไน (Gukun 2000) ฮองกง (Sek-Hong and Lee 2000) มาเลเซีย (สุภาวศ์ จันทวานิชและคณะ 2546) และไต้หวัน (สุปราณี พงษ์สิทธิชัย 2538; สมาน เหล่าดำรงชัย 2540; Tsay 2000 และ วงศ์ จันทอง 2537) และ เกาหลี (Kang 2000) ในระยะแรกของการเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานในประเทศเอเชียมีแรงงานที่ไปทำงานจำนวนไม่มาก แต่ปัจจุบันแรงงานไทยปีละกว่าแสน คนที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศ โดยเฉพาะไต้หวันเป็นที่ที่มีแรงงานไทยไปทำงานมากในที่สุด คนงานไทยในไต้หวันขณะนี้มากกว่าแสนราย ญี่ปุ่นเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีแรงงานไทยย้ายถิ่นไปทำงานเป็นจำนวนมากแต่ส่วนใหญ่เป็นการลักลอบไปทำงานอย่างผิดกฎหมาย เนื่องจากญี่ปุ่นไม่มีนโยบายรับแรงงานไร้ฝีมือเข้าทำงานในประเทศ การย้ายถิ่นไปทำงานญี่ปุ่นจึงมีลักษณะแตกต่างจากประเทศอื่น ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมและนำเสนอการย้ายถิ่นของแรงงานไทยไปญี่ปุ่นในส่วนต่อไป

ผลกระทบจากการไปทำงานต่างประเทศของแรงงานไทย นั้นพบว่า แรงงานไทยส่งเงินจำนวนมากกลับบ้านในระยะแรก เป็นการเพิ่มรายได้และเพิ่มค่าใช้จ่ายตลอดจนยกระดับมาตรฐานการครองชีพของครอบครัวในชนบทให้สูงขึ้น เงินที่ได้รับจากแรงงานที่ส่งกลับมาได้ใช้จ่ายในการบริโภคภายในครัวเรือน การศึกษาของบุตร ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิต ที่ดิน สร้างบ้านที่อยู่อาศัย และบางส่วนก็ได้มีการเก็บออม หรือลงทุนในกิจกรรมทั้งทางด้านการเกษตรและไม่ใช่อุตสาหกรรม เช่น การลงทุนทำการค้า (สุมาลี ปิตยานนท์ 2525; กนก โดสรัดน์ และปรีชา อูย

ตระกูล 2527; นภา สถิตเมธากุล 2527; สุชาติ ตรีทิพย์ธิกุล และคณะ 2533) ทั้งนี้ประสบการณ์ที่ได้จากการไปทำงานต่างประเทศ แรงงานไทยส่วนใหญ่เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ต่อการกลับมาทำงานในประเทศ (กรมแรงงาน 2532) นอกจากนี้ยังพบว่ามีปัญหาต่าง ๆ ที่แรงงานไทยได้รับคือการถูกเอาเปรียบจากบริษัทว่าจ้างและการถูกหลอกจากบริษัทจัดหางานในประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 2532) การหลอกลวงเกิดขึ้นหลายรูปแบบ อาทิ ต้องจ่ายเงินจำนวนมากกว่าที่ควรจะเป็นในการสมัครไปทำงาน นายจ้างไม่ปฏิบัติตามสัญญาจ้าง จ่ายค่าจ้างไม่ตรงตามกำหนด นายจ้างไม่ทำใบอนุญาตทำงานให้ จ่ายเงินค่าบริการจัดหางานแล้วไม่ได้ไป (นิพนธ์ นาคเปลี่ยว 2532; Wong 2000; สุภางค์ จันทวานิชและคณะ. 2548)

สำหรับแรงงานที่กลับจากการไปทำงานต่างประเทศนั้น กนกพร มโนรัตน์ (2540) พบว่าแรงงานที่เคยไปทำงานต่างประเทศเมื่อกลับมาแล้ว รายได้จากการประกอบอาชีพไม่เพียงพอ จึงต้องแสวงหางานทำยังต่างประเทศอีก สถานภาพทางเศรษฐกิจของแรงงานก่อนไปและแรงงานหลังกลับไม่แตกต่างกัน คือมีภาวะหนี้สินมาก มีการออมน้อย แรงงานที่ไปทำงานที่ได้วันกลับมาแล้วส่วนใหญ่ต้องการจะไปทำอีก จากการศึกษาของ Chantavanich. et al (2001) และกัณณิกา อังศุชนสมบัติ (2542) พบว่าแรงงานหลังกลับเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่สามารถเปลี่ยนอาชีพเป็นผู้ประกอบการอิสระ ทั้งที่แรงงานที่กลับจากต่างประเทศได้เรียนรู้ทักษะการทำงานจากต่างประเทศ เช่นงานก่อสร้าง งานผู้ช่วยแม่บ้าน งานดูแลเด็กและคนชรา และได้เรียนรู้พฤติกรรมในการทำงานเพิ่มขึ้น เช่นความขยัน ตรงต่อเวลาและมีวินัย แต่ทักษะที่แรงงานได้เรียนรู้มาไม่ได้นำมาใช้ประกอบอาชีพเมื่อกลับมา ส่วนใหญ่จะทำงานในภาคเกษตรเช่นเดียวกับก่อนไป ในส่วนของรายได้ แรงงานหลังกลับจะได้รับรายได้ไม่มากกว่าก่อนไปทำงานต่างประเทศ และส่วนหนึ่งผู้ที่กลับมามีเงินออมและมีทักษะเลือกงานมากกว่าเดิม ผู้ที่กลับจากญี่ปุ่นมีแนวโน้มจะเริ่มหางานหลังกลับมาแล้ว 1 ปี และส่วนหนึ่งเมื่อใช้เงินที่ได้จากการทำงานต่างประเทศหมดแล้ว ก็จะตัดสินใจสมัครงานไปทำงานต่างประเทศใหม่ (Chantavanich. et al 2001) นอกจากนี้แล้ว ยังพบว่าแรงงานบางคนกลับมา 10 กว่าปี แต่ก็ยังไม่เคยแจ้งข้อมูลของกรมแรงงานทำให้ข้อมูลสถิติของแรงงานคืนถิ่น ไม่เป็นไปตามความจริงและมีน้อยมาก (สุภางค์ จันทวานิชและคณะ 2545) อีกทั้งยังไม่ได้มีการติดตามแรงงานไทยที่กลับจากทำงานต่างประเทศว่ามีปัญหาสุขภาพหรืออื่น ๆ ที่เป็นผลจากการไปทำงานต่างประเทศ จึงกล่าวได้ว่าข้อมูลแรงงานไทยคืนถิ่นหรือแรงงานไทยที่กลับจากทำงานต่างประเทศยังไม่มีการสำรวจและจัดเก็บไว้อย่างเป็นระบบทั้งนี้ แรงงานที่กลับมาส่วนใหญ่กลับเข้าสู่อาชีพเกษตรกรในชนบท (สุภางค์ จันทวานิช 2543)

งานวิจัยเกี่ยวกับการไปทำงานที่ญี่ปุ่นของแรงงานไทย

สำหรับประเทศญี่ปุ่นนั้น การเดินทางไปทำงานที่ญี่ปุ่นของแรงงานไทย เป็นการเดินทางไปทำงานอย่างผิดกฎหมายเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่ไปทำงานผิดกฎหมายที่ถูกว่าจ้างโดยนายจ้าง

ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มอิทธิพลเถื่อน โดยเฉพาะสตรีลักลอบไปทำงานในร้านอาหารที่เรียกว่าร้านสนับบาร์กันมาก จำนวนคนไทยที่เดินทางมาญี่ปุ่นในปี 2537 มี 53,830 คน รวมแล้วในปีดังกล่าวมีคนไทยอยู่ 63,812 คน ปี 2534 เป็นปีที่มีคนไทยเดินทางไปญี่ปุ่นสูงสุด กล่าวคือมีจำนวนถึง 105,666 คน หลังจากนั้นจำนวนก็ลดลงเรื่อย ๆ สำหรับเหตุผลที่คนไทยเดินทางไปญี่ปุ่นมีสองประการคือการท่องเที่ยว (21,533 คนหรือร้อยละ 40) และทำธุรกิจ (21,501 คนหรือร้อยละ 39.9) เหตุผลอื่นๆ ได้แก่ เยี่ยมญาติ มาในกิจกรรมทางวัฒนธรรม มาฝึกงาน มีคู่ครองหรือบุตรเป็นชาวญี่ปุ่น มาทำงานด้านบันเทิง นักศึกษาและข้าราชการ (Nagayama 2000)

ตั้งแต่ปี 2523 หญิงจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าไปในญี่ปุ่นมากขึ้น รวมทั้งหญิงไทยด้วย การเดินทางของคนไทยที่ใช้ short stay visa มีจำนวนมา จากปี 2530 - 2535 มีจำนวนสูงเกือบถึงแสนคน (The ministry of justice อ้างใน Muroi 2002) ซึ่งต่อมาตัวเลขของหญิงไทยที่ไปญี่ปุ่นจะลดลงเรื่อยๆ ในปี 2537 มีจำนวน 63,812 คน (Nagayama 2000) และ ปี 2538 ตัวเลขลดลงเหลือ 44,784 คน ซึ่งในจำนวนนี้มากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นผู้หญิง คนไทยที่มาทำงานที่ญี่ปุ่นส่วนใหญ่มีอาชีพขายบริการทางเพศ (พระไพศาล วิสาโล 2539 และ เสกสิน ศิริวิฒนานุกูลกิจ 2545) โดยถูกบังคับให้ทำงานโดยกลุ่มมาเฟียญี่ปุ่นหรือแก๊งค์ยาภูเขา (Chunjitkaruna 2000) ข้อมูลของหญิงไทยที่ถูก ล่อลวงไปทำงานต่างประเทศ พบว่า ร้อยละ 83.33 ไปโดยนายหน้าชักชวนให้ไปทำงาน หญิงสาวช่วงวัย 15 -16 ปีได้รับการสนับสนุนจากพ่อแม่ให้ย้ายถิ่นด้วยทัศนคติว่าลูกสาวสามารถหารายได้ได้มาก การล่อลวงหญิงสาวทางภาคเหนือไม่จำเป็นต้องมีการจ่ายค่านายหน้า หรือจ่ายเงินก่อนเดินทาง ค่าใช้จ่ายทั้งหมดจะถูกรวมอยู่ในหนี้สินซึ่งได้รับทราบภายหลังเมื่อเดินทางออกนอกประเทศแล้ว หนี้สินที่ต้องชำระโดยรวมอยู่ระหว่าง 600,000 – 2,000,000 บาท (Scrobanek 1994) แรงงานไทยในญี่ปุ่นโดยเฉพาะหญิงอาชีพบริการทางเพศส่วนใหญ่มาจากภาคเหนือ จังหวัดเชียงรายและพะเยา รองลงมาคือภาคอีสาน ภาคกลาง มีการศึกษาระดับประถมศึกษา และเคยทำงานบริการทางเพศมาก่อนที่เมืองไทย ปัญหาของคนไทยในญี่ปุ่น (พระไพศาล วิสาโล 2539) ที่พบ คือปัญหาการถูกทารุณกรรม โดยเฉพาะผู้หญิงที่ถูกบังคับให้ขายบริการทางเพศ ปัญหาการถูกคนไทยด้วยกันแสวงหาผลประโยชน์ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาสุขภาพ ปัญหาการถูกนายจ้างเอาเปรียบ ปัญหาการติดอบายมุข ปัญหาความหกล้มหลวมในความสัมพันธ์ทางเพศ ปัญหาครอบครัว และปัญหาลูกไม่มีสัญชาติ ปัญหาที่เกิดกับแรงงานไทยที่ไปทำงานต่างประเทศ โดยเฉพาะผู้หญิงซึ่งไปแบบผิดกฎหมาย และส่วนใหญ่มีอาชีพขายบริการ นั้น จึงเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงต่อการรับเชื้อไวรัส HIV และโอกาสในการเข้าถึงบริการทางแพทย์มีน้อยมาก เนื่องจากเป็นแรงงานที่ไปทำงานอย่างผิดกฎหมายต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ แรงงานไทยเหล่านี้เมื่อเดินทางไปทำงาน บางรายประสบกับปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาสุขภาพ ก็ได้ทยอยเดินทางกลับบ้านเกิด นอกจากนี้ยังพบว่าในแต่ละปีมีผู้ไปขอรับความช่วยเหลือจากสถานทูตไทยเพื่อกลับประเทศไทย เป็นผู้หญิงมากกว่าชาย 2 - 3 เท่า รวมทั้งมีหญิงไทยที่ไปขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานองค์กรภาคเอกชนในญี่ปุ่นมากกว่าหญิงจากประเทศอื่น

ปัญหาใหญ่ของคนไทยในญี่ปุ่นคือ การเป็นแรงงานผิดกฎหมายโดยมีการกระทำผิดกฎหมายคนเข้าเมืองถึง 43,014 คน ในปี 2538 นับเป็นกลุ่มผิดกฎหมายใหญ่เป็นที่สองรองจากเกาหลี อย่างไรก็ตามจำนวนแรงงานผิดกฎหมายมีแนวโน้มลดลง เพราะรัฐบาลญี่ปุ่นดำเนินมาตรการเคร่งครัดต่อคนเหล่านี้ ทางทางญี่ปุ่นคาดว่ามีการซื้อขายที่จัดการให้คนต่างชาติเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ทำให้จำนวนคนต่างชาติผิดกฎหมายมีจำนวนมาก แรงงานไทยผิดกฎหมายส่วนใหญ่ถูกว่าจ้างโดยนายจ้างที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มอิทธิพลเถื่อน ส่วนใหญ่ร้อยละ 73.8 เป็นสตรีทำงานในร้านอาหาร ร้านสเน็คบาร์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มอิทธิพลเถื่อน เครือข่ายหางานเถื่อนและกลุ่มอิทธิพลเถื่อนเป็นผู้จัดหาพาสปอร์ต วิชาให้แรงงาน มีนายหน้าคนไทยติดต่อระหว่างแรงงานกับนายจ้าง นายหน้าคนไทยมีจำนวนถึง 1,875 ราย ในขณะที่นายหน้าญี่ปุ่นมีเพียง 1,179 ราย นายหน้าจะบริการรับและจัดส่งคนงานผิดกฎหมาย หางานให้ทำ เครือข่ายของนายหน้าที่หางานให้แรงงานผิดกฎหมายนี้ครอบคลุมทั้งประเทศญี่ปุ่น ประเทศไทยและประเทศอื่นๆในเอเชียเป็นเครือข่ายที่ใหญ่มาก และ Chunjitkaruna (2000) ได้ศึกษาแรงงานไทยในประเทศญี่ปุ่น ในระหว่างปี 1994 ถึงปี 1997 โดยการสำรวจภาคสนามในพื้นที่ประเทศญี่ปุ่นที่มีการจ้างแรงงานต่างชาติ รวมทั้งเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ชนบทห่างไกลในภาคเหนือและในกรุงเทพฯ ศึกษาแรงงานสามกลุ่ม คือ แรงงานไทยที่ผิดกฎหมายในประเทศญี่ปุ่น คนงานในหมู่บ้านที่อยู่ระหว่างรอเดินทางไปญี่ปุ่น และคนงานไทยที่เดินทางกลับจากประเทศญี่ปุ่น พบว่าในแต่ละปีมีแรงงานไทยไปญี่ปุ่นที่อยู่เกินกว่าที่กฎหมายกำหนดมีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยมีผู้หญิงในสัดส่วนที่สูงกว่าเพศชาย แรงงานย้ายถิ่นผู้หญิงเหล่านี้ครึ่งหนึ่งมีอาชีพชานาก่อนมาญี่ปุ่น ส่วนใหญ่มาจากภาคเหนือ ย้ายถิ่นมาทำงานที่ญี่ปุ่นโดยผ่านเครือข่ายนายหน้าข้ามชาติและแก๊งค์ยาquila สาเหตุการไปถูกชักชวนโดยเพื่อน คนรู้จัก และนายหน้าที่ต้องการล่อลวง เหตุผลที่มาทำงานที่ญี่ปุ่นคือต้องการหารายได้ เพื่อให้มีชีวิตที่สุขสบายขึ้นแรงงานเหล่านี้ได้ส่งเงินกลับมาประเทศไทยเป็นจำนวนไม่น้อย

การทำงานของผู้หญิงไทยในญี่ปุ่นนั้น เป็นเรื่องของแรงงานสตรี กับการขายบริการทางเพศ เกี่ยวข้องกับกระบวนการค้ามนุษย์โดยเฉพาะ มีงานวิจัยหลายเรื่องที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับประเด็นนี้ ดังเช่นที่ Scrobanek (1994) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการล่อลวงหญิงไปค้าประเวณี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการย้ายถิ่นข้ามชาติ และการล่อลวงหญิงเป็นรูปแบบร่วมสมัยของการค้าทาส สถานการณ์การล่อลวงหญิงในประเทศไทยนั้น นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 21 เป็นต้นมา ประเทศไทยเป็นประเทศที่ส่ง ประเทศที่รับและเป็นประเทศที่ส่งต่อของการล่อลวงหญิง รูปแบบการล่อลวงหญิงมี 2 รูปแบบคือการล่อลวงขั้นตอนเดียวและการล่อลวงสองขั้นตอน การล่อลวงแบบขั้นตอนเดียว เป็นการชักชวนหญิงสาวไปทำงานต่างประเทศเลย หญิงสาวในช่วงอายุ 15-16 ปีจะได้รับการสนับสนุนจากพ่อแม่ให้ย้ายถิ่น ด้วยทัศนคติที่มองว่าลูกสาวจะสามารถหารายได้มากกว่า มีหญิงสาวจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือถูกล่อลวงไปเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่มักเป็นคนไม่มีความรู้และไม่ทราบปัญหามาก่อน โดยที่การล่อลวงไปทำงานต่างประเทศ นี้ ส่วนใหญ่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องเอาที่ดินไปจำนองหรือกู้ยืมด้วยอัตราดอกเบี้ยที่สูง ในขณะที่ทางภาคเหนือนั้นไม่

จำเป็นต้องมีค่านายหน้า ค่าใช้จ่ายทั้งหมดจะรวมอยู่ในหนี้สินที่แรงงานหญิงจะได้ทราบและต้องชำระหนี้ เมื่อไปถึงประเทศปลายทางแล้ว โดยรวมหนี้สินจะอยู่ระหว่าง 600,000 – 2,000,000 บาท ในขณะที่การล่อลวงแบบสองขั้นนั้น เป็นการนำหญิงสาวจากหมู่บ้านเข้ามาทำงานในเมืองใหญ่ เช่นกรุงเทพฯ หรือ พัทยา จากนั้นก็จะนำไปทำงานต่างประเทศ ประเทศที่เป็นประเทศหลักในการรองรับการล่อลวงหญิงสาวเหล่านี้ คือ ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ สหรัฐอเมริกา ผู้หญิงที่ถูกล่อลวงและเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมายนี้เมื่อถูกจับกุมได้จะส่งกลับประเทศต้นทาง

Scrobanek , Boonpakdee and Jantaturo (1997) ได้ร่วมกันศึกษาเกี่ยวกับแรงงานหญิงทั้งในไทยและระดับสากล พบว่าแรงงานหญิงจะเริ่มจากแรงงานระดับด้อยคุณภาพ ถูกกดขี่และเอาเปรียบในเรื่องแรงงาน สุดท้ายนำไปสู่การเป็นสินค้าทางเพศ แรงงานหญิงส่วนใหญ่จะอพยพจากหมู่บ้านที่ยากจน ต้องการมีรายได้และชีวิตที่ดีกว่า ส่วนหนึ่งไปโดยสมัครใจและได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว ส่วนหนึ่งถูกล่อลวงไปเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เมื่อไปทำงานต่างประเทศ มักจะถูกกดขี่ทารุณ บังคับให้ค้าประเวณี ถูกเอาเปรียบจากผู้ประกอบการ โดยได้รับค่าจ้างเป็นเพียงค่าใช้จ่ายส่วนตัวเท่านั้น และหญิงเหล่านี้มีความเสี่ยงในการติดเชื้อ HIV/AIDS สูง มีแรงงานต่างชาตินี้ญี่ปุ่นกว่า เกือบ 4 ล้านคน โดยที่เป็นแรงงานจากภูมิภาคเอเชียประมาณ 2 ล้าน 5 แสนคน โดยแรงงานที่เพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา มีประเทศเกาหลีใต้ ฟิลิปปินส์ ส่วนแรงงานไทย ชองกง มาเลเซียมีจำนวนลดลง สำหรับแรงงานไทยที่ไปประเทศญี่ปุ่นนั้นปัจจุบันมีจำนวนลดลง 87.4 เปอร์เซ็นต์เข้าประเทศญี่ปุ่นโดยใช้วีซ่านักท่องเที่ยว อยู่ในญี่ปุ่นได้ไม่เกิน 90 วัน โดยที่ส่วนใหญ่จะลักลอบอยู่ญี่ปุ่นต่อไป เกินกว่าที่กฎหมายกำหนด โดยที่ในปี 1995 มีคนไทยที่อยู่เกินกำหนดจำนวนกว่า 40,000 กว่าราย

เสกสิน ศิริวัฒนานุกุลกิจ (2544) ศึกษาคุณภาพชีวิตของแรงงานไทยในญี่ปุ่น ทั้งที่ทำงานทั่วไปและงานบริการทางเพศ พบว่าแรงงานไทยในญี่ปุ่นสองในสามของทั้งหมดเป็นเพศหญิง ส่วนใหญ่อายุ 21 – 35 ปี สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 43.4 เป็นแรงงานที่มาจากภาคเหนือ โดยที่ร้อยละ 34.0 มาจากภาคเหนือตอนบน คนงานไทยที่ไปทำงานอย่างผิดกฎหมายโดยมากจะกระจุกตัวอยู่รวมกัน ติดต่อกันเฉพาะกับกลุ่มเดียวกัน เพราะเป็นกลุ่มคนที่ใกล้ชิดและไว้วางใจได้ การเดินทางเข้าญี่ปุ่นเพราะถูกชักชวน รับรู้ข่าวสารจากคนที่เคยไปทำงานที่ญี่ปุ่น และจากนายหน้าจัดหาคนไปญี่ปุ่น เกินกว่าครึ่งหนึ่งเป็นการเดินทางโดยใช้เอกสารปลอมแปลง มุลเหตุที่ตัดสินใจมาทำงานที่ญี่ปุ่นนั้น เพราะต้องการหาเงิน สำหรับหญิงไทยที่มาค้าบริการทางเพศนั้นการเดินทางจะซับซ้อนกว่า โดยนายหน้าที่จัดหางานจะจ่ายเงินให้กับบิดามารดาของหญิงที่จะไปค้าบริการทางเพศ และจ่ายเงินให้เป็นค่าเสริมสวย ค่าที่พัก ค่าอาหาร นายหน้าจะออกค่าใช้จ่ายเหล่านี้ให้ก่อน และนำหญิงสาวเหล่านี้ไปขายต่อ หญิงขายบริการเหล่านี้แต่ละคนต้องเป็นหนี้ประมาณหนึ่งล้านบาทโดยเฉลี่ย ตัวอย่างที่ศึกษาในครั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นคนไทยที่สมัครใจเดินทาง

กลับบ้านและส่วนหนึ่งถูกตำรวจญี่ปุ่นส่งกลับประเทศ สาเหตุที่ต้องการกลับบ้านคือมีความต้องการจะกลับมาอยู่กับครอบครัว ส่วนหนึ่งมีปัญหาสุขภาพจึงต้องการกลับมาเมืองไทย

ในด้านความเป็นอยู่ของคนไทยในญี่ปุ่นนั้น เมื่อได้เงินมาแล้วคนไทยจะส่งเงินกลับบ้าน โดยทั่วไปส่งผ่านร้านขายของสินค้าไทย ร้านให้เช่าวิดีโอและร้านอาหารไทย สถานที่ที่คนไทยในญี่ปุ่นไปคือร้านขายสินค้าไทยและร้านอาหารไทย รวมทั้งร้านขายเครื่องดื่มที่มีบริการทางเพศ แรงงานไทยส่วนหนึ่งไปหาความสุขจากหญิงไทยที่ไปขายบริการอยู่ที่นั่น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแรงงานย้ายถิ่น การขายบริการทางเพศและโรคเอดส์

ในด้านงานวิจัยเกี่ยวกับแรงงานย้ายถิ่นกับปัญหาเอดส์นั้น ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งทำวิจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ ได้เห็นความสำคัญและสนใจศึกษาการแพร่กระจายของโรคเอดส์ในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นอย่างต่อเนื่อง ในปี 2538 ได้จัดให้มีการประชุมปรึกษาหารือระดับภูมิภาคเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายของแรงงานและโรคเอดส์ ผลการประชุม ได้ข้อสรุปว่า ข้อมูลเกี่ยวกับโรคเอดส์และการย้ายถิ่นยังมีไม่เพียงพอและไม่ชัดเจน ทราบแต่เพียงว่ากลุ่มผู้ย้ายถิ่นในภูมิภาคคือหญิงบริการทางเพศ ผู้ค้าขาย ชาวประมง นักท่องเที่ยว ผู้ติดยาเสพติดเข้าเส้น และชาวเขาที่เดินทางข้ามพรมแดนไปมา ปัจจัยทางเศรษฐกิจทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของประชากรมากขึ้น ส่วนปัจจัยด้านภาษาวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างชาย-หญิง และการขาดการควบคุมทางสังคมเมื่ออยู่ห่างครอบครัว ทำให้ผู้ย้ายถิ่นอยู่ในสถานการณ์เสี่ยงต่อโรคเอดส์ จำเป็นต้องมีการศึกษาให้ชัดเจนว่าแรงงานย้ายถิ่นเหล่านี้มีแบบแผนการเคลื่อนย้ายอย่างไรและอยู่ในสถานการณ์เสี่ยงอย่างไร (Asian Research Center for Migration 1995) และในปี 2540 ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชียได้จัดให้มีการประชุมปรึกษาหารือครั้งที่ 2 ว่าด้วยการเคลื่อนย้ายของประชากรและโรคเอดส์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Asian Research Center for Migration 1997) ผลการประชุมได้ข้อสรุปว่าความสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นและการกระจายของโรคเอดส์มีความซับซ้อน พฤติกรรมเสี่ยงที่ชัดเจนที่สุด คือการเป็นหญิงบริการทางเพศ กลุ่มที่มีพฤติกรรมเสี่ยงอื่น ๆ ได้แก่ชาวประมง คนขับรถบรรทุกทางไกลคนงานย้ายถิ่น นักท่องเที่ยวและผู้ติดยาเสพติด ผู้ย้ายถิ่นขาดความรู้เกี่ยวกับการป้องกัน เนื่องจากมีอุปสรรคด้านภาษา การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและสถานภาพผิดกฎหมายทำให้ผู้ย้ายถิ่นอยู่ในสถานการณ์เสี่ยง

นอกจากนี้แล้ว ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง ในปี 2541 ได้ทำการสำรวจแบบเร่งด่วน (rapid assessment) ที่ชายแดนไทย-พม่า พบว่าแรงงานย้ายถิ่นจากพม่าเข้ามาทำงานในประเทศไทยย้ายถิ่นมาจาก ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง ะเหรณิ และมอญ แต่ละกลุ่มมีอาชีพ แบบแผน การใช้ชีวิตและพฤติกรรมทางสังคมที่แตกต่างกัน แรงงาน

ย้ายถิ่นมีความรู้เรื่องเอดส์น้อยกว่าคนไทย โครงการรณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ส่วนใหญ่เข้าไม่ถึงแรงงานต่างชาติ (Oppenheimer , Bunnag and Stern 1998)

ในปี 2541 สุภางค์ จันทวานิช และคณะ (Chantavanich. et al 2000) ได้ศึกษาการย้ายถิ่นข้ามพรมแดนชายแดนไทย-กัมพูชา และสถานการณ์เสี่ยงต่อโรคเอดส์ พื้นที่รัฐประเทศและคลองใหญ่ พบว่าในพื้นที่รัฐประเทศ มีผู้ย้ายถิ่นข้ามพรมแดนมาทำงานสูงถึง 4,000 คนต่อวัน และอาจจะถึงวันละ 10,000 คนในช่วงที่มีงานทำในไร่ ส่วนใหญ่ ร้อยละ 40 มาจาก Bantery Meanchey ส่วนที่เหลือมาจาก Batteredban , Siem Reap and Kampong Cham ครึ่งหนึ่งมีอาชีพชานาก่อนที่จะเดินทางมาทำงานที่ประเทศไทย ส่วนใหญ่อยู่กันเป็นครอบครัว ย้ายถิ่นมาด้วยกัน โดยติดตามครอบครัวที่ย้ายถิ่นมาก่อน ผู้ชายส่วนใหญ่ยังไม่แต่งงานแต่อยู่ร่วมกับครอบครัว ในด้านสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อเอดส์นั้น พบว่า การย้ายถิ่นเข้ามาในบริเวณที่เป็นศูนย์กลางการค้าและธุรกิจ บริเวณนี้จึงไม่ได้มีเพียงแต่กลุ่มแรงงานเท่านั้น ความต้องการใช้บริการทางเพศ ในกลุ่มที่สัญจรผ่านมารวมทั้งความต้องการในกลุ่มทหาร และบุคคลในเครื่องบินอื่น ๆ ต่างก็เป็นลูกค้าของหญิงบริการที่ปอยเปต ส่วนการขายบริการทางเพศในรัฐประเทศลดลง ไม่พบหญิงขายบริการชาวกัมพูชาและเวียดนามในเขตรัฐประเทศ สถานการณ์เสี่ยงของผู้ย้ายถิ่นอยู่ในปอยเปต ที่ซึ่งมีอุบัติการณ์ของโรคเอดส์ โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และการขายบริการค่อนข้างสูง หญิงอาชีพพิเศษมักจะให้บริการทั้งคนไทยและต่างชาติ และพบว่าเครือข่ายการบริการทางเพศนี้ไม่ได้มีเฉพาะในย่านการค้าเท่านั้น แต่มีการขายบริการในไร่นาที่มีแรงงานอยู่กันมาก มีการใช้ถุงยางอนามัยที่ไม่แน่นอนในกลุ่มผู้ขายบริการทางเพศ ผู้ชายทั้งโสดและสมรสแล้วมีการใช้บริการทางเพศกับผู้หญิงอาชีพพิเศษ ความไม่แน่นอนในการใช้ถุงยางอนามัยในกลุ่มผู้ขายบริการทางเพศชาวกัมพูชามีมากกว่าชาวเวียดนาม และในกลุ่มชาวกัมพูชามากกว่าชาวไทย การรับรู้ ทักษะเกี่ยวกับโรคเอดส์ พบว่า การรับรู้และความเข้าใจทัศนคติเกี่ยวกับโรคเอดส์ยังมีความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องทั้งในแง่ของการป้องกัน การปฏิบัติและความเชื่อ ซึ่งทำให้อยู่ในสถานการณ์เสี่ยงสูง ผู้หญิงมีการศึกษาดำรงได้น้อยและมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคเอดส์น้อย การศึกษาน้อยสัมพันธ์กับความเข้าใจและความเชื่อผิด ๆ ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่เสี่ยงอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามพบว่าการศึกษาและรายได้ทุกระดับมีทัศนคติเกี่ยวกับเอดส์ไม่แตกต่างกัน

สุภางค์ จันทวานิช และคณะ (2544) ได้ทำการศึกษาการย้ายถิ่นข้ามพรมแดนไทย-พม่า และสถานการณ์เสี่ยงต่อโรคเอดส์ในกลุ่มผู้ย้ายถิ่น : พื้นที่แม่สอดและแม่สาย พบว่าในปี 2541 ในพื้นที่แม่สอด มีผู้ย้ายถิ่นชาวพม่าทั้งกลุ่มผู้หนีภัยการสู้รบ ผู้ย้ายถิ่นสัญชาติพม่า และผู้หลบหนีเข้าเมือง ประมาณ 50,000 คน การแพร่ระบาดของโรคเอดส์มีแนวโน้มคงที่ ผู้ป่วยเอดส์เป็นชาวพม่ามากกว่าชาวไทย คณะวิจัยได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 378 คน พบว่า ความรู้เรื่องเอดส์ของกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ย 0.47 จากคะแนนเต็ม 1.00 โดยที่ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรู้ 13 ปัจจัยคือ อาชีพ เพศ การศึกษา สถานภาพสมรส ศาสนา ชาติพันธุ์ เมืองต้นทาง การเยี่ยมเยียน

ภูมิสำเนา รายได้ เงินออม กิจกรรมชุมชนและการประเมินภาวะเสี่ยงของตนเอง ในด้านทัศนคติ และสถานการณ์เสี่ยงต่อโรคเอดส์ ผู้ย้ายถิ่นกลัวและรังเกียจโรคเอดส์ แต่ขณะเดียวกันก็รู้สึกสงสาร ผู้ย้ายถิ่นยอมรับพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์โดยไม่แต่งงานระหว่างผู้ย้ายถิ่นด้วยกัน ยอมรับหญิง อาชีพพิเศษมากขึ้น แต่ไม่ชอบให้หญิงพามีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายไทย สถานการณ์เสี่ยงเกิดจากการมีเพศสัมพันธ์กับหญิงบริการและการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างผู้ย้ายถิ่นด้วยกัน โดยไม่ใช้ถุงยางอนามัย หญิงอาชีพพิเศษครึ่งหนึ่งที่ใช้ถุงยางอนามัยบางครั้งเท่านั้น สถานการณ์เสี่ยงอีกแบบหนึ่ง คือ การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างหญิงอาชีพพิเศษหรือหญิงที่เป็นแรงงานย้ายถิ่นกับเจ้าหน้าที่รัฐของไทยและนายจ้างในลักษณะของการบังคับหรือกึ่งบังคับและไม่ใช้ถุงยางอนามัย ในด้านพื้นที่แม่สาย พบว่า มีผู้ย้ายถิ่นชาวพม่าประมาณ 16,295 คน นอกจากนั้นมีกลุ่มแรงงานมาทำงานตอนเช้าและ กลับไปค้างคืนยังฝั่งพม่าอีกเป็นจำนวนมาก การระบาดของโรคเอดส์มีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อัตราการติดเชื้อของชาวไทยโดยรวมลดลง ในขณะที่อัตราการติดเชื้อของชาวพม่าเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มอาชีพพิเศษมีผู้ติดเชื้อเอดส์ถึงร้อยละ 32 จากการศึกษากลุ่มตัวอย่าง 422 คน พบว่า พฤติกรรมการย้ายถิ่นส่วนใหญ่เดินทางมาเอง หรือติดตามญาติพี่น้องหรือเพื่อน กลุ่มตัวอย่างมีความรู้เรื่องเอดส์เฉลี่ย 0.51 จากคะแนนเต็ม 1.00 กลุ่มที่มีความรู้ดีที่สุดคือกลุ่มหญิงอาชีพพิเศษ กลุ่มที่มีความรู้น้อยที่สุดคือผู้ย้ายถิ่นในภาคเกษตรกรรม ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรู้เรื่องเอดส์ 9 ปัจจัย ได้แก่อาชีพ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ความสามารถในการฟังความสามารถในการพูดภาษาไทย ทำเลที่พักอาศัย การร่วมกิจกรรมชุมชนและการประเมินภาวะเสี่ยงด้วยตนเองสำหรับทัศนคติ และสถานการณ์เสี่ยงต่อโรคเอดส์ ผู้ย้ายถิ่นกลัวโรคเอดส์ รังเกียจผู้ป่วยเอดส์ ขณะเดียวกันก็รู้สึกคุ้นเคยและเห็นใจผู้ป่วยเอดส์มากขึ้น สถานการณ์เสี่ยงเกิดขึ้นที่ทั้งที่ฝั่งไทยและฝั่งพม่า ส่วนใหญ่มีเพศสัมพันธ์โดยไม่ใช้ถุงยางอนามัย และมีเพศสัมพันธ์มากกว่าหนึ่งคน การไปใช้บริการที่สถานบริการทางเพศทั้งสองฝั่ง การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างผู้ย้ายถิ่นกับเจ้าหน้าที่และนายจ้างไทย การเปิดบริการของหญิงบริการที่ผ่านการมีเพศสัมพันธ์มาแล้วโดยไม่ใช้ถุงยางอนามัย นอกจากนั้นยังมีการฉวยโอกาสโดยหมอเถื่อนและการฉวยโอกาสเสพติดเข้าเส้นบางรายด้วย

นอกจากนั้น Paul , Amaraphibal and Chantavanich (2002) ได้ศึกษา สถานการณ์เสี่ยงต่อโรคเอดส์ ในการขนส่งข้ามพรมแดนสะพานมิตรภาพ หนองคาย-เวียงเทียน โดยศึกษาในพื้นที่มุกดาหาร - สะหวันเขต 3 ช่วงคือ ช่วงก่อนการก่อสร้าง (1992) ช่วงของการก่อสร้าง (1992 - 1994) และช่วงหลังจากการก่อสร้างเสร็จ (1994 - 1997) การก่อสร้างสะพานมิตรภาพนี้ ส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายของประชาชนจำนวนมากเกิดขึ้นและมีการเปิดพื้นที่การค้า พบว่าการก่อสร้างสะพานมิตรภาพมีความสัมพันธ์ทางอ้อมกับการแพร่กระจายเชื้อเอดส์ มีจำนวนคนขับรถบรรทุกเพิ่มขึ้นทั้งไทยและลาวที่ข้ามพรมแดนนี้ และเพิ่มจำนวนพ่อค้าทั้ง 2 ฝั่ง การก่อสร้างนี้ทำให้เกิดโรงแรม ห้างสรรพสินค้า บ้านเรือน ถนนหนทางเพิ่มขึ้น ซึ่งมีการใช้แรงงานมากขึ้นทั้งจากฝั่งไทยและในลาว เป็นการเพิ่มความเสี่ยงต่อโรคเอดส์มากขึ้น จากการมีเพศสัมพันธ์โดยไม่มีการป้องกันสำหรับผู้หญิงลาวที่ขายบริการทางเพศ พบว่าการไม่ตระหนักเกี่ยวกับปัจจัยเสี่ยงสัมพันธ์กับการติด

เชื้อเอชไอวี ทำให้ไม่มีการป้องกันโรคที่ดี และ Paul (2542) วิเคราะห์สถานการณ์ของชาวประมงในไทยรวมทั้งชาวต่างชาติจากประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อศึกษาถึงความเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีและโครงการโรคเอดส์ที่มีอยู่ ผลการศึกษาพบว่า มีชาวประมงอยู่กว่าครึ่งล้านทำการประมงบนเรือหาปลาในทะเลลึก 50,000 ลำ อยู่ตามจังหวัดชายฝั่ง 21 จังหวัดของไทย โดยมีชาวประมงจากประเทศพม่า บังคลาเทศ อินเดีย เขมร อินโดนีเซีย มาเลเซียและเวียดนาม มาร่วมด้วย ชาวประมงไทยส่วนใหญ่มาจากพื้นที่ที่ยากจนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ กรณีเช่นนี้ก่อให้เกิดเครือข่ายของชาวประมงนานาชาติขนาดใหญ่ ที่ทำงานอยู่ในหลายประเทศ โดยที่ชาวประมงต้องทำงานหนักในทะเล และกลับเข้าพักบนฝั่งเพียงระยะสั้น ๆ จึงมีการดื่มเหล้าอย่างหนัก เทียวโสเภณีราคาถูก เพื่อนฝูงมักจะชักจูงให้ดื่มและมีสัมพันธ์ทางเพศจากต่างชาติ รวมทั้งเสพยาและสารเสพติดในบางกลุ่ม ชาวประมงส่วนใหญ่ไม่ชอบใช้ถุงยางอนามัยกับโสเภณี และส่วนใหญ่มักจะเมามากจนไม่อยากจะถุงยาง ดังนั้นอัตราการติดเชื้อเอชไอวีจึงสูงมากในกลุ่มชาวประมง การแพร่เชื้อเอชไอวีในหมู่ชาวประมงและครอบครัวของเขาเป็นปัญหาที่รุนแรงในประเทศไทยและเพื่อนบ้าน ถึงแม้ว่าจะมีโครงการเกี่ยวกับโรคเอดส์ที่ยังคงต้องต่อสู้อย่างหนักเพื่อจะเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชนเมื่อยังไม่มีกาจัดทำแผนงานด้านนี้ขึ้นมาจึงควรจะทบทวนกลยุทธ์และพัฒนามาตรการที่เหมาะสมขึ้นมาอย่างรีบด่วนเพื่อควบคุมการระบาดของเอดส์

ภัสสร ลิมานนท์ (2540) รายงานการศึกษาถึงความเชื่อมโยงระหว่างการเดินทางข้ามแดน การบริการทางเพศ และการระบาดของโรคเอดส์ โดยได้วิเคราะห์ถึงปัญหาหลัก ๆ ที่เป็นตัวเสริมให้การระบาดของเชื้อเอชไอวีเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในบางพื้นที่ของทวีปเอเชีย ปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องมีหลายประการคือ เงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ของประเทศที่มีชายแดนติดต่อกันทำให้การเดินทางข้ามแดนเป็นไปด้วยความสะดวก การลดความเข้มงวดในกฎระเบียบการเดินทางทำให้กระแสการเดินทางขยายตัวรวดเร็ว ประเทศสังคมนิยมเปิดประเทศเปิดโอกาสการค้าเสรีมากขึ้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวตามนโยบายเศรษฐกิจ การแลกเปลี่ยนสินค้า การว่าจ้างแรงงานต่างชาติ การทำธุรกิจเพื่อการบันเทิงทำให้ธุรกิจการขายบริการทางเพศขยายตัว รวมทั้งมีกระบวนการลักลอบค้าโสเภณีข้ามชาติทำให้มีการแพร่กระจายโรคไปสู่พื้นที่ปลายทาง รวมทั้งนี้ประชากรส่วนใหญ่ในเอเชียมีระดับความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักเกี่ยวกับความร้ายแรงของโรคเอดส์ อยู่ในขั้นต่ำและไม่ถูกต้อง ประชากรทุกประเทศมีส่วนร่วมในการทำให้โรคนี้อระบาด ความพยายามในการควบคุมการแพร่ระบาดอาจจะต้องริเริ่มจากหลายมาตรการไปพร้อมกัน รวมทั้งการสร้างความรู้ความตระหนักให้เกิดการรณรงค์ เพื่อป้องกันและควบคุม การประชุมสัมมนา ถ่ายทอด ความรู้ การศึกษาวิจัยมาตรการทางกฎหมายและให้บริการทางแพทย์ด้วย

สุภางศ์ จันทวานิชและคณะ (2542) ศึกษาการย้ายถิ่นของหญิงไทยไปเยอรมนี พบว่าสาเหตุที่สำคัญของการย้ายถิ่นของหญิงไทยไปเยอรมนีคือ ความด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจในประเทศไทย โอกาสในการทำงานและรายได้ในเยอรมนี ปัญหาชีวิตครอบครัว การถูกชักนำโดย

เครือข่ายทางสังคม หญิงไทยทุกคนที่ย้ายถิ่นไปเยอรมนีต้องมีเครือข่ายอำนวยความสะดวก 5 ประเภท คือ พี่น้องร่วมสายโลหิต หรือ เพื่อนสนิท แฟนหรือสามีชาวเยอรมนี คนรู้จัก ญาติห่าง ๆ บริษัทจัดหาคู่ที่มีใบอนุญาต และเอเยนต์ทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ สำหรับรูปแบบการย้ายถิ่น พบว่ามี 3 รูปแบบ คือการย้ายถิ่นเพื่อแต่งงาน การย้ายถิ่นเพื่อทำงาน และการย้ายถิ่นไปค้าบริการทางเพศ การย้ายถิ่นของหญิงไทยไปเยอรมนีนี้ มีทั้งการไปแบบตัดสินใจเองที่รู้ผลการกระทำอยู่แล้ว และเป็นการไปแบบถูกหลอกลวง

ในส่วนของผู้รอดชีวิตกับหญิงอาชีพพิเศษนั้น พรพงศ์ พนิธานนท์ (2539) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์ของหญิงอาชีพพิเศษจังหวัดพังงา พบว่าส่วนใหญ่มีความรู้และทัศนคติอยู่ในระดับดี พฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์อยู่ในระดับปานกลาง เคยรู้เรื่องโรคเอดส์มาก่อน และพบว่าทัศนคติต่อโรคเอดส์ ความรู้เรื่องโรคเอดส์รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่สถานภาพสมรส อายุ ไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์ สำหรับพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์ของหญิงอาชีพพิเศษ แยกที่ใช้บริการกับหญิงอาชีพพิเศษใช้ถุงยางอนามัยร้อยละ 50 มีทัศนคติในเชิงบวกต่อโรคเอดส์โดยระบุว่าโรคเอดส์ไม่ใช่เป็นเรื่องเวรกรรมที่ต้องมาชดใช้ในชาตินี้ รู้สึกเห็นใจคนที่ติดเชื้อเอดส์ ส่วนการปฏิบัติตัวในการป้องกันโรคเอดส์กลุ่มทดลองไปตรวจร่างกายและตรวจเลือดอย่างสม่ำเสมอ หญิงอาชีพพิเศษให้ความร่วมมือในการแนะนำให้แขกที่มาใช้บริการทางเพศใช้ถุงยางอนามัย ส่วนการใช้หรือไม่ใช้ขึ้นอยู่กับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง (จารุวรรณ นิพนพานนท์ 2540) กฤตยา อาชวนิชกุล (2545) ศึกษากระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม บนมิติการเมืองเรื่องเพศและร่างกายหญิง พบว่าปัจจุบันเชื้อเอชไอวีได้แพร่ระบาดลงสู่ครอบครัว ในกลุ่มอายุ 15 – 19 ปี มีจำนวนผู้ป่วยหญิงมากกว่าผู้ป่วยชาย ผู้หญิงร้อยละ 80 ติดเชื้อเอดส์จากการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ได้ป้องกัน สถานการณ์บ่งชี้ว่า วัยรุ่นหญิงทั้งไทยและทั่วโลกมีความเสี่ยงในการติดเชื้อเอดส์จากการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ได้ป้องกันเช่นกัน หญิงบริการเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ถูกมองว่าเป็นกลุ่มเสี่ยง เพราะมีคู่นอนหลายคนและความไม่รู้เรื่องเพศ

บงกช ศุภวิทย์กุล และสมศักดิ์ ศุภวิทย์กุล (2542) ทำการวิจัยเพื่อศึกษาสถานการณ์ของโรค ปัญหาอุปสรรคและรูปแบบการให้บริการป้องกันและดูแลรักษาเอชไอวี/เอดส์ในคนงานข้ามชาติภาคเหนือของประเทศไทย ผลการศึกษา ประเมินว่ามีคนงานต่างชาติเข้ามาประมาณ 20,000 คน อัตราความชุกของการติดเชื้อเอชไอวีในกลุ่มคนงานที่สมัครขอใบอนุญาตทำงานระหว่าง พ.ศ. 2539 - 2541 ประมาณร้อยละ 4 จากโครงการในพื้นที่ห่างไกลพบว่า มีคนงาน 743 คน รายงานว่าทำงานเป็นกรรมกรรับจ้าง ก่อสร้าง และธุรกิจทางเพศ ส่วนใหญ่ได้รับค่าจ้างเพียงพอ เกือบครึ่งหนึ่งมีความรู้เรื่องเอดส์ดีโดยได้รับข้อมูลความรู้จากโทรทัศน์ รูปแบบบริการทางสาธารณสุขสำหรับคนงานต่างชาติมีทั้งให้บริการที่โรงพยาบาลและออกหน่วยเคลื่อนที่ ขั้นตอนในการดำเนินการเริ่มตั้งแต่เตรียมพื้นที่ให้บริการ, อบรมอาสาสมัคร, จัดบริการให้คำปรึกษาและดูแลรักษา ตลอดจน

จากระบบการส่งต่อผู้ป่วย จากการดำเนินงานเดือนละครั้งเป็นเวลา 1 ปี สามารถเพิ่มความรู้เกี่ยวกับ เอชไอวี/เอดส์ ให้บริการดูแลผู้ป่วยติดเชื้อเอชไอวี นอกจากนี้อาร์รัตน์ สนใจ นิตยา จึงประเสริฐ ลัดดา เพชรณอม และ วินัย รัตนสุวรรณ (2540) ศึกษาความชุกของการติดเชื้อไวรัสเอชไอวีในคนไทยที่จะไปทำงานต่างประเทศที่โรงพยาบาลศิริราชเป็นเวลา 2 ปี พบว่า HIV antibody ให้ผลบวกร้อยละ 0.8, 0.7 ตามลำดับ และลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อเปรียบเทียบกับปี 2534 - 2536 ความชุกของการติดเชื้อไวรัสเอชไอวีร้อยละ 0.5 - 1.1 ของผู้ใช้แรงงานอยู่ในวัย 20 - 39 ปี พบว่าผู้ใช้แรงงานที่มีภูมิลำเนาในกรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ และจังหวัดภาคเหนือตอนบนมีความชุกของการติดเชื้อไวรัสเอชไอวี ร้อยละ 0.8 - 3.0 ผู้ใช้แรงงานชาย ร้อยละ 13.6 ยอมรับว่ายังมีความสัมพันธ์กับหญิงบริการ หญิงอื่นๆ ที่ไม่ใช่ภรรยา การให้ความรู้เรื่องโรคเอดส์แก่ผู้ใช้แรงงานก่อนเดินทางไปต่างประเทศมีความจำเป็นเช่นเดียวกับการติดตามผู้ติดเชื้อไวรัสเอชไอวีให้ไปรับบริการทางการแพทย์ เพื่อการปฏิบัติตัวที่ถูกต้อง ซึ่งจะช่วยให้ลดการแพร่เชื้อไวรัสเอชไอวีไปยังภรรยาและบุตรต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเอดส์ ในพื้นที่ภาคเหนือ

เอดส์กับแรงงานย้ายถิ่นโดยเฉพาะในหญิงขายบริการทางเพศนั้น เป็นปัญหาที่ควรตระหนัก เนื่องจากแรงงานเหล่านี้มีจำนวนมากเพิ่มขึ้นทุกปี และเป็นกลุ่มเสี่ยงสูงในการแพร่กระจายเชื้อเอดส์ จำเป็นต้องมีการศึกษาให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนขึ้น เพื่อจะได้ติดตามและส่งเสริมให้แรงงานเหล่านี้ได้เข้าถึงบริการทางการแพทย์ให้มากที่สุด ลดการแพร่กระจายเชื้อ งานวิจัยหลายชิ้นแสดงว่าหญิงสาวจากภาคเหนือของประเทศไทยจำนวนไม่น้อยที่ถูกล่อลวงไปค้าบริการทางเพศ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษารวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเอดส์ ในพื้นที่ภาคเหนือ ดังนี้

Sawaddiwudhipong, et al. (1990) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับโรคเอดส์ในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า ในปี 2533 โดยสำรวจชายไทยอายุ 15 - 34 ปี ในอำเภอแม่สอด พบว่าส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องทางติดต่อของโรคเอดส์ แต่ยังคงมีบางส่วนที่มีความรู้ทางไม่ติดต่อที่ผิด ๆ ในด้านการใช้ถุงยางอนามัย พบว่าครึ่งหนึ่งของชายกลุ่มในเมืองและหนึ่งในสามของชายในกลุ่มชนบทที่ใช้ถุงยางอนามัยเมื่อมีเพศสัมพันธ์กับหญิงบริการทางเพศ และในปีเดียวกันนั้น Sawaddiwudhipong et al. (1990a) ได้ศึกษาผลกระทบของการให้สุศึกษาและการรณรงค์การใช้ถุงยางอนามัยต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของหญิงบริการทางเพศที่มีสถานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำในอำเภอแม่สอด พบว่ามีการใช้ถุงยางอนามัยเพิ่มจากร้อยละ 13.50 เป็นร้อยละ 50.40 ในช่วงเวลา 1 ปี และอัตราการโรคในหมู่หญิงบริการลดลงในช่วงเวลาเดียวกัน การมีเพศสัมพันธ์ทางทวารหนัก หญิงบริการเหล่านี้ไม่ได้ฉีดยาเข้าเส้นและไม่ได้มีคู่นอนที่ฉีดยาเสพติดเข้าเส้น ในต้นปี 2532 ไม่มีหญิงบริการคนใดที่ติดเชื้อ HIV แต่เมื่อถึงปลายปี ร้อยละ 4 มีการติดเชื้อ HIV-1 ผลกระทบของการให้สุศึกษาและการรณรงค์การใช้ถุงยางจึงบรรลุเป้าหมายในระดับหนึ่งเท่านั้น

วิทยา สวัสดิ์วิมลพงศ์ และคณะ (2537) ได้สำรวจความรู้เรื่องเอดส์และปัจจัยเสี่ยงต่อการติดเชื่อเอดส์ในชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยศึกษาจากกลุ่มชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในศูนย์อพยพและในโรงงาน พบว่าชาวต่างชาติมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ในระดับดีทั้งชายและหญิง ส่วนความรู้เรื่องทางไม่ติดต่อของโรคอยู่ในเกณฑ์ไม่ดี ส่วนใหญ่ยังเชื่อว่าโรคเอดส์ติดต่อทางยุงกัด การกินอาหารหรือการใช้ห้องน้ำร่วมกับผู้ป่วย การได้รับความรู้จากสื่อต่าง ๆ มีน้อย ปัจจัยเสี่ยงที่พบได้แก่ การฉวยโอกาสกับหมอเถื่อน การฉวยโอกาสเสพยา การมีเพศสัมพันธ์กับหญิงโสเภณี การเคยเป็นหญิงโสเภณี ในแง่ของการให้สุขศึกษาเรื่องโรคเอดส์ควรใช้สื่อที่เหมาะสมและควรเป็นโครงการในการป้องกันและควบคุม

นอกจากนั้น Beyer และคณะ (1995) ได้ศึกษาโรคเอดส์ในกลุ่มชาวเขมากลเหนือ พบว่ามีการติดเชื่อโรคเอดส์ ร้อยละ 2.13 เป็นการติดเชื่อจากการมีเพศสัมพันธ์แบบต่างเพศ การย้ายถิ่นเพื่อการค้าประเวณีนอกหมู่บ้านเป็นปัจจัยเสี่ยงสำคัญ

Jantaraka and Gray (1995) ศึกษาหญิงบริการต่างชาติในภาคเหนือ พบว่าหญิงเหล่านี้ ส่วนหนึ่งถูกขายให้แก่เอเยนต์ซึ่งเป็นผู้นำในหมู่บ้านหลังจากนั้นเจ้าหน้าที่ของรัฐจะช่วยเหลือความสะอาดออกเอกสารสำคัญ เพื่อให้สามารถผ่านพรมแดนมายังประเทศไทย และจะถูกส่งไปยังสถานบริการเพื่อค้าประเวณีในจังหวัดเชียงใหม่จากการศึกษาเฉพาะอำเภอแม่สาย พบว่าหญิงที่ถูกจับกุมหรือถูกช่วยเหลือออกจากสถานบริการ ร้อยละ 60 – 70 ติดเชื่อเอดส์ แม้ว่าจะมีการแจกถุงยางอนามัย แต่หญิงเหล่านี้จะเคลื่อนย้ายไปเรื่อย ๆ ทำให้การควบคุมโรคและการให้คำปรึกษาทำได้โดยยาก

พงศ์ราม รามสุตและคณะ (2539) ศึกษาปัจจัยเกี่ยวข้องและพฤติกรรมเสี่ยงต่อการแพร่โรคทางเพศสัมพันธ์และโรคเอดส์ของโสเภณีชาวเขา จังหวัดเชียงราย โดยสัมภาษณ์โสเภณีชาวเขาที่มาขายบริการในอำเภอแม่สาย และแม่จัน จังหวัดเชียงราย รวม 125 คน หลังจากนั้นให้สุขศึกษาและคำปรึกษาหารือทุกเดือน ติดตามเฝ้าระวังด้วยการตรวจภายในและตรวจเลือดหาไวรัสอาร์แอลและเอชไอวี ทุกสามเดือน ผลการศึกษาพบว่า โสเภณีชาวเขาที่มีพื้นฐานการศึกษาและสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจยากจนมีบุตรสาวหลายคนนิยมขายลูกสาวเป็นโสเภณี โดยสมัครใจ มีเพียงร้อยละ 5 ที่ถูกหลอกลวง และมีโสเภณีเด็กถึงร้อยละ 14 โสเภณีชาวเขาได้เคลื่อนย้ายไปขายบริการนอกจังหวัดเชียงรายถึงร้อยละ 42 ใน 14 จังหวัดท่องเที่ยวในทุกภาคและร้อยละ 24 เข้ามาขายบริการในกรุงเทพฯ รายได้ของโสเภณีชาวเขาจากเริ่มมีการจ่ายเงินมัดจำล่วงหน้าหรือคดเก็บจากนักธุรกิจการค้าประเวณีในวงเงินระหว่าง 2,000-20,000 บาท และได้จากการขายบริการครั้งแรกระหว่าง 3,000 - 10,000 บาท รวมทั้งมีรายได้ต่อเดือนประมาณ 2,000 - 10,000 บาท ผลของการให้สุขศึกษาและคำปรึกษาแนะนำช่วยเพิ่มความรู้และพฤติกรรมสุขภาพที่ถูกต้องในการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และโรคเอดส์ และอัตราการใช้ถุงยางอนามัยร้อยละสูงขึ้น สำหรับการ

ติดตามเฝ้าระวังด้วยการตรวจภายในและตรวจเลือดทุกสามเดือนพบการติดเชื้อโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ชนิดต่าง ๆ ผลการตรวจเลือดพบผลบวก วีติอาร์แอล และผลบวกของเอชไอวีสูงขึ้น ผู้วิจัยได้เสนอแนะให้มีการเร่งรัดปรับปรุงมาตรการป้องกันและควบคุมโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และโรคเอดส์ในโสเภณีชาวเขาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการประสานงานกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต่อไปด้วย

ภัสสร ลิมานนท์และมยุรี นกยูงทอง (2539) ศึกษาความเข้าใจเกี่ยวกับการระบาดของโรคเอดส์และการป้องกันโรค ในบริบทของชาวชนบทในภาคเหนือที่อำเภอสันป่าตอง 3 แห่งโดยมุ่งที่ประเมินความรู้ความเข้าใจ, แนวคิด ท่าที และ การปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันโรคเอดส์ และการติดเชื้อเอชไอวี ผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึงระดับความรู้เกี่ยวกับเอชไอวี/เอดส์อยู่ในระดับต่ำ และสมาชิกของชุมชนก็มีการเตรียมการค่อนข้างน้อยในเรื่องการรักษา และดูแลผู้ติดเชื้อ และผู้ป่วยเอดส์ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีท่าทีที่ไม่ดีต่อโรคและหวาดระแวงผู้ติดเชื้อและผู้ป่วย ถึงแม้จะตระหนักดีถึงอันตรายที่จะเกิดจากการติดเชื้อเอชไอวีจากโสเภณีก็ตาม แต่กลุ่มตัวอย่างไม่ได้ใช้ถุงยางอนามัยเมื่อไปเที่ยวหญิงบริการทางเพศ พฤติกรรมเกี่ยวกับการมีภรรยาบ่อยอาจจะแสดงถึงการไม่เสมอภาคกันระหว่างเพศชายและหญิงรวมทั้งน่าจะเป็นสาเหตุสำคัญ ที่ทำให้เชื้อเอชไอวีระบาดแพร่กระจายไปในชุมชนได้อย่างรวดเร็ว ระดับความรู้ที่ต่ำและการให้ปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันโรคเอดส์ในชาวชนบทภาคเหนือเป็นสิ่งที่น่าห่วงใยอย่างยิ่ง และควรจะต้องรีบค้นหามาตรการป้องกันโรคที่มีประสิทธิภาพกว่านี้ในชนบท เพื่อจะได้ควบคุมโรคให้ได้ผล และเตรียมจัดบริการดูแลรักษาผู้ป่วยและผู้ติดเชื้อได้เหมาะสมต่อไป

ภัสสร ลิมานนท์ (2539) ศึกษาเกี่ยวกับความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นเกี่ยวกับเรื่องเพศ เพื่อการป้องกันโรคเอดส์ในชุมชนชนบท อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในปี พ.ศ. 2538 ใน 4 ชุมชน ในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้สัมภาษณ์รายที่มีสมาชิกครอบครัว 1 – 2 คน ติดเชื้อเอชไอวีหรือป่วยด้วยเอดส์ ผลปรากฏว่า มีความเชื่อและการปฏิบัติตามวัฒนธรรมท้องถิ่นเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศ ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนการแพร่ระบาดของเชื้อเอชไอวี ในชาวบ้านด้วยตนเอง ชาวบ้านเข้าใจความหมายของ "พฤติกรรมเสี่ยง" (เช่น เที่ยวโสเภณี สำนอนทางเพศ) ค่อนข้างแตกต่างจากที่ได้นิยามไว้ และไม่เชื่อมโยงกับพฤติกรรมเพศของตน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าควรมีส่วนว่าด้วยพฤติกรรมเพศและเพศสัมพันธ์ในชนบทของวัฒนธรรมท้องถิ่นในรายละเอียดต่อไปเพื่อหามาตรการเหมาะสมในการดำเนินการป้องกันโรคเอดส์

ภัสสร ลิมานนท์และคณะ (2539) ทำการวิจัยประเมินผลการดำเนินกิจกรรมป้องกัน และควบคุมโรคเอดส์ที่เน้นการให้ความรู้ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลในการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ใน 4 ชุมชน ชนบทของอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เก็บข้อมูลในระยะกลางปี 2538 เพื่อประเมินผล

กระทบของการดำเนินกิจกรรมป้องกันโรคเอดส์รูปแบบต่างๆ ดำเนินการวิจัยในรูปแบบการใช้ชุมชนเป็นฐานที่เรียกว่า "ระบบจากล่างขึ้นบน" การประเมินผลได้ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้พบความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นหลายแง่มุมที่เกิดขึ้นกับสมาชิกที่อยู่ภายใต้โครงการวิจัยครั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคิด การยอมรับผู้ติดเชื้อ ผู้ป่วย การให้การดูแลรักษาพยาบาล ความสามารถรับมือกับภาระที่เกิดขึ้น พฤติกรรมเพศสัมพันธ์ ตัวแปรสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ทำให้ประชากรในชุมชนเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับโรคเอดส์และการป้องกันตัวมากขึ้น คือ สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเอดส์ที่เกิดขึ้นในแต่ละชุมชนเอง ทำให้สมาชิกชุมชนจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะยอมรับและอยู่ร่วมกันกับกลุ่มผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยไปโดยปริยาย

มยุรี วรรณไกรโรจน์ และคณะ (2542) ได้รายงานการระบาดของโรคเอดส์ในจังหวัดเชียงราย พ.ศ. 2531-2541 ใน พ.ศ. 2541 นับตั้งแต่มีการรายงานผู้ป่วยโรคเอดส์รายแรก ศึกษาโดยการวิเคราะห์ข้อมูลทุกด้านจากระบบเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาต่างๆ ตลอดจนผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการระบาดของเอชไอวีที่ดำเนินมาตลอดในช่วงเวลาที่ผ่านมา เพื่อเป็นการประเมินติดตามโครงการควบคุมโรคเอดส์ของจังหวัดโดยรวม และอาจใช้เป็นจุดที่จะทบทวนประสบการณ์เพื่อพัฒนาและวางยุทธศาสตร์การดำเนินการต่อไปในอนาคต แม้ว่าสถานการณ์ในกลุ่มประชากรหลายกลุ่มจะมีแนวโน้มที่ดีขึ้น กล่าวคือการชะลอตัวของอัตราความชุก หรือแม้แต่มีการลดลงในประชากรบางกลุ่มแล้วก็ตาม ผลกระทบต่อการป่วยและการตายยังจะมีผลต่อเนื่องไปอีกหลายปี ลักษณะของการระบาดในกลุ่มเฉพาะบางกลุ่มก็มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจากผลกระทบของโครงการควบคุมโรคที่ผ่านมา ความเปลี่ยนแปลงบางอย่างเป็นพฤติกรรมเสี่ยงที่ผู้รับผิดชอบในโครงการควบคุมโรคจะต้องมีความเข้าใจ เพื่อใช้พัฒนาวิธีการดำเนินการที่จะให้เข้าถึงกลุ่มประชากรดังกล่าว และปรับวิธีการดำเนินงานให้มีความเข้มข้นยิ่งขึ้น หรืออาจจะต้องเป็นวิธีการดำเนินงานในแนวทางใหม่โดยสิ้นเชิง ความสนับสนุนจากผู้บริหารในระดับนโยบาย ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ อย่างต่อเนื่องยังมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินโครงการ การสนับสนุนให้มีการเก็บข้อมูลทางระบาดวิทยาที่เหมาะสมตลอดจนการศึกษาวิจัยต่อไป จะช่วยให้จังหวัดเชียงรายเป็นแหล่งความรู้ที่ประเทศไทยสามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินโครงการควบคุมป้องกันการแพร่กระจายผ่านทางเพศสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต

นอกจากนี้แล้วมีผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับการดูแลให้การช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอดส์นั้นเป็นจำนวนมากแต่ก็ไม่พบว่ามีงานวิจัยใด ที่ศึกษากับกลุ่มแรงงานคืนถิ่นโดยเฉพาะ การศึกษาเกี่ยวกับการดูแลให้การช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอดส์นี้ ผู้วิจัยนำเสนอพอสังเขปดังนี้ อัญชลี จันทาโก (2542) ได้สร้างหลักสูตรสำหรับให้คำปรึกษาผู้ติดเชื้อเอชไอวีซึ่งเป็นหลักสูตรที่สร้างขึ้นจากการเรียนรู้และปฏิบัติร่วมกับผู้ติดเชื้อ โดยผู้ติดเชื้อรายเก่าเป็นผู้ใช้หลักสูตรนี้ในการให้คำปรึกษาผู้ติดเชื้อรายใหม่ เพื่อให้ผู้ติดเชื้อสามารถเผชิญความเครียดและปรับตัว ยอมรับการติดเชื้อและเห็นความสำคัญของการ

ป้องกันการแพร่กระจายเชื้อ Kerdkam สมศักดิ์ ศุภวิทย์กุล และ สวรินทร์ สินสมบุรณ์ทอง (2000) ได้ศึกษา ระบบการเฝ้าระวังเอชไอวี/เอดส์ ทางภาคเหนือของไทย จากการที่เอชไอวี/เอดส์ ได้แพร่ระบาดอย่างรุนแรงในภาคเหนือประกอบกับมีระยะฟักตัวค่อนข้างนานเป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถของการเฝ้าระวังโรค เชียงรายเป็นจังหวัดในภาคเหนือตอนบนของไทยมีประชากร 1.2 ล้านคน เริ่มมีเอชไอวีระบาดเมื่อ พ.ศ. 2531 และได้จัดให้มีระบบการเฝ้าระวังเอดส์มาใช้ 3 รูปแบบด้วยกัน เพื่อจะได้กำหนดและติดตามแนวโน้มของโรค วิธีหนึ่งประกอบด้วยการรวบรวมข้อมูลจากโรงพยาบาลเกี่ยวกับรายงานผู้ป่วยโรคเอดส์และการตายจากเอดส์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2531 - 2542 มีรายงานผู้ป่วยเอดส์ 15,838 คน ตาย 4,130 คน โดยเริ่มมีจำนวนในระดับคงที่หรือแนวโน้มลดลงเล็กน้อยตั้งแต่ พ.ศ. 2540 รูปแบบที่สองนั้นใช้วิธีเฝ้าระวังเฉพาะพื้นที่เพื่อหาสถิติการติดเชื้อเฉพาะกลุ่ม กลุ่มที่มีการติดเชื้อสูงสุดได้แก่โสเภณี และกลุ่มผู้ติดยาเสพติดชนิดฉีด

พินธุรักษ์ กันทะวี สมศักดิ์ ศุภวิทย์กุล และ สวรินทร์ สินสมบุรณ์ทอง (2000) ศึกษา การดูแลแบบองค์รวมสำหรับผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์โดยชุมชน ในกิ่งอำเภอแม่ไร่ จังหวัดเชียงรายซึ่งมีประชาชน 8,342 คน มีปัญหาของการเผยแพร่กระจายของเอชไอวี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 เป็นต้นมา บริการสาธารณสุขในท้องถิ่นได้ริเริ่มโครงการดูแลผู้ติดเชื้อในชุมชนเมื่อ พ.ศ. 2540 โดยให้การดูแลแบบองค์รวม ให้ชุมชนมีส่วนร่วมโดยวิธีที่เรียกว่า participatory rural appraisal (PRA) และ appreciation-influence-control (AIC) ภายหลังการดำเนินการมาได้ 3 ปี ทุกส่วนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนโครงการในฐานะสมาชิกหุ้นส่วน ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ในชุมชนเพิ่มขึ้นสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีความเต็มใจที่จะให้การดูแลผู้ติดเชื้อ และเป็นผู้ที่ให้การดูแลผู้ติดเชื้ออยู่แล้ว มีผู้ติดเชื้อ 54 คนที่ในชั้นแรกไม่มีผู้สนใจใส่ใจดูแล ในปัจจุบันก็ได้รับการดูแล ผู้ติดเชื้อในชุมชนได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มช่วยเหลือตนเองและทำหน้าที่อุทิศตนในการป้องกันชุมชนด้วย

สวรินทร์ สินสมบุรณ์ทอง สมศักดิ์ ศุภวิทย์กุล และบงกช ศุภวิทย์กุล (2000) ได้ดำเนินการเรื่องของเอดส์โปรแกรมในระดับชุมชน ในดินแดนที่เป็นศูนย์กลางการระบาดในภาคเหนือของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2531-2543 ได้มีการแพร่ปะทุของเอชไอวีในจังหวัดเชียงราย จังหวัดทางเหนือสุดของประเทศไทย รายงานผู้ป่วยเอดส์และตายสะสมเท่ากับ 15,838 และ 4,130 ราย โครงการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนได้เริ่มเมื่อปี 2543 ในหมู่บ้านชาวเขา 5 หมู่บ้าน ตามมาด้วยโครงการนำร่องในชุมชนที่อำเภอแม่จัน เมื่อปี พ.ศ. 2536 ใน พ.ศ. 2538 โครงการเอดส์ที่อาศัยชุมชนเป็นหลักได้ขยายออกไปครอบคลุมทั่วทั้งจังหวัดใน 1,490 หมู่บ้านจากหมู่บ้านทั้งหลายที่มีอยู่ 1,505 วิธีการที่จะเข้าถึงได้แก่การเตรียมชุมชนการระดมทรัพยากรในท้องถิ่น กิจกรรมชุมชนและการทบทวนโปรแกรมสำหรับชุมชน ในการประเมินประสิทธิภาพของโครงการเอดส์ระดับชุมชนนี้ ได้มีการเตรียมรายงานประจำปีและมีการศึกษาสำรวจ โดยอาศัยวิธีการวิเคราะห์

ชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมทั้งในการป้องกันและดูแลผู้ป่วยเอดส์ รวมทั้งมีการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเข้ามาช่วย

สมศักดิ์ ศุภวิทย์กุล และคณะ 2541 ศึกษากระบวนการดำเนินงานแก้ไขปัญหาเอดส์โดยชุมชนในจังหวัดเชียงราย และประเมินผลการดำเนินงาน วิเคราะห์แผนงาน แผนงบประมาณ ข้อมูลจากแบบรายงานผลการดำเนินงาน ศูนย์ปฏิบัติการด้านภัยเอดส์หมู่บ้าน จำนวน 1,465 หมู่บ้าน ร่วมกับรายงานการศึกษาย่อยในพื้นที่ช่วงปี 2534-2541 ผลการศึกษา จังหวัดเชียงราย เริ่มดำเนินการงานเอดส์ชุมชนตั้งแต่ พ.ศ. 2534 โดยความร่วมมือของสถานบริการสาธารณสุขและองค์กรเอกชนบางแห่ง รูปแบบการดำเนินงานตอนเริ่มต้นมี 3 รูปแบบ คือ จัดทำเป็นโครงการพิเศษของสถานพยาบาล ส่งการให้ชุมชนดำเนินการ และการสร้างศักยภาพชุมชนเป็นขั้นตอน ต่อมาได้ขยายการดำเนินงานเต็มพื้นที่ใน พ.ศ. 2538 เมื่อได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากศูนย์อำนวยการด้านภัยเอดส์ภาคเหนือตอนบน โดยศูนย์ปฏิบัติการด้านภัยเอดส์จังหวัดได้จัดทำแผนปฏิบัติงาน จัดตั้งองค์กรระดับอำเภอและหมู่บ้าน สร้างอาสาสมัครและสนับสนุนงบประมาณให้กองทุนเอดส์หมู่บ้าน กำหนดยุทธศาสตร์ให้ชุมชนดำเนินการเอง ขั้นตอนดำเนินงานแบ่งเป็น ระยะเตรียมชุมชน (community preparation) ชุมชนเคลื่อนไหว (community mobilization) ชุมชนปฏิบัติการ (community action) และประเมินผล (evaluation) เพื่อปรับแผนและกิจกรรมต่อไป การประเมินผลเมื่อ พ.ศ. 2541 พบว่ามากกว่าร้อยละ 80 ของชุมชน มีศักยภาพในการดำเนินงานครอบคลุมทั้งด้านการป้องกัน การดูแล และการแก้ปัญหาผลกระทบจาก โรคเอดส์ อุปสรรคสำคัญในการดำเนินงานคือ ความรับผิดชอบและทัศนคติต่อศักยภาพชุมชนของเจ้าหน้าที่ในทุกระดับ โดยเฉพาะระดับอำเภอ การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เรียนรู้วิเคราะห์ปัญหาและตัดสินใจแก้ปัญหาโดยชุมชนเอง

สมศักดิ์ ศุภวิทย์กุล ปิยะดา คุณาวรรลักษ์ และ บงกช ศุภวิทย์กุล (2541) ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการแก้ปัญหาเอดส์ในภาคเหนือตอนบน สํารวจและวิเคราะห์การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการแก้ไขปัญหาด้านการป้องกัน การดูแลและการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยสอบถามการดำเนินงานการใช้การแพทย์และพิธีกรรมพื้นบ้านในการดูแลผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์จากโรงพยาบาลและสถานอนามัยใน 6 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ผลการศึกษา พบว่ามีการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน (การแพทย์และพิธีกรรมพื้นบ้าน) ในการแก้ไขปัญหาด้านป้องกัน ดูแลและแก้ผลกระทบ และได้กำหนดเป็นกลยุทธ์ศาสตร์หนึ่งของแผนงานเอดส์ชาติ ที่ผ่านมาการดำเนินงานเฉพาะแห่งและมีรูปแบบแตกต่างกัน การสำรวจใน 6 จังหวัดภาคเหนือตอนบนในปี 2541 พบว่าสถานพยาบาลของรัฐ คือ โรงพยาบาลระดับจังหวัด โรงพยาบาลชุมชน และสถานอนามัย ส่วนใหญ่ใช้การแพทย์พื้นบ้าน (สมุนไพร, อบ, ประคบ, นวด) ในการดูแล การทำสมาธิมีใช้ไม่มากและส่วนใหญ่อิงกับสถาบันทางศาสนา ส่วนพิธีกรรม (เรียกขวัญ, เข้ากรรม, อบรม, สืบชะตา ฯลฯ) ยังใช้น้อยในการแก้ปัญหาเอดส์ ทั้งด้านการป้องกันและการดูแล สถานพยาบาลของรัฐมีปัญหาในการดำเนินการคือ บุคลากรที่มีความรู้ อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ในการผลิตและบำบัด แพทย์พื้นบ้านและ ชุมชนยัง

ขาดศักยภาพในการผสมผสานภูมิปัญญาพื้นบ้านเข้าไปในแผนงานเอดส์ของชุมชนและขาดการสนับสนุน จึงควรมีศูนย์ระดับนโยบายและการสนับสนุนในระดับจังหวัด มีการสร้างเครือข่ายระหว่างสถานพยาบาล แพทย์พื้นบ้าน ชุมชนและกลุ่มผู้ติดเชื้อปัญหาที่ควรระวังคือการหลอกลวงแสวงหาผลประโยชน์จากผู้ฉวยโอกาส

จากข้อมูลของงานวิจัยข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าปัจจุบันนี้ มีแรงงานย้ายถิ่นจากประเทศไทยไปทำงานต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ในช่วงแรกแรงงานที่ไปทำงานต่างประเทศแล้วประสบความสำเร็จ ได้งานทำ มีเงินส่งกลับ แต่ในระยะหลังนี้พบว่าการหลอกลวงแรงงานไปทำงานต่างประเทศกันมาก การหลอกลวงนี้มีความซับซ้อนมากขึ้น และกลายเป็นกระบวนการค้ำมนุษย์ข้ามชาติ การหลอกลวงอาจเริ่มตั้งแต่การสมัครงาน การได้รับข้อมูลข่าวสารที่ไม่ถูกต้อง การจ่ายค่าหัวที่แพงกว่าความเป็นจริงหลายเท่า รวมทั้งการถูกหลอกลวงจากบริษัทว่าจ้าง ได้รับค่าจ้าง ไม่ตรงตามสัญญาจ้าง ต้องทำงานหนัก ความเป็นอยู่ไม่ถูกสุขลักษณะ และส่วนหนึ่งของแรงงานย้ายถิ่นเหล่านี้ เป็นแรงงานหญิงที่มีทั้งสมัครใจไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์และถูกหลอกให้ไปค้าประเวณีข้ามชาติ แรงงานหญิงไทยที่ย้ายถิ่นไปค้าประเวณีข้ามชาตินี้ ส่วนใหญ่เป็นหญิงสาวจากภาคเหนือตอนบนของไทย แรงงานเหล่านี้ต้องเผชิญปัญหาในรูปแบบต่าง ๆ จนถึงขั้นถูกทารุณกรรมทั้งร่างกายและจิตใจ และที่สำคัญ คือเป็นกลุ่มเสี่ยงในการแพร่กระจายเชื้อของโรคเอดส์ งานวิจัยที่ผ่านมาพบว่าการศึกษา เกี่ยวกับแรงงานไทยคืนถิ่นกับโรคเอดส์น้อยมาก ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาปัญหาโรคเอดส์ในแรงงานคืนถิ่น โดยเฉพาะในภาคเหนือที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปค้าประเวณีเป็นจำนวนมากไม่น้อย เพื่อให้ทราบกระบวนการย้ายถิ่นและการคืนถิ่น รวมทั้งศึกษาสถานการณ์โรคเอดส์ของแรงงานคืนถิ่น ในภาคเหนือตอนบน ข้อมูลที่ได้จะเป็นแนวทางในรณรงค์ป้องกันการแพร่กระจายเชื้อเอดส์ การดูแลติดตามผู้ติดเชื้อในชุมชน อีกทั้งเป็นแนวทางในการป้องกันหญิงสาวถูกหลอกไปค้าประเวณีต่อไป

บทที่ 3

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “แรงงานไทยคืนถิ่นกับโรคเอดส์: กรณีหญิงไทยกลับจากญี่ปุ่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการย้ายถิ่นของหญิงไทยไปญี่ปุ่น การคืนถิ่นกลับสู่ชุมชน การติดเชื้อเอดส์ และการปรับตัวในชุมชน รวมทั้งปัญหาและผลกระทบจากการย้ายถิ่น การวิจัยนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสารกรณีศึกษาหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่น และการเก็บข้อมูลภาคสนาม ในพื้นที่ศึกษาคือ จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีหญิงไทยไปทำงานและกลับจากญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างคือหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่น รวมทั้งรวบรวมข้อมูลของหญิงไทยไปญี่ปุ่นรายอื่น ๆ ที่กลุ่มตัวอย่างได้ร่วมชะตากรรมด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับหญิงไทยไปทำงานญี่ปุ่นและหญิงไทยคืนถิ่น ประกอบด้วยผู้ประสานงานเครือข่ายชมรมผู้ติดเชื้อจังหวัดน่าน นครสวรรค์ เชียงราย และเชียงใหม่ และผู้ประสานงานโครงการโครงการส่งเสริมศักยภาพผู้หญิงแรงงานข้ามชาติ (SEPOM) ผู้ประสานงานมูลนิธิศุภนิมิต จังหวัดเชียงราย ครูอาสาศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และกรรมการหมู่บ้าน เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธี snowball sampling technique วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ตามแนวคิดระบบย่อยการย้ายถิ่นระหว่างประเทศเชิงสังคมวิทยา และแนวคิดการตัดสินใจย้ายถิ่น ผู้ย้ายถิ่นในฐานะผู้ตัดสินใจด้วยตนเอง รวมทั้งแนวคิดการย้ายถิ่นระหว่างประเทศกับปัญหาสุขภาพ การติดเชื้อเอดส์ นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเพื่อเลือกพื้นที่ศึกษา และส่วนที่ 2 เป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเพื่อเลือกพื้นที่ศึกษา

การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเพื่อเลือกพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือผู้ประสานงานชมรมแสงเทียนเพื่อชีวิต ซึ่งเป็นชมรมผู้ติดเชื้อ HIV ในโรงพยาบาลบาราตนาจตุร จังหวัดน่าน และผู้ประสานงานชมรมศูนย์รวมใจ จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นผู้ติดเชื้อ HIV ที่เคยไปทำงานต่างประเทศ พบว่าแรงงานไทยที่ไปทำงานต่างประเทศที่เสี่ยงต่อโรคเอดส์ คือกลุ่มที่ไปทำงานเดินเรือพาณิชย์ และกลุ่มผู้หญิงที่ไปขายบริการที่ญี่ปุ่น แต่เนื่องจากกลุ่มที่ทำงานเดินเรือพาณิชย์ นั้น การติดตามศึกษาข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเป็นไปได้ยาก ทำให้ไม่มีข้อมูล ว่าแรงงานเหล่านี้มาจากจังหวัดใดและเมื่อกลับจากเดินเรือแล้วไปอยู่ที่ไหน ส่วนกลุ่มผู้หญิงที่ไปทำงานที่ญี่ปุ่นนั้น จากข้อมูลที่ศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงมาจากภาคเหนือ โดยที่ผู้หญิงส่วนหนึ่งที่กลับจากทำงานที่ญี่ปุ่นจะกลับมาอยู่ในหมู่บ้านเดิม ผู้วิจัยสามารถติดตามและเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างนี้ได้จากชุมชนที่หญิงไทยเหล่านี้คืนถิ่น งานวิจัยนี้ จึงเน้นไปที่ผู้หญิงที่กลับจากทำงานที่ญี่ปุ่น ทั้งนี้พบว่าเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีชมรมและจำนวนผู้ติดเชื้อที่เป็นสมาชิก

ชมรม สูงสุด (50 ชมรมและผู้ติดเชื้อ 3,948 ราย) รองลงมาคือจังหวัดเชียงใหม่ (42 ชมรมและผู้ติดเชื้อ 1,699 ราย) ดังรายละเอียดในตาราง 1

ตาราง 1 จำนวนชมรมและผู้ติดเชื้อเอดส์สมาชิกชมรมจำแนกตามจังหวัดในภาคเหนือ

จังหวัด	จำนวนชมรม	จำนวนผู้ติดเชื้อสมาชิกชมรม
เชียงราย	50	3,948
เชียงใหม่	42	1,699
พะเยา	4	768
แม่ฮ่องสอน	6	115
ลำปาง	21	712
ลำพูน	21	869

และนอกจากนี้พบว่าแรงงานหญิงที่ลักลอบไปทำงานที่ประเทศญี่ปุ่นนั้น ส่วนใหญ่มาจากภาคเหนือ จังหวัดเชียงรายเป็นพื้นที่ที่มีผู้หญิงไปขายบริการที่ญี่ปุ่นมากเช่นกัน จากการสัมภาษณ์ผู้ประสานงานองค์กรเอกชนที่ให้การดูแลหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่น คือโครงการส่งเสริมศักยภาพผู้หญิงแรงงานข้ามชาติ (SEPOM) โครงการนี้ได้เริ่มเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผู้หญิงที่ไปทำงานญี่ปุ่น ในพื้นที่ กิ่งอำเภอดอยหลวง และ อำเภอแม่สาย เมื่อปี พ.ศ. 2545 พบว่ามีข้อมูลผู้หญิงในหมู่บ้านที่ศึกษาที่ไปทำงานญี่ปุ่น ดังนี้

ข้อมูล	จำนวนผู้หญิงที่ไปทำงานญี่ปุ่น	
	กิ่งอำเภอดอยหลวง	อำเภอแม่สาย
ผู้หญิงที่ไปทำงานญี่ปุ่นรวม	74	237
- ยังทำงานอยู่ที่ญี่ปุ่น	32	129
- กลับมาอยู่ในหมู่บ้าน	30	91
- กลับมาเมืองไทยแต่ไปทำงานที่อื่น	5	-
- เสียชีวิต	5	14
- หายสาบสูญ	-	-
- ไม่มีข้อมูล	2	3

ที่มา : ข้อมูลจากโครงการส่งเสริมศักยภาพผู้หญิงแรงงานข้ามชาติ : SEPOM

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศึกษาสำหรับงานวิจัยนี้ ในจังหวัด เชียงราย โดยเริ่มต้นศึกษากลุ่มตัวอย่างแรกที่อำเภอแม่สายและกลุ่มตัวอย่างต่อ ๆ มาที่ได้มา โดยวิธี snowball sampling technique ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่าง คือหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่น รวมทั้งสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้อง นำเสนอผลการ วิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. การย้ายถิ่นของหญิงไทยไปทำงานญี่ปุ่นและการคืนถิ่น
2. การติดเชื่อเอชไอวีของหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่น
3. การปรับตัวของหญิงไทยคืนถิ่นสู่ชุมชน
4. ปัญหาและผลกระทบจากการย้ายถิ่น

การย้ายถิ่นของหญิงไทยไปทำงานญี่ปุ่นและการคืนถิ่น

ผู้วิจัยวิเคราะห์กระบวนการย้ายถิ่นของหญิงไทยไปทำงานที่ญี่ปุ่นตามขั้นตอนการย้ายถิ่น และระบบย่อยเชิงเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

1. กระบวนการย้ายถิ่นของหญิงไทยไปทำงานที่ญี่ปุ่น

1.1 สาเหตุ สาเหตุหลักหรือปัจจัยผลักดันให้หญิงไทยมีความต้องการย้ายถิ่นไปทำงานที่ญี่ปุ่น คือ ความยากจน การศึกษาน้อย และไม่มีงานทำ หรือมีงานทำแต่รายได้น้อย จากการสัมภาษณ์พบว่ากลุ่มตัวอย่างทุกรายมีฐานะทางเศรษฐกิจยากจน ครอบครัวมีอาชีพทำนา ได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษา ในด้านอาชีพหรือการทำงาน มีตั้งแต่ออกจากโรงเรียนยังไม่ได้ทำงาน ไม่มีอาชีพ จนถึงทำงานแต่มีรายได้ไม่มาก มี 3 รายที่เรียนจบแล้วยังหางานทำไม่ได้ ช่วยครอบครัวทำนาในหมู่บ้าน มี 1 รายที่มาหางานทำในกรุงเทพ ครั้งแรกได้งานเป็นคนทำความสะอาดบ้านและต่อมาเป็นพนักงานขายของ เงินเดือนประมาณ 4,000 บาท ส่วน 2 ราย มีอาชีพขายบริการที่หาได้ใหญ่ จนกระทั่งถูกชักชวนให้ไปทำงานที่ญี่ปุ่น

1.2 ขั้นตอนการย้ายถิ่น

1.2.1 การเริ่มย้ายถิ่น หญิงไทยที่ไปทำงานญี่ปุ่นมีรูปแบบการย้ายถิ่นดังนี้

1.2.1.1 การถูกชักชวนให้ไปทำงานที่ญี่ปุ่น กลุ่มตัวอย่างถูกชักชวนหรือชักชวนให้ไปทำงานที่ญี่ปุ่นโดย “นายหน้า” ซึ่งมีทั้งคนในหมู่บ้านที่กลุ่มตัวอย่างคุ้นเคยเป็นอย่างดี และคนรู้จักที่มาจากหมู่บ้านอื่น “นายหน้า” นี้ มีทั้งที่เป็นญาติ เช่น น้า เป็นเพื่อน รวมทั้งผู้ที่เคยไปทำงานที่ญี่ปุ่นและมีสามีเป็นชาวญี่ปุ่น ก็จะมาชักชวนหญิงสาวในหมู่บ้านให้ไปทำงาน การชักชวนนี้มีทั้งที่เข้ามาชักชวนกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านที่อาศัยอยู่ และส่วนหนึ่งถูกนายหน้าชักชวนจากที่ทำงานในกรณีที่กลุ่มตัวอย่างเข้ามาทำงานในเมืองใหญ่

1.2.1.2 การตัดสินใจย้ายถิ่น กลุ่มตัวอย่างตัดสินใจไปทำงานในญี่ปุ่น ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นหลัก การมีโอกาสดูงานต่างประเทศ การได้รับรายได้ที่ดี การ

ทำงานที่ไม่ต้องใช้ความรู้มาก การย้ายถิ่นไปทำงานที่ญี่ปุ่นจึงเป็นการตัดสินใจไปทำงานของกลุ่มตัวอย่างเอง ภายใต้การชักชวนของนายหน้า การตัดสินใจไปทำงานที่ญี่ปุ่นด้วยเหตุผล ดังนี้

1) รายได้ที่ดี งานที่นายหน้าชักชวนให้ไปทำ เป็นงานที่ทำได้โดยไม่ต้องใช้ความรู้ เป็นงานสบาย รายได้ที่นายหน้าบอกว่าจะได้รับจำนวนมากอย่างต่ำเดือนละ 50,000 บาท ถ้ายืนทำงานจะได้เดือนละเป็นแสนบาท จำนวนเงินรายได้ที่มากมายนี้เป็นแรงจูงใจที่ทำให้ไม่ได้ในก้อย่างอื่น นอกจากตัดสินใจไปทำงาน งานที่ถูกชักชวนให้ไปทำงาน ในรายได้ที่เคยทำงานขายบริการทางเพศมาก่อน นายหน้าจะบอกว่าไปทำงาน “บริการ” ซึ่งเป็นงานที่คุ้นเคย โดยที่กลุ่มตัวอย่าง เข้าใจว่าเหมือนการขายบริการในเมืองไทย สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้ทำงานขายบริการมาก่อนและมีอายุน้อย ส่วนใหญ่จะถูกชักชวนให้ไปทำงานบริการในร้านอาหารหรือสเน็คบาร์ ในญี่ปุ่น เช่นพนักงานเสิร์ฟ พนักงานเก็บเงิน

2) คำนิยม ความต้องการไปทำงานต่างประเทศ กลุ่มตัวอย่างมองว่าการได้ไปทำงานต่างประเทศ เป็นสิ่งที่ดี โกงเก๋ สามารถหาเงินได้มาก คำนิยมนี้ไม่เฉพาะแต่กลุ่มตัวอย่างเท่านั้น คนในครอบครัวและชุมชนต่างก็ส่งเสริมสนับสนุนให้บุตรสาวไปทำงานต่างประเทศ บ้านไหนที่มีบุตรสาวไปทำงานญี่ปุ่น จะเป็นความภาคภูมิใจ ความมีหน้ามีตาในชุมชน นอกจากนี้แล้วการเห็นตัวอย่างจากผู้ที่เคยไปทำงานต่างประเทศกลับมาพร้อมเงินจำนวนมาก มีเงินสร้างบ้านหลังใหม่ขนาดใหญ่ สร้างฐานะให้กับครอบครัวได้ จึงทำให้หญิงสาวและครอบครัวในชนบทโดยเฉพาะภาคเหนือ ยังคงมีค่านิยมให้บุตรสาวไปทำงานที่ญี่ปุ่น

3) ไม่ต้องจ่ายเงินค่าจัดหางาน หรือ ค่านายหน้าล่วงหน้า กลุ่มตัวอย่างที่ตัดสินใจไปทำงาน ทราบแต่ว่าค่าใช้จ่ายในการเดินทางทั้งหมดนั้น “บอส” จะออกให้ก่อน เมื่อได้ทำงานที่ญี่ปุ่นแล้ว ค่อยนำมาหักหนี้ ส่วนใหญ่ไม่ทราบจำนวนหนี้ ทราบเพียงว่าเป็นหนี้จากค่าใช้จ่ายทั้งหมด ในการเดินทาง รวมทั้งค่าตัวเครื่องบิน และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ในการเตรียมตัวเมื่อได้งานทำที่ญี่ปุ่นแล้วจึงค่อยใช้หนี้ “บอส” บอกว่าทำงาน 2 - 3 เดือนก็สามารถใช้หนี้หมด

4) สภาพปัญหาในครอบครัว ปัจจัยที่ส่งเสริมให้หญิงไทยตัดสินใจไปญี่ปุ่นอีกประการหนึ่ง นอกจากสภาพความยากจน ความต้องการรายได้ที่มากแล้ว กลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งต้องการหนีจากสภาพปัญหาในครอบครัว โดยเฉพาะในรายได้แต่งงานแล้ว มี 1 รายที่ต้องการหนีจากครอบครัวที่สามีไม่รับผิดชอบ ไม่ได้ทำงานและดื่มสุราทุกวัน อีกรายต้องการหนีจากสภาพครอบครัวที่ตนเองแต่งงานแล้วแต่ไปมีสัมพันธ์กับชายอื่น ทำให้รู้สึกผิดและต้องการให้พ้นจากสภาพเช่นนี้ เมื่อมีผู้มาชักชวนทำให้ตัดสินใจไปโดยง่าย

1.2.2 ระหว่างย้ายถิ่น : การเดินทางและการอำนวยความสะดวก เมื่อกลุ่มตัวอย่างตัดสินใจย้ายถิ่นไปทำงานที่ญี่ปุ่นแล้ว นายหน้าจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเดินทางให้ทั้งหมด ตั้งแต่เริ่มเดินทางจากชนบทมายังกรุงเทพฯ และการเดินทางจากกรุงเทพฯสู่ญี่ปุ่นรวมทั้งการทำงาน

1.2.2.1 จากหมู่บ้านสู่กรุงเทพ การย้ายถิ่นเริ่มต้นด้วย “นายหน้า” ผู้ชักชวนจะแนะนำให้กลุ่มตัวอย่างเดินทางไปพบ “บอส” ที่กรุงเทพฯ บางรายนายหน้าจะเป็นผู้นำกลุ่มตัวอย่างมาพบ “บอส” ที่กรุงเทพฯ ด้วยตนเอง โดยที่นายหน้าจะได้รับเงินจาก “บอส” ในการส่งหญิงสาวไปให้รายละเอียดประมาณ 30,000 บาท เมื่อกลุ่มตัวอย่างมาถึงกรุงเทพฯ “บอส” จะให้พักที่อพาร์ทเมนต์หรือหอพัก ในกรุงเทพฯ มี 1 รายที่พักในอพาร์ทเมนต์ที่สมุทรปราการ การพักที่อพาร์ทเมนต์นี้ จะพักรวมอยู่กับหญิงสาวอื่นประมาณ 6 - 20 คน โดยอยู่รวมในห้องเดียวกัน หญิงสาวเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงมาจากภาคเหนือ มีบ้างที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พักอยู่ประมาณ หนึ่งเดือนถึงเดือนครึ่ง เพื่อรอ passport และ visa ที่ “บอส” จัดการให้ ในระหว่างที่พักรออยู่ที่อพาร์ทเมนต์นี้ กลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งได้รับค่าใช้จ่ายวันละ 50 - 100 บาทและได้รับอาหารวันละ 1 มื้อ และจะมี “ครู” มาสอนการแต่งตัว การแต่งหน้า ทำผมรวมทั้งการพูดภาษาอังกฤษพื้นฐานเล็ก ๆ น้อย ๆ บางรายโดยเฉพาะหญิงสาวจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ “บอส” ให้ไปทำศัลยกรรมตกแต่งเช่น ทำจมูก กลุ่มตัวอย่างจะพักอยู่ที่อพาร์ทเมนต์นี้ จนกว่า จะได้ passport และ visa passport ทั้งหมดเป็นของผู้หญิงอื่น มีทั้งที่เป็นของคนไทย มาเลเซียและชาติอื่น ๆ มีสิ่งเดียวใน Passport ที่เป็นของกลุ่มตัวอย่างคือ รูปถ่าย ที่จะถูกติดใน passport ที่ได้มาแทนที่รูปถ่ายใน passport เดิม ในการเดินทางไปญี่ปุ่นกลุ่มตัวอย่างจะต้องจำชื่อใน passport ให้ได้ และจะเป็นชื่อใหม่ที่ใช้ในการเดินทางไปญี่ปุ่น

1.2.2.2 จากกรุงเทพฯสู่ญี่ปุ่น เมื่อได้ passport และ visa ปลอดภัยเรียบร้อยแล้ว “บอส” ก็จะให้กลุ่มตัวอย่างเดินทางไปญี่ปุ่น การเดินทางโดยมากไปในลักษณะที่กลุ่มตัวอย่างเรียกว่า “ม้าควง” คือมีผู้ชายเดินทางไปด้วยจนถึงญี่ปุ่น “ม้าควง” นี้มีทั้งที่เป็นผู้ชายไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ บางคนทำงานสายการบิน “ม้าควง” นี้จะเป็นผู้ที่อำนวยความสะดวกให้ในการเดินทาง จนกระทั่งถึงญี่ปุ่น การเดินทางกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เดินทางโดยเครื่องบินจากกรุงเทพฯ ถึงญี่ปุ่น มี 2 รายที่เดินทางไปทางมาเลเซีย โดยมี 1 รายที่ไปทางเรือจนถึงมาเลเซีย เพื่อพักรอ passport และ visa ที่มาเลเซีย โดยพักรอในอพาร์ทเมนต์ที่มีหญิงไทยจำนวนมาก รอการเดินทางไปญี่ปุ่น เมื่อได้ passport แล้วจึงเดินทางต่อไปถึงญี่ปุ่น

1.2.3 การเดินทางถึงญี่ปุ่นประเทศปลายทาง

1.2.3.1 เข้าสู่ญี่ปุ่น กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะเดินทางไปลงที่สนามบิน นาริตะ เนื่องจากเป็นสนามบินขนาดใหญ่มีผู้โดยสาร ผ่านไป - มา แต่ละเที่ยวบินเป็นจำนวนมาก เมื่อกลุ่มตัวอย่างถึงสนามบินแล้ว จะมีผู้หญิงมารับที่สนามบิน ผู้หญิงที่มารับนี้มีทั้งผู้หญิงไทย มาเลเซีย ไต้หวัน กลุ่มตัวอย่างจะทราบจำนวนนี้จากผู้หญิงที่มารับ หญิงทั้งหมดเป็นค่าบริการจัดงาน และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ “บอส” ดำเนินการให้จนสามารถมาถึงญี่ปุ่นได้ ผู้หญิงที่มารับที่สนามบินนี้ กลุ่มตัวอย่าง เรียกว่า “มามา” เป็นผู้ที่ ซื้อตัวหญิงไทยเหล่านี้จาก “บอส” และบอกให้กลุ่มตัวอย่างทราบว่า เป็นหน้อยู่เท่าไร จะต้องใช้หนี้เท่าไร โดยเฉลี่ยแล้วหญิงไทยต้องใช้หนี้ให้กับ “มา

มา" คนแรก ประมาณ 150 ใบ (ประมาณ 525,000 บาท : 1ใบหรือ 1 มัง = 10,000 เยน ประมาณ 3,500 บาท) กลุ่มตัวอย่างจะต้องทำงานใช้หนี้ ภายใต้การควบคุมของ "มามา"

1.2.3.2 การทำงานใช้หนี้ การทำงานของกลุ่มตัวอย่างเริ่มตั้งแต่วันที่ไปถึงญี่ปุ่น หลังจากที่ "มามา" มารับที่สนามบินแล้ว กลุ่มตัวอย่างถูกพาไปขึ้นรถตู้ไปที่ร้านอาหาร หรือ "สแน็คบาร์" หญิงไทยบางคนได้ทำงานที่ร้านอาหารแห่งนั้นเลย แต่บางรายจะถูก "ขาย" ให้ "มามา" หรือ "แม่แตร็ค" คนใหม่ อีกครั้งหนึ่ง โดย "มามา" จะนัดให้ "แม่แตร็ค" มาดูตัวเพื่อซื้อกลุ่มตัวอย่างไปทำงานในร้านอาหารอีกแห่ง แม่แตร็คก็จะมาเลือกดูผู้หญิงที่ต้องการ ในการเลือกหรือดูตัวนี้ กลุ่มตัวอย่างบางคนต้องถอดเสื้อผ้าทั้งหมดออก ให้ "แม่แตร็ค" ดูทุกส่วน เมื่อพอใจก็จะเลือกผู้หญิงไปแล้วจ่ายเงินให้ "มามา" การถูกขายครั้งที่ 2 นี้ หนี้ของกลุ่มตัวอย่างจะเพิ่มขึ้นอาจเป็น 300 - 350 ใบ (ประมาณ 1,050,000 - 1,225,000 บาท) "แม่แตร็ค" จะนำกลุ่มตัวอย่างไปทำงาน พร้อมกับบอกให้ทราบว่าเป็นหนี้เท่าไหร่ และกลุ่มตัวอย่างต้องทำงานใช้หนี้อย่างไร บางรายทำงานในสแน็คบาร์ในเมืองใหญ่ที่ "แม่แตร็ค" พาไป บางรายก็ถูกนำไปทำงานที่ต่างจังหวัด

การทำงานและใช้หนี้ เริ่มต้นเมื่อ "แม่แตร็ค" จ่ายเงินซื้อ กลุ่มตัวอย่างหลายคนเริ่มทำงานขายบริการทางเพศ ที่สแน็คบาร์ ในกรุงโตเกียวหรือในเมืองใหญ่ตั้งแต่วันที่ไปถึง ลักษณะการใช้หนี้ เป็นการหักเงินที่ได้จากการขายบริการ ให้แก่ "แม่แตร็ค" หรือ "มามา" ที่มาซื้อตัวไป โดยที่กลุ่มตัวอย่างไม่มีโอกาสได้เห็น/จับต้องเงิน ที่เธอได้จากการทำงาน ทราบแต่เพียงว่า ถ้าทำงานแบบ "ชั่วคราว" จะมีรายได้ครั้งละ 3 ใบ (ประมาณ 10,500 บาท) ค้างคืน จะมีรายได้ 4 ใบ (ประมาณ 14,000 บาท) "แม่แตร็ค/มามา" เป็นผู้รับจากแขก และบอกให้กลุ่มตัวอย่าง จดไว้ ว่าทำงานได้เงินเท่าไหร่ ใช้หนี้ไปเท่าไหร่ เมื่อเธอใช้หนี้หมด ก็จะเป็นอิสระ สามารถทำงานและเก็บเงินได้เอง

การใช้หนี้ หญิงไทยจะต้องทำงาน "ขายบริการ" ใช้หนี้คืนหนึ่งเธอต้องทำงานรับแขก ประมาณ 2 - 3 ราย มีรายได้ ประมาณ 10 ใบ (ประมาณ 35,000 บาท) ต้องทำงานทุกวันไม่มีวันหยุด แม้แต่ในวันที่ไม่สบาย หรือกระทั่งมีประจำเดือน ถ้าคำนวณจากการทำงานแล้ว 1 เดือน เธอจะมีรายได้ประมาณ 300 ใบ ซึ่งน่าจะใช้หนี้หมด ภายใน 2 เดือน และเธอก็เป็นอิสระ สามารถหาเงินและเก็บเงินได้เอง แต่ความเป็นจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ หนี้ของเธอไม่ได้อยู่ที่ 300 ใบเท่าที่ "แม่แตร็ค" บอกไว้แต่แรก แต่จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากค่าที่พัก ค่าอาหาร ค่าของใช้ต่าง ๆ รวมทั้งค่าตรวจสุขภาพ และค่ายา ซึ่งเธอไม่เคยทราบว่าตรวจอะไร ผลการตรวจเป็นอย่างไร "แม่แตร็ค" จะเป็นผู้ที่พาไปหาหมอ คอยกับหมอและรับผลการตรวจ โดยที่เธอไม่เคยทราบผลและไม่ทราบว่าตรวจอะไร

การใช้หนี้ไม่ได้หมดง่าย ๆ เมื่อทำงานใน "สแน็คบาร์" หรือ คาราโอเกะ ไประยะหนึ่ง ซึ่งจากรายได้ที่ได้ก็น่าจะหักหนี้ได้แล้ว แต่หนี้ก็ยังไม่หมด มีหลายรายที่ทำงานแล้วต้องถูกขายต่อ หรือถูกผู้ชายญี่ปุ่นซื้อตัวไป กลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่ง จะถูกผู้ชายญี่ปุ่นที่มาเที่ยวแล้วถูกใจซื้อตัวต่อจาก "แม่แตร็ค หรือ มามา" ในราคาที่ยังเป็นหนี้อยู่ บางคนผู้

ชายญี่ปุ่นจะซื้อตัวเพื่อให้เป็นอิสระจากหนี้ โดยยังคงให้ทำงาน “ขายบริการ” ต่อไปอย่างอิสระ บางคนซื้อตัวเพื่อจะแต่งงานอยู่กินด้วยกัน บางคนโชคดี อยู่ด้วยกันได้ ต่อมาทำเรื่องจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย บางคนอยู่ด้วยกันโดยไม่ได้จดทะเบียน เมื่อมีลูก เด็กส่วนหนึ่งเมื่อคลอดแล้วถูกส่งกลับมาเมืองไทย เป็นปัญหาเด็กที่ไม่มีสัญชาติอยู่หลายรายในขณะนี้ บางรายอยู่ด้วยกันไม่ได้ เพราะความแตกต่างกันในหลาย ๆ ด้านทั้งทางวัฒนธรรม ภาษา บวกกับความเหงาที่ต้องอยู่บ้านในเวลากลางวันไม่ได้ทำงาน หญิงไทยส่วนหนึ่งจึงต้องกลับไปขายบริการต่อไป บางคนโชคร้าย แต่งงานกับชายญี่ปุ่นเพื่อจะถูกนำไปขายต่อให้ขายบริการในต่างจังหวัด ซึ่งสภาพการขายบริการในต่างจังหวัดเลวร้ายกว่าในเมืองใหญ่ ดังกลุ่มตัวอย่างรายหนึ่งถูกนำไปขายต่อใน “ช่อง” ต่างจังหวัด ซึ่งในช่องนี้ เป็นที่คุมขังหญิงไทยทั้งหมด 5 ราย กลุ่มตัวอย่างต้องอาศัยอยู่ในช่อง ไม่ได้ไปไหน กลางคืน “รับแขก” กลางวันต้องทำงานบ้านและงานอื่น ๆ ให้ “มามา” ซึ่งเป็นภรรยาของยากูซา ที่มีบ้านอยู่ใกล้กับช่อง ในช่องจะติดโทรทัศน์วงจรปิดไว้ ดูความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา หาก “มามา” ไม่พอใจ ก็จะถูกทำร้ายร่างกาย โดยการตบ ตี กระชากผม หรือบางครั้งถูกปรับเป็นเงิน บวกเพิ่มเข้าไปในหนี้ กลุ่มตัวอย่างไม่เคยเห็นแม้กระทั่งเงินที่ได้จากการทำงาน “รับแขก” ในแต่ละคืน

การทำงาน “ขายบริการ” ของกลุ่มตัวอย่างแตกต่างกันตามระยะเวลาที่ทำงาน สภาพการทำงานของหญิงไทยในญี่ปุ่น เรียงลำดับการทำงานในสภาพที่ดีจนถึงสภาพที่เลวร้าย ดังนี้

1) ร้านอาหาร (snack bar) เป็นร้านอาหารประเภทคาราโอเกะ มีผู้หญิงให้บริการอยู่ในร้านอาหาร การทำงานของหญิงไทยที่ถูกซื้อตัวมาครั้งแรกส่วนใหญ่จะทำงานในร้านอาหารคาราโอเกะประเภทนี้ในเมืองใหญ่

2) เดินชอย เป็นสถานที่ที่หญิงขายบริการอิสระ พ้นจากสภาพหนี้แล้ว สามารถเก็บเงินจากการขายบริการได้เอง ก็จะมาเดินหาแขกในชอย ซึ่งเป็นชอยที่ทราบกันดีว่ามีผู้หญิงขายบริการอยู่ในชอย ผู้หญิงไทยที่ทำงานเดินชอยนี้จะเป็นอิสระจาก “มามา” หรือ “แม่แตร็ค” สามารถหาเงินและเก็บเงินได้เอง เพียงแต่จ่ายค่าดูแลให้กับกลุ่มมาเฟียหรือยากูซา เท่านั้น

3) นางโทร เป็นการขายบริการผ่านเอเยนซีซึ่งเป็นผู้ควบคุมและ ส่งตัวหญิงไทยไปให้บริการในโรงแรมต่าง ๆ ตามที่นัดหมายพร้อมกับรับกลับที่พัก

4) ช่อง มีลักษณะคล้ายห้องแถว มีหญิงบริการอยู่ภายใน ภายใต้การควบคุมของยากูซา โดยมากจะอยู่ต่างจังหวัดในเมืองเล็ก ๆ ต่างจังหวัด ที่หญิงไทยจะถูก “ขาย” ต่อหลังจากทำงานที่ “สแน็คบาร์” ในเมืองใหญ่แล้ว

สำหรับที่พักและความเป็นอยู่ หญิงไทยส่วนใหญ่จะพักอยู่ใน สแน็คบาร์ หรือไม่ก็อพาร์ทเมนต์ ใกล้ ๆ กับสแน็คบาร์ที่ทำงาน โดยที่ “แม่แตร็ค” หรือ “มามา” เป็นผู้จัดหาที่พักให้ ที่พักอาศัยอยู่ร่วมกันหลายคน ค่าที่พัก จะถูกบวกเพิ่มเข้าไปในหนี้ จากที่ซื้อตัวมาครั้งแรก โดยทั่วไปประมาณ 10,000 เยนต่อเดือน นอกจากนั้นค่าอาหารและค่าใช้จ่ายประจำวัน ๆ ที่ “แม่แตร็ค” หามาให้ใช้จะต้องถูกบวกเพิ่มเข้าไปในหนี้

2. การคืนถิ่นของหญิงไทยกลับจากญี่ปุ่น

กลุ่มตัวอย่างหญิงไทยที่ไปทำงานขายบริการที่ญี่ปุ่นเมื่อคืนถิ่นกลับสู่ชุมชนมีรูปแบบการคืนถิ่น ดังนี้

2.1 สมัครใจเดินทางกลับคืนถิ่น มีหญิงไทยส่วนหนึ่งที่ชายญี่ปุ่นมาใช้บริการและซื้อตัวต่อจาก “มามา” เพราะต้องการพาไปอยู่ด้วยหรือแต่งงาน หญิงไทยเหล่านี้จึงต้องการกลับคืนถิ่น เพื่อนำหลักฐานกลับไปแต่งงานกับสามีชาวญี่ปุ่น แต่เมื่อมาถึงเมืองไทยแล้ว บางรายไม่สามารถกลับไปญี่ปุ่นได้ เนื่องจากไม่มีเงินให้เป็นค่า “เอเยน” จัดการให้ไปญี่ปุ่น ซึ่งต้องใช้เงินประมาณ 400,000 บาท แต่ก็ไม่รับประกันว่าจะเข้าญี่ปุ่นได้หรือไม่ อีกทั้งส่วนหนึ่งสามีชาวญี่ปุ่นบางรายก็ไม่ต้องการให้หญิงไทยกลับไปญี่ปุ่นอีก เพราะไปแล้วไม่มีงานทำ หญิงไทยเหล่านี้จึงกลับอยู่ในชุมชน โดยสามีชาวญี่ปุ่นส่งเงินมาให้และมาเยี่ยมเป็นครั้งคราว

2.2 หนี เนื่องจากทนสภาพความกดดันและเลวร้ายจากการทำงานและความเป็นอยู่ไม่ได้ บางรายหนีไปทำงานโดยอิสระ สุดท้ายถูกตำรวจจับ บางรายหนีมาขอความช่วยเหลือจากตำรวจ สถานทูตไทย หรือองค์กรเอกชนที่ให้การช่วยเหลือหญิงเหล่านี้ บางรายทนความกดดันไม่ได้ขอมอบตัวกับตำรวจ ถ้ามีเงินค่าตัวเครื่องบินและ passport ก็จะได้รับส่งตัวกลับ แต่ถ้าไม่มี passport และค่าตัวเครื่องบิน ก็จะต้องจำคุกอยู่ในญี่ปุ่น ในกลุ่มตัวอย่างที่ไปทำงานในญี่ปุ่นระยะหนึ่ง และเริ่มปรับตัวได้ รู้ช่องทางว่าจะต้องทำอะไรจึงจะกลับบ้านได้ จะต้องเตรียม passport และเงินค่าตัวเครื่องบินติดตัวอยู่ตลอดเวลา เมื่อถูกจับได้ จะได้มีเงินค่าตัวเครื่องบิน ส่งกลับบ้านได้

ในแต่ละปีมีผู้หญิงไทยที่หนีมาขอความช่วยเหลือจากสถานทูตไทยในญี่ปุ่นและองค์กรเอกชน จำนวนไม่น้อยดังจะเห็นได้จากสถิติหญิงไทยที่ได้รับการช่วยเหลือ ในตาราง 2 และที่หนีมาขอความช่วยเหลือจากองค์กรอื่น ๆ อีกจำนวนมากที่ไม่ได้มีการบันทึกไว้

ตาราง 2 จำนวนหญิงไทยที่ได้รับการช่วยเหลือในญี่ปุ่นจากสถานทูตไทยและองค์กร
HELP Asian Women's Shelter

ปี	จำนวนหญิงไทยที่ได้รับการช่วยเหลือในญี่ปุ่นจาก	
	สถานทูตไทย	HELP Asian Women's Shelter (องค์กรเอกชนในญี่ปุ่น)
1986-98	1,486	
1999	21	
2000	19	2
2001	30	17
2002	33	16
2003	30	19 (มค.- มี.ค.)
เม.ย. 03 - มีค 04	ไม่ทราบข้อมูล	24
เม.ย. 04 - กย.05	ไม่ทราบข้อมูล	11

ที่มา Ministry of Justice , Immigration Bureau อ้างใน <http://us.onerld.net/article/archive/7451>

แม้ว่าจะมีหญิงไทยส่วนหนึ่งที่สามารถหนีมาขอความช่วยเหลือได้ แต่ก็มีหญิงไทยอีกจำนวนไม่น้อยที่ไม่สามารถหนีออกจากที่คุมขังได้ ส่วนหนึ่งหายสาบสูญไป หญิงไทยส่วนที่ทนสภาพอันเลวร้ายและกดดันไม่ได้ จึงต้องหาทางหนีให้พ้นจากสภาพนี้ บางคนหนีโดยการ “ฆ่า” มาจากคำบอกเล่าของกลุ่มตัวอย่างและจากข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ที่มีให้เห็นเป็นระยะ ๆ ว่ามีหญิงไทยหลายรายที่ดองหนีโดยวิธีการเช่นนี้ หลายรายต้องถูกจำคุก อยู่ที่ญี่ปุ่น ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่าง 1 ราย เล่าว่าหลังจากที่ถูกกักขังให้ทำงานในช่อง และรับใช้ “มามา” แล้ว ประมาณ 2 เดือน ตนไม่ได้จึงร่วมวางแผนกับเพื่อนผู้หญิงไทยที่ถูกกักขังในช่องเดียวกันอีก 4 คน “ฆ่า” มามา แล้วหนีไปอีกเมืองหนึ่ง ทำงานขายบริการต่อไป เพราะเป็นอาชีพเดียวที่ทำได้ และยังไม่ต้องการกลับเมืองไทยเนื่องจากยังเก็บเงินไม่ได้มากพอ จนกระทั่งถูกตำรวจจับได้ ดิดคุก อยู่ 4 ปีเศษ พันโทเขาก็กลับเมืองไทย

2.3 ถูกตำรวจจับ ในช่องหรือ สแน็คบาร์ที่หญิงไทยทำงาน หรือ อพาร์ทเมนต์ที่หญิงไทยพักอยู่ จะมีตำรวจมาตรวจเป็นระยะ เมื่อถูกจับได้ ถ้ามีเงินค่าตัวเครื่องบินและ passport ก็ จะได้รับการส่งตัวกลับ แต่ถ้าไม่มี passport และค่าตัวเครื่องบิน ก็จะต้องถูกจำคุกอยู่ในญี่ปุ่นในกลุ่มที่ไปและเริ่มปรับตัวได้ จะต้องมี passport และเงินค่าตัวเครื่องบินติดตัวอยู่ตลอดเวลา หญิงไทยในญี่ปุ่นส่วนหนึ่งกลับคืนถิ่นเนื่องจากถูกตำรวจจับและส่งกลับ

การติดเชื้อเอดส์ของหญิงไทยกลับจากญี่ปุ่น

จากสภาพการทำงานและความเป็นอยู่ดังกล่าวยังคงทำให้โอกาสที่หญิงไทยจะได้รับเชื้อเอดส์รวมทั้งการแพร่กระจายเชื้อมีสูงมาก จากการที่ต้องทำงานวันละหลายชั่วโมง รับแขกติดต่อกันหลายคน ทั้งนี้ผู้ชายญี่ปุ่นส่วนใหญ่ไม่ชอบใช้ถุงยางอนามัยและกลุ่มตัวอย่างไม่มีสิทธิต่อรองการเข้าถึงบริการสุขภาพนั้น เรียกได้ว่าแทบไม่มีโอกาส เมื่อ “มามา” สงสัยว่าจะติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์ ก็จะส่งไปตรวจกับแพทย์ที่ “มามา” รู้จัก โดยกลุ่มตัวอย่างไม่เคยมีโอกาสรบว่าตรวจอะไร ผลการตรวจเป็นอย่างไร บางรายเมื่อ มามา ทราบผลว่า “ติดเชื้อเอดส์” จะไม่บอกให้กลุ่มตัวอย่างทราบ แต่จะให้บริการจำนวนมากขึ้น เพื่อจะได้ทำงานได้มาก ได้เงินเร็ว ก่อนที่อาการของโรคจะปรากฏ เมื่อทำงานไประยะหนึ่งแล้ว บางรายถูก “ขายต่อ” ไม่มีโอกาสได้รับการรักษา หรือได้รับยา ทำงานพร้อม ๆ กับ การแพร่เชื้อเอดส์

นอกเหนือจากสภาพการทำงานที่หญิงไทยในญี่ปุ่นมีโอกาสที่จะได้รับเชื้อเอดส์และแพร่กระจายเชื้อเอดส์สูงจากการทำงานแล้ว สภาพการดำเนินชีวิตก็เสี่ยงต่อการติดเชื้อและแพร่กระจายเชื้อเอดส์เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากสังคมหญิงไทยในญี่ปุ่น วนเวียนอยู่กับการขายบริการทางเพศ ต้องอยู่กับความรุนแรง ถูกบังคับ ทำร้ายร่างกาย บางรายถูกบังคับให้ใช้ยาเสพติด ในช่วงกลางวันที่ไม่ได้ทำงานหรือในวันหยุดหญิงไทยเหล่านี้จึงต้องหาทางผ่อนคลายความเครียดโดยการไปเล่นการพนัน ดื่มเหล้า ดื่มเบียร์ และไปใช้บริการกับผู้ชายไทยที่เรียกว่า “โฮส” ซึ่งทำงานอยู่ใน “บาร์โฮส” เป็นสถานที่บันเทิงและให้บริการแก่หญิงไทยในญี่ปุ่น เมื่อชอบคนไหนก็จะไปอยู่กับคนนั้น เพราะรู้สึกสบายใจ พูดคุยกันรู้เรื่อง ภาษาและวัฒนธรรมเดียวกัน ไม่เหมือนคนญี่ปุ่น โอกาสที่หญิงไทยจะติดเชื้อเอดส์จากชายไทยที่เป็น “โฮส” มีค่อนข้างสูง

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าระยะเวลาประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา ผู้หญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่นมีน้อยรายที่ติดเชื้อกลับมา แต่ในระยะหลังนี้การติดเชื้อเอดส์ในกลุ่มหญิงไทยที่ทำงานที่ญี่ปุ่นและหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่นมีมากขึ้น กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ทั้งหมด 7 รายได้รับเชื้อเอดส์ 2 ราย และหญิงไทยที่ติดเชื้อเอดส์ที่กลุ่มตัวอย่างรู้จักมีทั้งที่กลับคืนถิ่นสู่ชุมชนแล้ว และส่วนหนึ่งยังคงอยู่ที่ญี่ปุ่น มี 1 รายหนีไปอยู่ในชนบทที่ญี่ปุ่น เก็บผัก หาปลาเลี้ยงชีพไม่กล้ากลับเมืองไทย ในกลุ่มที่คืนถิ่นกลับมาอยู่ในชุมชนมี 14 ราย เสียชีวิตไปแล้ว 6 ราย กลุ่มที่ติดเชื้อแต่ยังไม่แสดงอาการส่วนหนึ่งยังคงมีอาชีพขายบริการต่อไป ทั้งในเมืองไทยและต่างประเทศ เช่นเกาหลี สิงคโปร์ มาเลเซีย และข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์ผู้ประกอบการชมรมผู้ติดเชื้อจังหวัดเชียงใหม่ แห่งหนึ่ง พบว่าขณะนี้ในชมรมมีผู้หญิงที่กลับจากญี่ปุ่น ที่ติดเชื้อเอดส์แต่ไม่มีอาการมีอาชีพขายบริการในต่างประเทศ 5 ราย

การปรับตัวอยู่ร่วมกับชุมชนหลังคืนถิ่น

การกลับคืนถิ่นและการปรับตัวอยู่ร่วมกับชุมชนของหญิงไทยที่ไปทำงานญี่ปุ่น การกลับคืนถิ่นมีหลายลักษณะดังนี้

1. กลับมาพร้อมกับเงินจำนวนมาก ในรายที่สามารถทำงานได้โดยอิสระและเก็บเงินเองได้ จะมีเงินส่งกลับบ้านจำนวนมากและเมื่อคืนถิ่นจะกลับมาพร้อมกับเงินจำนวนมากเช่นกัน หญิงไทยกลุ่มนี้มีทั้งที่ติดเชื่อเอดส์กลับมา และไม่ได้รับเชื่อเอดส์

ในการปรับตัวสู่ชุมชนของหญิงไทยคืนถิ่นกลุ่มนี้ ช่วงแรกเป็นช่วงของการใช้เงินที่ได้จากการทำงาน ส่วนหนึ่งถูกนำไปใช้ในการสร้างบ้านให้ตัวเอง ให้พ่อแม่และญาติ รวมทั้งการซื้อที่ดิน และใช้หนี้ให้กับพ่อ-แม่ เงินอีกส่วนหนึ่งถูกใช้อย่างสุรุ่ยสุร่าย และส่วนหนึ่งนำไปใช้ในการลงทุน แต่เนื่องจากไม่มีประสบการณ์และความรู้ จึงมักจะไม่ประสบความสำเร็จในการลงทุนและทำงาน จนกระทั่งเงินใกล้หมด ต้องกลับไปขายบริการอีก ส่วนหนึ่งไปขายบริการในเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพฯ พัทยา และส่วนหนึ่งไปขายบริการในต่างประเทศ เช่น สิงคโปร์ ใต้หวัน เดินทางไปโดยใช้ visa นักท่องเที่ยว เมื่อ visa หมดอายุก็กลับเมืองไทยพักระยะหนึ่ง เมื่อเงินหมดก็กลับไปขายบริการอีก โดยใช้ visa นักท่องเที่ยวเช่นเดิม

ส่วนหนึ่งของหญิงไทยกลุ่มนี้ที่ติดเชื่อเอดส์แต่ไม่มีอาการ ยังคงขายบริการเมื่อกลับคืนถิ่น เนื่องจากไม่มีประสบการณ์ในการทำงานอื่น จึงเป็นกลุ่มที่ทำให้มีการแพร่กระจายเชื่อเอดส์ได้สูง กลุ่มตัวอย่าง 1 ราย ต้องการกลับไปขายบริการที่ญี่ปุ่น และอีก 1 ราย ต้องการกลับไปอยู่กับสามีที่ญี่ปุ่น แต่เพราะไม่มีเงินพอที่จะจ่ายเป็นค่าเดินทาง อีก 1 คน กลับไปค้าบริการอีกครั้ง การไปญี่ปุ่นครั้งที่ 2 นี้ คิดว่าจะสามารถหาเงินได้ดี เพราะมีประสบการณ์ในการทำงานที่ญี่ปุ่นมาแล้ว แต่โชคร้ายกว่าครั้งแรก เนื่องจากไม่สามารถเดินทางไปญี่ปุ่นได้เอง จึงต้องติดต่อ “บอส” เพื่ออำนวยความสะดวกให้เดินทางเข้าญี่ปุ่นได้ แต่ต้องถูก “ขาย” ให้ไปขายบริการ ในห้องต่างจังหวัดที่ไม่ได้ออกไปไหนนอกจากบ้านและไปทำงานบ้านให้กับ “มามา” ที่บ้านอยู่ใกล้กับช่อง จนกระทั่งต้อง “ฟ้ามามา” แล้วหนีจนถูกตำรวจจับ

2 คืนถิ่นกลับมาพร้อมกับความบอบช้ำทางด้านร่างกายและจิตใจ กลุ่มนี้มีทั้งที่ติดเชื่อเอดส์และไม่ติดเชื่อเช่นกัน มีร่องรอยของการถูกทำร้าย มีปัญหาทางด้านจิตใจ บางรายมีรอยกรีดตามแขนขา รอยฟกช้ำตามตัว ติดเหล้าติดบุหรี่ มีโรคติดต่อเจ็บป่วยเรื้อรัง และบางรายติดเชื่อ HIV ในรายที่มีอาการหนัก จะแยกตัวจากชุมชน เพราะเจ็บป่วยประการหนึ่งและรู้สึกว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี ไปทำงานแล้วไม่ประสบความสำเร็จ ไม่ต้องการเปิดเผยตนเอง ไม่ต้องการให้สัมภาษณ์ จึงไม่มีกิจกรรมใด ๆ ร่วมกับสังคม นอกจากการรักษาตัวเองเท่านั้น สำหรับกลุ่มที่ได้รับเชื่อเอดส์ แต่

ยังไม่มีอาการ จะทำงานตามปกติ ทุกฝ่ายเข้าร่วมโครงการรักษาเอดส์กับโรงพยาบาล เพราะจะได้รับยาต้านไวรัสเอดส์ฟรี

การทำงาน ผู้หญิงที่กลับจากญี่ปุ่น ส่วนหนึ่งสามารถปรับตัวในชุมชนได้ สามารถสร้างอาชีพและแต่งงานกับคนในชุมชน มีบางส่วนที่ไม่สามารถปรับตัวอยู่ในชุมชนได้ ไม่สามารถสร้างอาชีพได้และต้องการกลับไปญี่ปุ่นอีก ในกลุ่มที่ติดเชื้อเอดส์กลับมา ในระยะแรกที่ยังปรับตัวไม่ได้ จะไม่เปิดเผยตัว ส่วนกลุ่มที่กลับมาและเริ่มปรับตัวได้ กล้าเปิดเผยตัวเอง เพราะต้องเข้ารับการรักษา โดยรับการรักษาฟรี ตามโครงการของรัฐบาล และเข้าร่วมกิจกรรมที่โรงพยาบาลจัดไว้ให้ เป็นอาสาสมัครดูแลผู้ติดเชื้อเอดส์ ครอบครัวและชุมชนเข้าใจยอมรับการเป็นเอดส์ สำหรับในรายที่มีปัญหาการเงิน ต้องหารายได้เอง ผู้หญิงที่กลับจากญี่ปุ่น ไม่มีความกดดันในอาชีพอื่น ส่วนหนึ่งจึงยังคงค้าบริการต่อไป มีทั้งที่ไปขายบริการในเมืองใหญ่เช่นกรุงเทพ หาดใหญ่ ในขณะที่ส่วนหนึ่งไปขายบริการในต่างประเทศ เช่นสิงคโปร์ ไต้หวัน เพราะคุ้นเคยกับการ “ขายบริการ” ในต่างประเทศและรายได้ดี ไปทำงานครั้งละประมาณ 3 เดือน โดย visa นักท่องเที่ยว เมื่อหมด visa กลับมาเมืองไทยแล้วทำเรื่องไปใหม่ กลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มที่ต้องให้การดูแลอย่างใกล้ชิด และให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันการแพร่กระจายเชื้อต่อไป

การร่วมกิจกรรมในชุมชน ในการรับรู้ของชุมชน เข้าใจว่าผู้หญิงที่กลับจากญี่ปุ่นมีเงินจำนวนมาก ชุมชนมักจะขอให้ร่วมกิจกรรมในกรณีที่ต้องใช้เงิน วิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตของหญิงไทยหลังกลับนั้นยังไม่กลมกลืนกับชาวบ้าน เพราะอย่างไรก็ตาม ชาวบ้านก็มองว่า “เป็นคนที่ไม่ไปทำงานที่ญี่ปุ่น” กลุ่มตัวอย่างบางรายยังคงหวาดระแวงว่ามีคนอื่นคอยมองอยู่และต่อว่าว่า “เป็นคนไม่ดี” “เคยไปทำงานที่ญี่ปุ่น” ทำให้ “ไม่กล้าทำงานอะไรที่บ้าน” กลุ่มตัวอย่าง 1 ราย กลับจากญี่ปุ่นมาอยู่ในชุมชน 9 ปีแล้ว แต่ก็ยังหวาดระแวงว่ามีคนอื่นคอยจ้องอยู่และต่อว่าว่า “เป็นคนไม่ดี” ในด้านการยอมรับของชุมชน ชุมชนยอมรับและสามารถอยู่ร่วมกับผู้ติดเชื้อเอดส์ได้เช่นปกติ แต่หญิงไทยที่ได้รับความบอบช้ำทางด้านจิตใจและมักมีอาการของโรคเอดส์ปรากฏก็จะแยกตัวจากชุมชน

การรับรู้ของชุมชนเกี่ยวกับการกลับคืนถิ่นของหญิงไทยจากญี่ปุ่นและโรคเอดส์ จากการสัมภาษณ์ครูอาสาและกรรมการหมู่บ้าน พบว่า ชุมชนยังไม่ได้รับรู้และตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นจากการไปทำงานที่ญี่ปุ่นและการกลับสู่ชุมชน ชุมชนยังไม่เห็นพิษภัยที่เกิดขึ้นกับคนที่ไปทำงานญี่ปุ่น หรือปัญหา เกี่ยวกับโรคเอดส์ในหญิงที่กลับจากญี่ปุ่น เพราะหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่นแล้วมีอาการของโรคเอดส์ หรือในรายที่ได้รับความบอบช้ำทางด้านร่างกายและจิตใจมากจะเก็บตัว แยกตัวจากชุมชน แต่ในกลุ่มที่สามารถเก็บเงินได้มาก จะแสดงตัว ใช้จ่ายเงินอย่างฟุ่มเฟือย สร้างบ้านใหม่ ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก ทำให้ชุมชนยังคงรับรู้ว่ามีหญิงไทยที่ไปทำงานที่ญี่ปุ่นสามารถสร้างรายได้ สร้างบ้านใหญ่โตให้กับครอบครัวได้ ชุมชนยังให้การยอมรับคนที่มีเงินมาก และหญิง

ไทยคืนถิ่นเหล่านี้จะไม่พูดถึงประสบการณ์อันโหดร้ายที่ได้รับจากการทำงานให้ชุมชนได้รับทราบ ทำให้ชุมชนยังคงมีค่านิยมที่จะให้ลูกสาวไปทำงานที่ญี่ปุ่น

จากการวิเคราะห์ข้อมูลแรงงานหญิงไทยที่คืนถิ่นจากญี่ปุ่น พบว่าการที่หญิงไทยถูกล่อลวงและได้ตัดสินใจไปขายบริการที่ญี่ปุ่นนั้น ไม่ได้เป็นปัญหาเฉพาะของบุคคลและครอบครัวเท่านั้น แต่เป็นปัญหาที่เกิดจากกระบวนการค้ามนุษย์ที่ส่งผลให้เกิดเป็นปัญหาและผลกระทบตามมามากมาย

ปัญหาและผลกระทบจากการย้ายถิ่นไปญี่ปุ่น

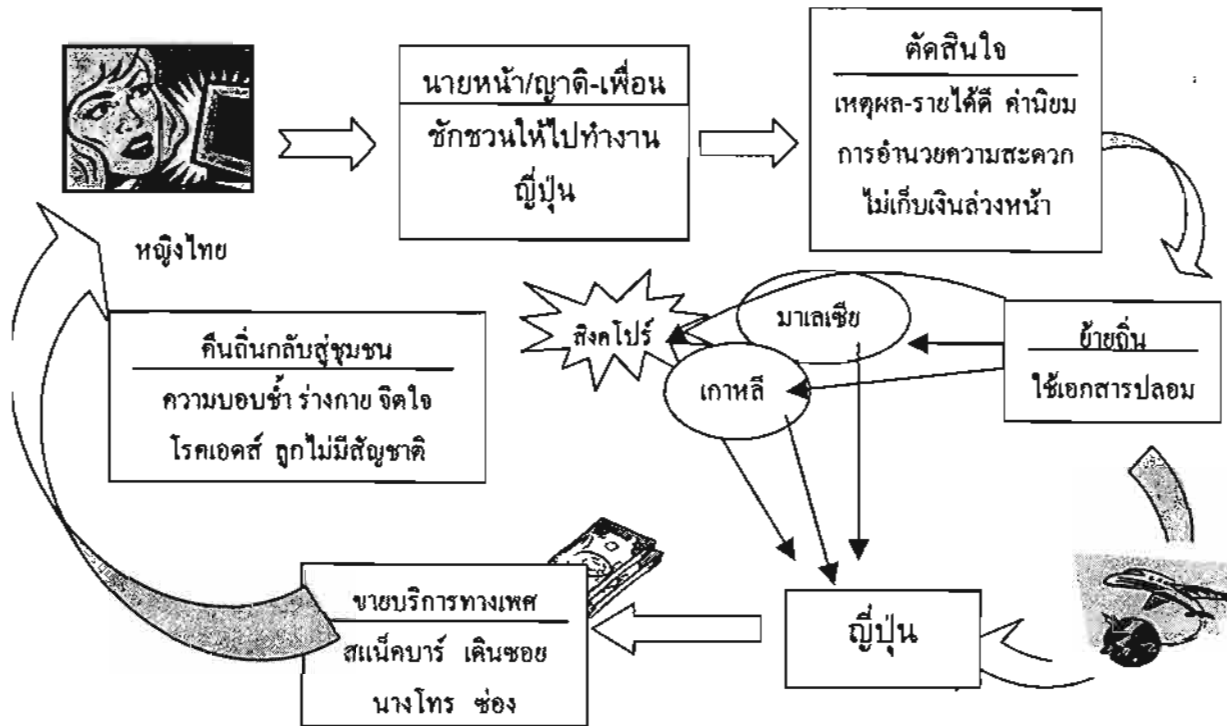
1. ปัญหาสุขภาพ การที่หญิงไทยถูกชักนำและตัดสินใจไปขายบริการที่ญี่ปุ่น จนกระทั่งกลับคืนถิ่นมานั้น ได้รับความบอบช้ำทั้งทางร่างกายและจิตใจ ตั้งแต่การถูกทำร้าย ดบ ดี ได้รับความเจ็บปวด จนถึงถูกข่มขู่ คุมขัง บังคับ กระทำการทารุณกรรมอย่างรุนแรง บางรายติดสุรา เรื้อรัง ติดสารเสพติด โอกาสที่จะติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์สูงมาก จากการต้องทำงานขายบริการติดต่อกันและไม่มีการป้องกันโรคใด ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการติดเชื้อเอดส์ สถิติการติดเชื้อเอดส์ของหญิงไทยที่ถูกส่งตัวกลับมีสูงขึ้น และมีผู้หญิงไทยในญี่ปุ่นเสียชีวิตจากโรคเอดส์ ปีละกว่า 50 ราย และที่หนีมาขอความช่วยเหลือจากสถานทูตและองค์กรเอกชนในญี่ปุ่น เดือนละไม่ต่ำกว่า 2 ราย (<http://www.aegis.com/news/afp/2003/AFO31103.html>) นอกจากนี้ยังพบว่ามีเด็กส่วนหนึ่งที่เกิดจากหญิงไทยเหล่านี้ ได้รับเชื้อเอดส์และถูกส่งตัวกลับชุมชน ในด้านความเจ็บป่วยและการดูแลสุขภาพ ไม่มีโอกาสได้รับการตรวจร่างกายและเข้าไม่ถึงบริการสุขภาพอนามัย เนื่องจากอยู่ในสถานภาพการลักลอบเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย พุดหรือสื่อสารด้วยภาษาญี่ปุ่นได้น้อยและถูกควบคุมอยู่ภายใต้การกักขังของกลุ่มมาเฟียตลอดเวลา

2. ปัญหาการแพร่กระจายเชื้อเอดส์ หญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่น แม้ว่าจะมีเงินที่ได้จากการขายบริการกลับมาเป็นจำนวนมาก แต่ส่วนหนึ่งได้รับเชื้อเอดส์กลับมา กลับคืนถิ่นสู่ชุมชนระยะหนึ่งต้องทำงานเนื่องจากหญิงไทยเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นผู้ดูแลครอบครัว แต่ไม่มีประสบการณ์การทำงานหรือการลงทุนอื่น ๆ เมื่อจำเป็นต้องทำงาน อาชีพที่ทำได้คือ “ขายบริการ” ซึ่งส่วนใหญ่จะไปขายบริการในเมืองใหญ่หรือต่างประเทศอีกครั้ง ทั้ง ๆ ที่ทราบว่าตนเองมีเชื้อเอดส์ จึงเป็นสาเหตุให้มีการแพร่กระจายเชื้อเอดส์ได้สูง

3. ปัญหาเด็กไม่มีสัญชาติ หญิงไทยคืนถิ่นส่วนหนึ่ง แต่งงานหรืออยู่กินกับชายญี่ปุ่น โดยไม่สามารถจดทะเบียนสมรสได้ เมื่อมีบุตรต้องส่งกลับมาเมืองไทยให้พ่อ-แม่ในชุมชนเลี้ยงดู ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการเข้าร่วมกิจกรรมกับเด็กไม่มีสัญชาติที่เกิดมาจากหญิงไทยและ

ชายญี่ปุ่น ในหมู่บ้านแห่งนี้มีเด็กเหล่านี้ ที่เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 12 ราย และที่ไม่ได้มาร่วมกิจกรรมอีกส่วนหนึ่ง

แผนภูมิการย้ายถิ่นของหญิงไทยไปญี่ปุ่นและการคืนถิ่น

บทที่ 4

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “แรงงานไทยคืนถิ่นกับโรคเอดส์ : กรณีหญิงไทยกลับจากญี่ปุ่น” ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม ในพื้นที่ศึกษาคือ จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีหญิงไทยไปทำงานและกลับจากญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างคือหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่น สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับหญิงไทยไปทำงานญี่ปุ่นและหญิงไทยคืนถิ่น ประกอบด้วยผู้ประสานงานเครือข่ายชมรมผู้ติดเชื้อจังหวัดนนทบุรี นครสวรรค์ เชียงรายและเชียงใหม่ และผู้ประสานงานโครงการส่งเสริมศักยภาพผู้หญิงแรงงานข้ามชาติ (SEPOM) ผู้ประสานงานมูลนิธิศุภนิมิต จังหวัดเชียงราย ครูอาสาศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน และกรรมการหมู่บ้าน เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธี snowball sampling technique วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการย้ายถิ่นของหญิงไทยไปญี่ปุ่นและการคืนถิ่นกลับสู่ชุมชน การติดเชื้อเอดส์ การปรับตัวในชุมชน ปัญหาและผลกระทบจากการย้ายถิ่น การวิจัยนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสารกรณีศึกษาหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่น ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นดังนี้

1. การย้ายถิ่น หญิงไทยที่ย้ายถิ่นไปทำงานที่ญี่ปุ่นมีสาเหตุหลักมาจากความด้อยโอกาสทางสังคม ทั้งด้านการศึกษา การทำงาน ขั้นตอนการย้ายถิ่นเริ่มต้นจากการถูกชักชวนให้ไปทำงานที่ญี่ปุ่น จากคนรู้จักเช่นเพื่อนบ้าน ญาติ การชักชวนมีทั้งที่เข้าไปชักชวนในหมู่บ้านที่หญิงสาวอาศัยอยู่ และชักชวนจากที่ทำงานในเมืองใหญ่กรณีที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมือง อาชีพที่ผู้ชักชวนเสนอให้ไปทำงานในญี่ปุ่น คือทำงานในร้านอาหารเป็นพนักงานเสิร์ฟ สำหรับหญิงไทยที่ไม่ได้มีอาชีพค้าประเวณีมาก่อน ส่วนหญิงที่มีอาชีพขายบริการหรือทำงานในสถานบันเทิงมาแล้ว จะถูกชักชวนให้ไปขายบริการที่ญี่ปุ่น ดัดสินใจย้ายถิ่นเพราะมีรายได้ที่ดีเป็นสิ่งจูงใจ งานที่ไม่จำเป็นต้องใช้ความรู้ รวมทั้งหญิงไทยและครอบครัวส่วนใหญ่มีค่านิยมที่ต้องการไปทำงานต่างประเทศ เห็นว่าการไปทำงานต่างประเทศเป็นเรื่องที่ดี สามารถสร้างรายได้จำนวนมาก ทำให้มีหน้ามีตาในสังคม และที่สำคัญคือสามารถเดินทางไปทำงานได้เลย โดยไม่ต้องจ่ายค่านายหน้าหรือค่าใช้จ่ายในการสมัครงานรวมทั้งค่าเดินทาง จะมีผู้อำนวยความสะดวกในการเดินทางรวมทั้งออกค่าใช้จ่ายให้ก่อน ผู้ที่กลุ่มตัวอย่างเรียกว่า “บอส” จะเป็นผู้ดำเนินการให้ทั้งหมด โดยกลุ่มตัวอย่างจะต้องเป็น “หนี้” ที่ไม่ทราบจำนวนแน่นอน ทราบเพียงแต่ว่าจะถูกหัก “หนี้” เมื่อได้งานทำที่ญี่ปุ่นแล้ว ทำงานเพียง 2 - 3 เดือนก็สามารถใช้หนี้ได้หมดแล้ว ไม่มีการเซ็นสัญญาใด ๆ แต่เป็นการถูกควบคุมตัวตั้งแต่ตัดสินใจไปทำงานที่ญี่ปุ่น ในลักษณะของการอำนวยความสะดวกให้เดินทางไปถึงญี่ปุ่น ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดตัดสินใจไปทำงานโดยไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับการความเป็นอยู่และสภาพการทำงานที่ญี่ปุ่น ผู้ที่มีอาชีพขายบริการทางเพศมาก่อน คิดว่าการขายบริการที่ญี่ปุ่นก็เช่นเดียวกับ

เมืองไทย ต่างกันที่รายได้ซึ่งที่ญี่ปุ่นจะสูงกว่ารายได้ที่เมืองไทยมาก การเดินทางไปญี่ปุ่น โดย “บอส” เป็นผู้ดำเนินการให้ทั้งหมดเช่นกัน เริ่มตั้งแต่ให้ผู้ชักชวนหรือ “นายหน้า” นำจากชนบทเข้ามาพัก “รอเอกสาร” ในเมืองใหญ่มีทั้งที่กรุงเทพและสมุทรปราการ พักรวมกับหญิงสาวอีกหลายคน ซึ่งส่วนใหญ่มาจากภาคเหนือ เมื่อได้เอกสารเดินทางปลอมแล้ว จะเดินทางไปญี่ปุ่น โดยมีผู้คุมนำไปส่งถึงญี่ปุ่น ผู้คุมไปนี้ โดยมากเป็นผู้ชายมีทั้งที่เป็นชาวไทยและต่างชาติ เช่น สิงคโปร์ มาเลเซีย ไต้หวัน เส้นทางเดินทางมีทั้งที่ไปทางเครื่องบินถึงญี่ปุ่นเลย โดยมากเป็นสนามบินนาริตะ และไปญี่ปุ่นโดยผ่านทางมาเลเซีย เกาหลี สิงคโปร์

การทำงานที่ญี่ปุ่น เมื่อไปถึงญี่ปุ่นแล้วกลุ่มตัวอย่าง จะถูก “ขาย” ให้กับ “มามา” ซึ่งเป็นเจ้าของสถานบันเทิงที่เรียกว่า “สแน็คบาร์” เจ้าของสแน็คบาร์มีทั้งที่เป็นคนไทย มาเลเซีย เกาหลี ไต้หวัน และสิงคโปร์ เป็นผู้ซื้อตัวหญิงไทยมาจากนายหน้าญี่ปุ่น ประมาณ 100 – 150 ใบ/ม้ง (ประมาณ 350,000 – 525,000 บาท) หญิงไทยจะทราบจำนวนหนี้ก่อนเริ่มงาน จำนวนหนี้จะเพิ่มขึ้นเมื่อถูก “ขาย” อีกครั้งอาจเป็น 300 – 350 ใบ ขึ้นอยู่กับความสวย ถ้าสวยมาก และอายุน้อย หนี้ก็จะมีจำนวนมาก เมื่อตกลงขายกันเรียบร้อยแล้ว กลุ่มตัวอย่างจะถูกบังคับให้ทำงานขายบริการโดยในระยะแรกไม่ได้เงินจากการทำงาน จนกว่าจะถูกหักใช้หนี้หมด จึงเริ่มได้รับเงินเอง หนี้ที่เกิดขึ้นนั้นนอกจากค่าตัวที่ “มามา” ซื้อมาแล้วหนี้ยังเพิ่มขึ้นจากค่าที่พัก ที่กลุ่มตัวอย่างไม่มีสิทธิเลือก ต้องอยู่รวมกันอย่างแออัด หนี้เพิ่มขึ้นจากการซื้อของใช้ส่วนตัวจาก “มามา” และเพิ่มขึ้นจากที่ “มามา” ต้องการให้เพิ่ม เมื่อไม่พอใจกลุ่มตัวอย่างนอกจากจะถูกทำร้ายร่างกายแล้ว จำนวนหนี้จะเพิ่มขึ้น

การทำงานเพื่อใช้หนี้ กลุ่มตัวอย่างต้องทำงาน “รับแขก” เกือบตลอดเวลาที่ร้านอาหารเปิดบริการ ไม่มีวันลาป่วย หรือวันหยุดใด ๆ กลุ่มตัวอย่างและเพื่อน ๆ บางรายยอมรับชะตากรรม ทำงานใช้หนี้ไปจนหมด บางคนใช้เวลา 3 เดือน บางคนใช้เวลาเป็นปี หลังจากใช้หนี้หมดแล้ว กลุ่มตัวอย่างก็จะมีอิสระ สามารถทำงานหาเงินเองได้ บางรายก็ยังคงทำงานอยู่กับ “มามา” ในร้านสแน็คบาร์เดิม แต่ครั้งนี้ สามารถรับเงินได้เอง เมื่อมาถึงขั้นนี้แล้ว จึงมีเงินส่งกลับบ้าน ทำให้พอหลบเลือน ความทุกข์ไปได้ เมื่อทำงานไประยะหนึ่ง สแน็คบาร์จะมีคนใหม่ ๆ เข้ามา กลุ่มตัวอย่างและเพื่อน ๆ ก็ต้องออกไปหาเงินเอง บางคนไป “เดินชอย” ซึ่งหมายถึงการเดินเรียก “แขก” ในชอยที่เป็นที่ทราบกัน บางคนมีชายญี่ปุ่นมาซื้อตัวจาก “มามา” เพื่อนำไปอยู่ด้วย แต่ส่วนใหญ่อยู่ร่วมกันไม่ได้ เพราะวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่ต่างกันมาก ความเหงา ความไม่เข้าใจกันทางด้านภาษา และเมื่อมีบุตรก็เป็นบุตรนอกสมรส ไม่มีสัญชาติ ต้องส่งกลับมาเมืองไทย อยู่กับยายกับตาต่อไป

นอกจากนี้ยังมีหญิงไทยในญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยที่โซคร้ายถูกบังคับให้ขายบริการและหักหนี้ แต่เมื่อหนี้ใกล้หมด จะถูก “ขายต่อ” การถูกขายต่อในครั้งหลัง สภาพการทำงานเลวร้ายกว่า

ครั้งแรกมาก บางคนถูกขายต่อให้ไปทำงานขายบริการในลักษณะที่เรียกว่า “นางโอร” และส่วนหนึ่งถูกขายให้ไปทำงานใน “ช่อง” ต่างจังหวัด โดยถูกคุมขังอยู่ในบ้านหรือช่อง ออกไปเฉพาะเวลารับแขก โดยมีผู้คุมไปด้วย

การคืนถิ่นและการปรับตัวสู่ชุมชนหญิงไทยที่ถูกส่งไปค้าประเวณีที่ญี่ปุ่น เมื่อต้องอยู่ในสภาพที่ไม่อาจทนได้เช่นนี้ จึงต้องหาทางกลับคืนถิ่น โดยการหนีจากการคุมขังมอตัวกับตำรวจให้ส่งตัวกลับเมืองไทย บางคนหนีมาขอความช่วยเหลือจากสถานทูตไทยในญี่ปุ่นและจากองค์กรเอกชนในญี่ปุ่น หญิงไทยที่ทำงานญี่ปุ่นและคืนถิ่นกลับสู่ชุมชน มี 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่ไม่ได้ติดเชื้อเอชไอวี กลุ่มที่ติดเชื้อแต่ไม่แสดงอาการ กลุ่มที่ติดเชื้อและมีอาการรุนแรง ทั้ง 3 กลุ่มมีการปรับตัวต่างกัน ในกลุ่มที่ไม่ติดเชื้อและกลุ่มที่ติดเชื้อแต่ไม่แสดงอาการที่กลับคืนถิ่นมาพร้อมกับเงินจำนวนมาก ระยะแรกใช้เงินอย่างสุรุ่ยสุร่าย ต่อมาใช้เงินที่ได้จากญี่ปุ่นในการลงทุนทำกิจการ เช่นเลี้ยงปลา ค้าขายในหมู่บ้าน แต่ส่วนใหญ่ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากไม่มีความรู้ไม่มีประสบการณ์ส่วนหนึ่งต้องกลับไปมีอาชีพขายบริการเช่นเดิม บางรายไปขายบริการต่างประเทศเช่นสิงคโปร์ เกาหลี เพราะรายได้ดีกว่าเมืองไทย การไปขายบริการครั้งหลังนี้ หญิงไทยเหล่านี้จะรู้จักช่องทางมากขึ้นไปโดยวิชานักท่องเที่ยว เมื่อหมดวีซาก็กลับมาเมืองไทย แล้วก็กลับไปอีก หญิงไทยคืนถิ่นส่วนหนึ่งแต่งงานกับชายไทยและติดเชื้อเอชไอวีจากชายไทย สำหรับหญิงที่ได้รับเชื้อเอชไอวีและมีอาการรุนแรงมากจะเก็บตัวอยู่ในบ้านไม่มีกิจกรรมกับชุมชน แต่ทุกรายที่ติดเอชไอวีจำเป็นต้องเข้ารับการรักษาจากโรงพยาบาลเพราะต้องการยาต้านไวรัสเอชไอวี

การติดเชื้อเอชไอวี จากสภาพความเป็นอยู่และการทำงาน ครั้งแรกที่กลุ่มตัวอย่างไปถึงญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะทำงานในร้านอาหารหรือ “สแน็คบาร์” ในเมืองใหญ่ เช่น โตเกียว ซึ่งสภาพการทำงานความเป็นอยู่จะดีกว่าในต่างจังหวัด ที่ต้องทำงานขายบริการและถูกคุมขังอยู่ในช่อง ด้วยสภาพที่ต้องถูกบังคับให้ค้าประเวณีเพื่อหารายได้ให้มากมามาก ถูกทำร้าย ทารุณ ต้องเผชิญกับความเครียด หญิงไทยในญี่ปุ่นจึงมีสภาพจิตใจที่เครียด การผ่อนคลายความเครียดเมื่อมีโอกาส จึงเป็นการเล่นการพนัน การดื่มเหล้า สูบบุหรี่ และเที่ยวบาร์ รวมทั้งการใช้บริการจากผู้ชายไทยใน “โฮสบาร์” ชอบคนไหนก็อยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยาและเปลี่ยนคู่นอน โอกาสที่หญิงไทยจะติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์โดยเฉพาะโรคเอชไอวีสูงมาก เนื่องจากชายญี่ปุ่นส่วนใหญ่ไม่ชอบใช้ถุงยางอนามัยและไม่มีสิทธิต่อรอง ไม่มีการป้องกันโรคใด ๆ ไม่มีโอกาสเข้าถึงบริการสุขภาพ เพราะกลัวถูกเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย ไม่สามารถสื่อสารด้วยภาษาญี่ปุ่นได้ ปัจจุบันหญิงไทยที่กลับจากญี่ปุ่นที่ติดเชื้อเอชไอวีมีจำนวนมากขึ้น และเมื่อคืนถิ่นกลับสู่ประเทศไทย ส่วนหนึ่งยังคงทำงานขายบริการทางเพศต่อไป ทั้งที่ทราบว่าติดเชื้อเอชไอวี เพราะไม่มีความรู้ ไม่มีประสบการณ์ในการทำงานอาชีพอื่น ทำให้เกิดเป็นปัญหาการแพร่กระจายเชื้อเอชไอวีได้มากต่อไป

จากสภาพการทำงานและความเป็นอยู่ของหญิงไทยในญี่ปุ่นดังกล่าว ทำให้เกิดปัญหาและผลกระทบหลายประการ ตั้งแต่ปัญหาสุขภาพ ความบอบซ้ำทั้งทางร่างกายและจิตใจจาก การถูกทำร้าย ถูกข่มขู่ คุมขัง บังคับ กระทำการทารุณกรรมอย่างรุนแรงส่งผลมาถึงเมื่อกลับคืนถิ่น บางรายติดสุราเรื้อรัง บางรายหวาดผวา และหญิงไทยจากญี่ปุ่นจำนวนหนึ่งกลับคืนถิ่นมาพร้อมกับโรคเอดส์ และบุตรที่บางรายก็ติดเชื้อมาด้วย เด็กบางรายแม้ว่าไม่ได้ติดเชื้อเอดส์ แต่ก็ต้องอยู่ในสภาพเด็กไม่มีสัญชาติ เนื่องจากไม่ได้จดทะเบียนสมรสกับชายญี่ปุ่น เมื่อคืนถิ่นสู่ชุมชนแล้ว หญิงไทยที่เหล่านี้ต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัวต่อไป และอาชีพที่ทำได้คือขายบริการ เนื่องจากไม่มีความรู้และประสบการณ์ในการทำงานอาชีพอื่น ทำให้มีโอกาสเกิดการแพร่กระจายเชื้อเอดส์ได้สูง

อภิปราย

การวิจัยครั้งนี้ ได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจหลายประการ ซึ่งผู้วิจัยอภิปรายข้อค้นพบนี้ตามแนวคิดการย้ายถิ่นด้านสังคมวิทยา ตั้งแต่ขั้นเริ่มย้ายถิ่น การตัดสินใจย้ายถิ่น การอำนวยความสะดวกในการเดินทาง จนถึงประเทศปลายทาง (Castles and Miller 1993) รวมทั้งเมื่อกลับคืนถิ่นสู่ชุมชน ดังนี้

การย้ายถิ่นของหญิงไทยไปญี่ปุ่น

หญิงไทยที่ตัดสินใจย้ายถิ่นไปญี่ปุ่น มีสาเหตุหลักเช่นเดียวกับการย้ายถิ่นของแรงงานไทยที่ไปทำงานต่างประเทศอื่น ๆ คือความด้อยโอกาสทางสังคม มีการศึกษาน้อย ส่วนใหญ่ระดับประถมศึกษา ไม่มีงานทำหรือมีงานทำแต่รายได้น้อย (อัญชลี จงอร จันทาโก 2546 ; ยุพา วงศ์ไชยและคณะ 2531) ปัจจัยดึงดูด (push factors) สำคัญที่ทำให้ตัดสินใจย้ายถิ่น ได้แก่ ค่าจ้าง (wage) ที่สูงขึ้น และโอกาสการได้งานทำ (employment) รวมทั้งรายได้ที่คาดหวังว่าจะได้รับในประเทศปลายทาง (Borjas 1987 and Taylor 1992) การคาดหวังของครอบครัวทางภาคเหนือที่จะให้ลูกสาวรับผิดชอบเลี้ยงดูครอบครัว การที่พ่อแม่ยึดติดกับบริบทนิยมและวัตถุนิยม ต้องการให้ลูก ๆ เลี้ยงดูและหาเครื่องอำนวยความสะดวกให้ รวมทั้งความรู้สึก ที่ว่าลูกผู้หญิงต้องตอบแทนบุญคุณที่พ่อแม่เลี้ยงดูมา (สายสุรี จุติกุล 2542 อ้างใน ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการประสานการแก้ไขปัญหาการค้าเด็กและหญิงข้ามชาติ)

นอกจากนี้การตัดสินใจย้ายถิ่นของหญิงไทยไปญี่ปุ่นนี้ มีเหตุผลเช่นเดียวกับที่ De Jong และ Fawcett (1981) ได้กล่าวว่าความคาดหวังต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจไปทำงานในต่างประเทศ คือความมั่งมี (Wealth) การได้รับค่าจ้าง แรงงาน รายได้ที่ดี โอกาสในการได้งานทำ การมีสิทธิครอบครองทรัพย์สิน สถานภาพทางสังคม เกียรติยศ ความมีหน้ามีตา การมีชีวิตที่ดีขึ้น หรือการได้งานที่ดีขึ้น การได้ใช้ชีวิตในแบบอย่างที่ต้องการ การหลุดพ้นจากการครอบงำทางครอบครัว และนอกเหนือความยากจนที่เป็นสาเหตุของการย้ายถิ่นแล้ว การตกอยู่ในกระแสบริบทนิยม

ที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้หญิงไทยตัดสินใจย้ายถิ่นได้ง่าย เช่นเดียวกับการย้ายถิ่นของหญิงไทยไปเยอรมัน (สุภางค์ จันทวานิชและคณะ. 2541) และที่สำคัญการที่หญิงไทยตัดสินใจย้ายถิ่นไปญี่ปุ่นกันมาก เนื่องจากการชักจูงหรือล่อลวงของกระบวนการค้าหญิงข้ามชาติ รวมทั้งการอำนวยความสะดวกให้เดินทางไปประเทศปลายทางได้ง่าย โดยไม่ต้องจ้าง “ค่าหัว” หรือค่าบริการจัดหางานล่วงหน้า ลักษณะการย้ายถิ่นไปญี่ปุ่นเพื่อขายบริการนี้ เป็นการย้ายถิ่นที่ผิดกฎหมาย ไม่มีการเซ็นสัญญาจ้างงาน ไม่มีบริษัทจัดหางานเป็นผู้จัดส่ง เกิดขึ้นเพราะเครือข่ายค้ายาเสพติดข้ามชาติ ดำเนินการชักนำ ชักชวน ล่อลวงให้ไปทำงาน รวมทั้งมีการอำนวยความสะดวกให้สามารถลี้ภัยเดินทางไปญี่ปุ่นได้ง่าย โดยยังไม่ต้องจ่ายเงินค่าบริการ

การล่อลวงหญิงไทยไปค้าประเวณีที่ญี่ปุ่นนั้น เป็นการย้ายถิ่น ภายใต้การล่อลวงของกระบวนการค้าหญิง หรือการค้ามนุษย์ (Trafficking) และเป็นการลักลอบขนผู้ย้ายถิ่น (Smuggling) ดังคำนิยามของอนุสัญญาขององค์การสหประชาชาติเรื่อง UN Convention Against transnational Organized Crime, Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children “การค้ามนุษย์ หมายถึงการจัดหา การขนส่ง การย้าย การจัดให้อยู่ในที่พักพิงหรือรับมนุษย์ไว้ด้วยวิธีการข่มขู่ คุกคามหรือใช้กำลังหรือด้วยการบังคับในรูปแบบอื่นใด ด้วยการลักพาตัว ด้วยการล่อลวง ด้วยการหลอกลวง ด้วยการใช้อำนาจที่เหนือกว่าหรือจากความอ่อนแอของผู้ถูกกระทำ หรือมีการให้หรือรับค่าตอบแทนเป็นเงินหรือประโยชน์อย่างอื่น เพื่อให้ได้ความยินยอมของมนุษย์หนึ่งผู้มีอำนาจเหนือกว่าอีกมนุษย์หนึ่ง เพื่อนำเอามนุษย์ผู้ถูกกระทำเป็นผู้แสวงหาประโยชน์ที่มีขอบ อย่างน้อยที่สุด รวมถึงการค้าประเวณีหรือการแสวงหาประโยชน์ทางกามารมณ์ในรูปแบบอื่น การบังคับแรงงานหรือบริการ การเอารัดเอาเปรียบทาสหรือการกระทำอื่นใดในลักษณะเดียวกัน การจองจำ หรือการแยกอวัยวะของร่างกาย” (สุภางค์ จันทวานิช 2547) โดยประเทศไทยเป็นประเทศต้นทางที่จะนำหญิงสาวไปขายบริการทางเพศ ณ ญี่ปุ่นประเทศปลายทาง สาเหตุหลักของการนำหญิงสาวเหล่านี้ให้ติดกับดักการล่อลวง ก็คือการด้อยโอกาสทางการศึกษา โอกาสในการทำงานของหญิงไทยในภาคชนบท (องค์กรแรงงานระหว่างประเทศ 2547; Reunkaew 2002) และที่สำคัญคือปัจจัยที่ทำให้หญิงไทยหลงเชื่อหรือยินยอมให้ล่อลวง เช่นเดียวกับแรงงานไทยอื่น ๆ ที่ถูกหลอกนี้ เป็นเพราะโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลมีน้อยมาก (อัญชลี จงอรจันทาโก 2546) ชุมชนในภาคชนบทห่างไกลซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่ของหญิงสาวที่ถูกล่อลวง การได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการค้ามนุษย์เหล่านี้มีน้อยมาก ข้อมูลในการศึกษาภาคบังคับที่ให้ความรู้ในโรงเรียน รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการศึกษาออกโรงเรียน ไม่ได้มีบรรจุอยู่ในหลักสูตร อีกทั้งข้อมูลเกี่ยวกับการไปทำงานที่ญี่ปุ่นที่หญิงสาวได้รับเป็นข้อมูลเพียงด้านเดียว ด้านที่แสดงให้เห็นว่ามีงานทำ มีรายได้ดี สามารถส่งเงินกลับมาได้เป็นจำนวนมาก มีโอกาสได้ไปทำงานต่างประเทศส่วนข้อมูลอีกด้านคือด้านที่หญิงที่ไปทำงานที่ญี่ปุ่นไปแล้วไม่มีโอกาสกลับคืนถิ่น ส่วนหนึ่งกลับคืนถิ่นมาพร้อมกับความทุกข์ระทม ความบอบช้ำทั้งด้านร่างกายและจิตใจ รวมทั้งโรคเอดส์แต่สิ่งเหล่านี้ เป็นข้อมูลปกปิด ที่เพื่อนบ้านไม่เห็น ไม่รับรู้ว่าคุณที่ไปญี่ปุ่นอาจกลับมา มีสภาพเช่นนี้ได้

การคืนถิ่น

การคืนถิ่นของหญิงไทยจากญี่ปุ่นนั้นไม่ง่าย ไม่สามารถคืนถิ่นได้ตามที่ต้องการเช่นแรงงานที่ไปทำงานต่างประเทศอย่างถูกกฎหมาย ที่ไปทำงานต่างประเทศโดยมีสัญญาจ้าง ส่วนใหญ่คืนถิ่นเพราะหมดสัญญาจ้างและมักจะกลับมาด้วยเงินค่าจ้างจำนวนหนึ่งที่สามารนำมาประกอบอาชีพในชุมชนได้ ดังนั้นเมื่อหญิงไทยเหล่านี้ทนสภาพความกดดัน ความรุนแรงนี้ไม่ได้ จึงต้องหนีกลับมาพร้อมกับประสบการณ์ที่เลวร้าย การปรับตัวเข้ากับชุมชนจึงเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลา โดยเฉพาะหญิงไทยที่คืนถิ่นมาพร้อมกับการติดเชื้อเอชไอวี รู้สึกเหมือนมี “ตราบาป” ที่อยู่ในใจ คิดถึงความรู้สึกที่ไปทำงานต่างประเทศแล้วไม่ประสบความสำเร็จ ไม่มีเงินกลับมาให้ที่บ้าน แม้ในรายที่มีเงินกลับมา หรือสามีญี่ปุ่นส่งเงินมาให้ ก็รู้สึกว่ามีความแตกต่างจากชุมชน ดังเช่นที่หญิงไทยกลับจากญี่ปุ่นมีความรู้สึกว่า “เป็นคนไปญี่ปุ่นมาแล้ว กลัวเขาจะนิินทา กลัวว่าเขาจะมองว่าเป็นคนไม่ดี” “เราเคยไปทำงานที่ญี่ปุ่น กลับมาก็ไม่เหมือนกับคนอื่น”

นอกจากนี้ยังมีหญิงไทยอีกจำนวนไม่น้อยที่ไม่สามารถขอความช่วยเหลือและกลับคืนถิ่นได้ จำนวนหนึ่งต้องเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ ในปี 2544 มีจำนวน 13 รายที่สถานเอกอัครราชทูต/สถานกงสุลใหญ่ ที่ญี่ปุ่นได้ให้การช่วยเหลือ ในปี 2547 นี้ มีผู้หญิงไทยที่ญี่ปุ่นเสียชีวิตจากโรคเอดส์กว่า 50 ราย ที่สถานเอกอัครราชทูต/สถานกงสุลใหญ่ ในญี่ปุ่นได้ส่งเต้ากระดูกของหญิงไทยที่เสียชีวิตกลับบ้าน ทั้งนี้มีหญิงไทยจำนวนหนึ่งที่หายสาบสูญไปโดยไม่มีร่องรอยหรือผู้ใดทราบข่าว

การติดเชื้อเอชไอวี

หญิงไทยที่ไปญี่ปุ่นต้องทำงานค้าประเวณีภายใต้การควบคุมของกลุ่มอิทธิพลกระบวนการค้ามนุษย์ข้ามชาติ ที่การใช้ชีวิตในญี่ปุ่นเต็มไปด้วยความรุนแรง การถูกบังคับกดขี่ ทำร้ายร่างกาย และจิตใจ ทำให้เกิดความเครียดสูง ส่วนที่ปรับตัวได้ก็จะมีวิธีการคลายเครียด โดยการใช้บริการชายไทยบ้าง การเสพยาเพื่อให้ลืมบ้าง ทำให้หญิงไทยในญี่ปุ่นส่วนหนึ่งต้องติดเหล้า ติดบุหรี่ และสารเสพติด รวมทั้งปัญหาสุขภาพอื่น ๆ โดยเฉพาะการติดเชื้อเอชไอวีและเมื่อมีอาชีพขายบริการโอกาสที่จะเกิดการแพร่กระจายเชื้อเอชไอวีเป็นไปได้สูงมาก (http://epid.moph.go.th/epi32_aids.html) โรคเอดส์ในญี่ปุ่นมีจำนวนสูงขึ้นมากในระยะหลัง ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้ การแพร่กระจายเชื้อเอชไอวีในญี่ปุ่นมีน้อยมาก ข้อมูลหลังปี 1997 พบว่าจำนวนผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ในญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปี 2002 พบผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์รายใหม่เกือบ 1000 ราย สาเหตุการแพร่กระจายของเอดส์นั้นมาจากสถานบริการทางเพศ (www.utopia-asia.com) นอกจากนี้แล้วการแพร่กระจายเชื้อเอชไอวีอาจเกิดจากสภาพการใช้ชีวิตของหญิงไทยในญี่ปุ่น ที่วนเวียนอยู่กับการขายบริการ การใช้ยาคลายเครียด ยาเสพติด และการใช้บริการจากชายไทยที่ไปทำงานอยู่ใน “บาร์โฮส” ขายบริการให้กับหญิงไทยในญี่ปุ่น